Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Ribe Amts Landboforeninger

1905 · 1980

75 Års Jubilæum

RIBE AMTS
LANDBOFORENINGER

Ribe Amts Landboforeninger

Jubilæumsskrift

RECEPTION:

I anledning af 75-års jubilæet
indbyder Ribe amts Landboforeninger
til reception
fredag den 19. september 1980, kl. 10-12
i Landbrugscentret, Nordre Boulevard 100, Varde.

September 1980
ISBN 87-981144-2-5

Production:
JPbureau
DK-6800 Varde & DK-2100 Kbh. Ø.

Indholdsfortegnelse

Forord 7
Peder Chr. Ottosen

Prolog 9
Aage Buchreitz

Foreningens konsulentvirksomhed 10
Bent Olesen

Landbrugsundervisning og –uddannelse 23
W. H. Wenzel

Landbrugets organisationer 30
Andreas Heick

Hedens forvandling 37
Knud Sørensen

Eksport og import 48
Niels Andersen

Andelsbevægelsen 60
Knud Øllgaard

Landbrugets finansiering 69
Sv. Aage Maretti

Fortid–nutid–fremtid 81
Einar Jensen

Forsøg på status ved et jubilæum 96
Peder Chr. Ottosen

Ribe amts Landboforeningers fællesbestyrelse 1980 104

Efterskrift 108
Aage Buchreitz

Forord

75 år er et beskedent åremål, når der måles med historiens målebånd, men målt med landmandsgerningen er det 2-3 generationer.

Bestyrelsen for Ribe amts Landboforeninger er enige om at markere den runde fødselsdag ved at udgive dette lille jubilæumsskrift.

Der er sket så mange ting i de 75 år, - der er sket en voldsom teknisk udvikling, og der er indvundet så megen viden og ny erkendelse, at det ville være et endog meget stort arbejde for en enkelt forfatter at dække alle felter, - og bestyrelsen valgte derfor også at søge sagen klaret ved at henvende sig til flere bidragydere, der så hver behander et særligt afsnit, som de specielt har indsigt i.

Jubilæumsskriftet skal udsendes til alle landboforeningernes medlemmer i hele amtet, og desuden skal forskellige institutioner, organisationer og en række biblioteker have skriftet tilsendt.

Det store oplag gør udgivelse til en stor økonomisk belastning for en forening, der væsentligst skal leve af medlemskontingenterne, og bestyrelsen har der henvendt sig til amtets pengeinstitutter og realkreditinstitutioner om pengehjælp til formålet. Det har glædet bestyrelsen meget at mærke den velvilje, hvormed praktisk taget alle har givet tilsagn om støtte. Også Ribe amtsråds kulturudvalg har givet tilsagn om hjælp, og vi vil gerne benytte disse linjer i forordet til at rette en varm tak til alle de forskellige bidragydere.

Der skal også fremsættes en tak til tekst-bidragyderne og redaktøren, og til alle, der på en eller anden måde har hjulpet med illustrationer eller andet.

På bestyrelsens vegne
Peder Chr. Ottosen.

Prolog

Bondevirke – Bondekår – Gennem fire snese år

Dage bestandigt hægter sig sammen,
bliver en lang og en ubrudt kæde,
dage med sorger og dage med gammen
dage med solskin og dage med væde.

Dagene samles i uger, som går,-
efterår, vinter, forår og sommer.
Ustandseligt skiftende bondens kår
fra fyldte til tomme lommer.

Held og lykke med uheld blev blandet,
fredsår og ufredsår kom og gik,
stedse dog blomstrede fædrelandet,
og større og større blev høsten vi fik.

Heder blev pløjet og omskabt til ager,
hvor lyngen sig bredte, der vokser nu skov,
gårde blev bygget, var jorden end mager,
hvor en plov kunne nytte, der fik den lov.

Tungt var det slid, vor forfædre døjed'
med jernahl og mergel, med spade og hakke,
med stude for ploven de lyngheden pløjed'
og nu ved vi næppe, hvordan vi skal takke.

Nøjsomhed, spinken og sparen de evned'
ingen blev skånet for arbejdets tørn,
og til en efterslægt meget de levned',
for gården blev arvet af deres børn.

Henfarne slægter, - forlængst lagt i mulde,
skabte det land, som vi nu kalder vort.
Gennem skiftende vilkår med varme og kulde
der blev øvet en gerning, som lyser så stort.

Taknemligt vi tænker på de, som ihærdigt
slæbte sig krumme, blev stive og grå,
for de øvede stordåd, og de gjorde færdigt,
det blomstrende Danmark i dag vi ser stå.

Deres slid, deres slæb tit for ringe man agter,
men bonden i dag har både vilje og mod,
- han sig føler forpligtet, - så meget han magter
at løfte den arv, som de efter sig lod.

Må da frihedens solskin som det fejreste smykke
forskønne vort Danmark med fredskår og lykke.

Aage Buchreitz

Foreningens konsulentvirksomhed

Af Bent Olesen, Varde
Planteavlskonsulent og amtssekretær

Der gik over 50 år fra "Ribe amts nordre landboforening"s stiftelse i 1846, inden etablering af en egentlig, fast konsulenttjeneste blev et realistisk erkendt ønske i landboforeningerne og deres bestyrelser.

Forrige århundredes landbrugsfaglige fremskridt spredtes for en stor del fra præstegårde og skolelodder. Præster og "degne" var så at sige konsulenternes forgængere.

De var også mange gange med i landboforeningernes bestyrelser i 1800-tallet - ligesom mange andre "ikke - landmænd", eksempelvis amtsforvalter, herredsfoged, sandflugtskommissær, købmand, dyrlæge, sagfører og gæstgiver m.m.

I 1897 indvalgtes plantør Vilhelm Pinholt, Vejers, i bestyrelsen for Ribe amts nordre landboforening. Han var udlært gartner, men havde også været på landbrugsskole, og han drev det landbrug, der hørte til plantørgården. Men hans hovedopgave var at få klitterne tilplantet for at beskytte de vestjyske landbrugsjorde mod sandflugt og tildækning, som førhen havde betydet katastrofer for mange vestjyske befolkningsgrupper, undertiden hele sogne.

V. Pinholt var stærkt interesseret i udviklingen af det landbrug, han i sit daglige virke var med til at beskytte med klitplantager. (Desværre har Pinholts efterfølgere ikke alle bevaret denne positive interesse, og Miljøministeriet med alle dets "styrelser" finder det idag langt vigtigere at beskytte beskyttelsen (plantagerne) end det produktive bagland).

Det fremgår af de gamle landboforeningsprotokoller og andre skrifter, at V. Pinholt gennem en årrække var drivkraften og førstemanden for etablering af konsulentvirksomheden, ligesom han var det for Oksbøl og omegns Landboforening og for den jubilerende landboforeningssammenslutning.

Planteavl

I 1903 arrangeredes en stor planteavlsudstilling i Esbjergs ny godsbanegård lige før bygningen toges i brug til sit egentlige formål. Hovedmand bag en sådan ud-

stilling var bl.a. statskonsulent og forstander Frederik Hansen, Askov Forsøgsstation (oprettet 1886). Og forsøgsassistent M. K. Kristensen, Askov fik i forbindelse med den vellykkede udstilling kontakt med plantør V. Pinholt og andre landboforeningsledere i området. Det førte til, at M. K. K. blev ansat og i foråret 1904 tiltrådte som den første konsulent ansat af landboforeningerne i Ribe amts vestlige del.

Opgaverne var for en stor del at gennemføre lokale markforsøg og demonstrationsmarker med forskellige plantearter og -sorter samt kunstgødning m. m.

For at fremme landmændenes interesse for bedre udnyttelse af jorden, støttede staten gennemførelsen af sådanne forsøg i begyndelsen af dette århundrede.

Endvidere skulle konsulenten undervise ved landbrugsfaglige møder og kurser samt redigere og skrive artikler i et specielt landbrugsblad "Vestjysk Landbrug", som var planlagt i samarbejde med "Ribe Amts Tidende".

Meget tyder på, at det især var for at få denne konsulenttjeneste stabiliseret og udbygget, at plantør V. Pinholt m.fl. gik foran i arbejdet med dannelsen af "fælleslandboforeningen".

De første vedtægter for "Ribe amts vestre Landboforeninger", som findes i de gamle protokoller, er dateret 19. september 1905.

I april samme år blev der i området dannet en såkaldt "Fællesledelse" af kvægavls- og kontrolforeninger. Der havde i en lang årrække været bestræbelser på at få ansat en husdyrkonsulent. Men "planteavlerne" kom altså først, idet kvægavlskonsulent Krogh først tiltrådte 1906.

I 1907 ansatte Ribe amts vestre Landboforeninger tillige en havebrugs- og læplantningskonsulent, Niels Esbjerg.

I 1908 blev M. K. Kristensen tilbudt og modtog stillingen som "landsdelskonsulent" for 'Foreningen af jyske Landboforeninger" i Skanderborg, hvor han virkede til 1934.

I Varde tiltrådte konsulent J. C. Overgaard. Men allerede efter et par år her flyttede han til Ladelund Landbrugsskole, hvor han virkede som forstander i en meget lang årrække til 1943.

Den næste i rækken var H. N. Frandsen, 1912-15. Han var stærkt interesseret i fremavl og frembringelse af bedre udsæd og plantemateriale i det hele taget. Han blev efter de tre år i Vestjylland mangeårig leder af planteforædlingsstationen "Øtoftegård" ved Taastrup, hvorfra mange gode landbrugsplanter har haft stor udbredelse.

Klitinspektør, folketingsmand V. Pinholt, Vejers.

Anton Pedersen, planteavlskonsulent og sekretær i Ribe amts Vestre Landboforeninger fra 1915 til 1955.

I organisationens tiende år, 1915, tiltrådte konsulent Anton Pedersen, og han virkede her i fyrretyve år uafbrudt til 1955, hvor han fyldte 70 og Ribe amts vestre Landboforeninger 50 år.

Ligesom de tidligere planteavlskonsulenter var A. Pedersen tillige sekretær og kasserer for "samvirksomheden" og forskellige udvalg herunder.

Alle konsulenterne havde assistenthjælp. De havde jo et meget stort geografisk arbejdsområde og der blev gennemført mange markforsøg. I 1910 således 238 forsøg i den vestlige del af Ribe amt under medvirken af 5 forsøgsassistenter.

Nogle af landbrugskandidat-assistenterne var landbrugslærere andre steder om vinteren og forsøgsassistenter her om sommeren. I 1920 blev en sådan tidligere sommer-assistent, K. H. Jakobsen, Anton Pedersens medkonsulent. Han fik de sydlige landboforeninger i amtet som arbejdsområde og fast bopæl i Bramminge, indtil han i 1961 blev pensionist. De sidste fire år overgik ansættelsesforholdet dog til Bramminge og Åstrup landboforeninger p.g.a. strukturændring.

Forevisningsroemarken i Varde, 1913.

Den næste planteavlskonsulent, Ribe amts vestre Landboforeninger antog, var Knud Henneberg i 1947. Han virkede i starten også som ungdomskonsulent. Det var i de mange lokale landbrugsfaglige ungdomsskolers glansperiode. (Før nutidens grundskoler). Mest undervisning om vinteren og forsøgsarbejde om sommeren de første år. I 1953 overtog Henneberg Anton Pedersens bierhverv som sekretær for R.a.v.L.s. bestyrelse og diverse udvalg.

I 1956-57 blev der arbejdet meget med en gennemgribende udstykning af planteavlskonsulentområderne. Planerne herom opstod bl. a. fordi nogle af de lokale landboforeninger (Grindsted 1940, Nr. Nebel 1943 og Ribe 1944) var "brudt ud" af planteavlssamarbejdet og havde ansat hver sin konsulent.

Det havde virket meget positivt for disse foreninger, selvom det havde krævet kontingentforhøjelser.

Høje kontingenter har aldrig været landboforeningernes livret. Derfor arbejdede man i 1956 meget indgående med planer om at få områdets mejerier og slagterier med til at betale til konsulentvirksomheden.

Et af argumenterne herfor var, at så kom også den gruppe landmænd, der ikke ville betale landboforeningskontingent, men gerne ville lære over markskellet, som man sagde, også med til at betale nogle af udgifterne.

Den særlige betalingsordning blev ikke gennemført, skønt det var meget tæt på.

Men 6 nye lokale konsulentstillinger blev oprettet og besat i 1957. Og hermed satte R.a.v.L. punktum for et godt halvt århundredes planteavlskonsulentvirksomhed.

Konsulent Henneberg flyttede til Horne som lokalkonsulent for Øster Herreds Landboforening medbringende bierhvervet som R.a.v.L.s. sekretær.

Da Knud Henneberg i 1964 blev forstander på Borris Landbrugsskole, flyttede sekretærposten tilbage til R.a.v.L.s hjemby Varde igen, hvor den blev overtaget af den lokale "Ribe amts nordre Landboforening"s planteavlskonsulent Bent Olesen, som stadig i jubilæumsåret 1980 har dette bierhverv.

Jubilæumsåret

Der er i 1980 ansat ialt 11 planteavlskonsulenter i landboforeningerne i Ribe amt. Heraf er 2 "fælleskonsulenter" for både landboforenings- og husmandsforeningsmedlemmer.

De fleste landboforeninger i amtet benytter den lokale planteavlskonsulent som sekretær.

I 1979 gennemførtes 135 lokale markforsøg i amtets landbo- og husmandsforeninger. Forsøgsresultaterne samles - siden 1971 - i en fælles amtsberetning. Heri kan bl.a. læses, at over 2.000 af amtets landmænd får deres mark- og gødningsplaner udarbejdet af en konsulent. Til støtte for gødskningsvejledningen udtages der 10.- 12.000 jordprøver på godt 1.000 ejendomme pr. år.

Forstander A. Dam Kofoed, Askov Forsøgsstation er i jubilæumsåret formand for Regionsudvalget for planteavl, og Bent Olesen, Varde Landbrugscenter er for tiden udvalgets sekretær.

Som en slags "milepæl" indenfor planteavl kan anføres, at 1980 var det første år, landmændene kunne købe et ukrudtsmiddel til bekæmpelse af opvokset kvikgræs i roer. Navn: Fervin. Pris: Godt 1.000 kr. pr. ha. Interesse: Stor trods den høje pris.

Roehakkens vej til museet er hermed afkortet betydeligt!

Det var en hel del om planteavl. Men det er også denne gren, Ribe amts (vestre) Landboforeninger har beskæftiget sig mest med i 75-års perioden.

Havebrug og læplantning

Nær knyttet til planteavlen kommer havebrugs- og læplantningsrådgivningen, der som nævnt startede med ansættelsen af konsulent Niels Esbjerg i 1907.

Denne virksomhed gik dels ud på at gøre de mange nyoprettede landbrug på opdyrket hedejord selvforsynende med grøntsager og frugt, dels at modvirke den ofte grusomme sandflugt.

Konsulenten fik anlagt et såkaldt forevisningsareal ved Esbjerg. Det blev i 1914 til en statsforsøgsstation, "Spangsbjerg", og Niels Esbjerg blev forstander.

Som konsulent afløste frk. Margrethe Hviid. En dygtig og djærv dame, der endnu huskes af de ældre, bl.a. for at køre motorcykel og ryge store cigarer, hvilket var meget usædvanligt for kvinder dengang.

Hun blev gift med planteavlskonsulent K. Jakobsen, Bramming og havebrugs- og læplantningsrådgivningen blev overdraget til konsulent Martin Sørensen i 1926.

Hermed fik man en usædvanlig stabil arbejdskraft, idet Martin Sørensen virkede med stor energi og ildhu helt til 1976, hvor man fejrede det meget sjældne 50-års konsulentjubilæum. Det er et kolossalt antal landbohaver og læplantninger i Ribe amt, der er blevet til efter Martin Sørensens vejledende skitser og notater.

Med Martin Sørensens pensionering sluttede havebrugskonsulentvirksomheden i R.a.Ldbfr. Bl.a. fordi Folketinget i 1972 lukkede for tilskud til havebrugskonsulentstillinger i takt med fungerende konsulenters fratræden.

Læplantningsarbejdet overgik til de lokale planteavlskonsulenter, og konsulent J.J. Jakobsen, Grindsted knytter forbindelsen til Landsudvalget for læplantning og til Hedeselskabet, som forestår selve plantningen af de omkring 150 km trerækkede løvhegn, der her omkring 1980 plantes årligt til afløsning for områdets gamle, udlevede granhegn.

Maskin-og bygningsvejledning.

Teknisk vejledning har været ydet som mere eller mindre venstrehåndsarbejde af mange planteavls- og husdyrkonsulenter i de første to trediedele af jubilarens 75 år.

Martin Sørensen, Esbjerg. Sammenslutningens konsulent i havebrug og læplantning i 50 år, – 1926-76.

Den første egentlige maskinkonsulentansættelse foretog Ribe amts vestre Landboforeninger i 1954, hvor landbrugslærer K.G. Klausen, Kjærgaard, blev deltidskonsulent.

Da Klausen i 1955 flyttede til Statens Redskabsprøver, afløstes han både på landbrugsskolen og i R.a.v.L. af E. Helth Pedersen.

En opbremsning i landbrugets mekanisering omkring 1958 fik sammenslutningen til at stoppe sin maskinkonsulentvirksomhed. Nogle af de lokale foreninger fortsatte dog på basis af specielle aftaler med Helth Pedersen.

Senere kom der igen fart i mekaniseringen og staldbyggeriet. Plus den ny produktionsfaktor, markvandingsanlæg, som fik stor interesse og betydning. Især efter tørkesommeren 1959. På grund af det øgede vejledningsbehov ansatte man i 1967 Aage Sønderby, som fuldtids maskin- og bygningskonsulent.

Der var plads til Sønderby i konsulenthuset, som sammenslutningen i 1966 havde bygget ved Ndr. Boulevard/Lerpøtvej i Varde.

Den stærke vækst i specielt mælkeproduktionen i Ribe amt medførte stigende aktivitet år for år.

Navnlig efter EF-tilslutningen 1973 øgedes vejledningsbehovet vedrørende staldbyggeri, vandingsanlæg og mekanisering i det hele taget. Der måtte af og til sættes en ny medarbejder ind. Således ansattes i 1972 Helge Klemmensen som bygningskonsulent.

Desuden beskæftiger maskin- og bygningskontoret i jubilæumsåret en teknikumingeniør, en landbrugstekniker og en teknisk assistent.

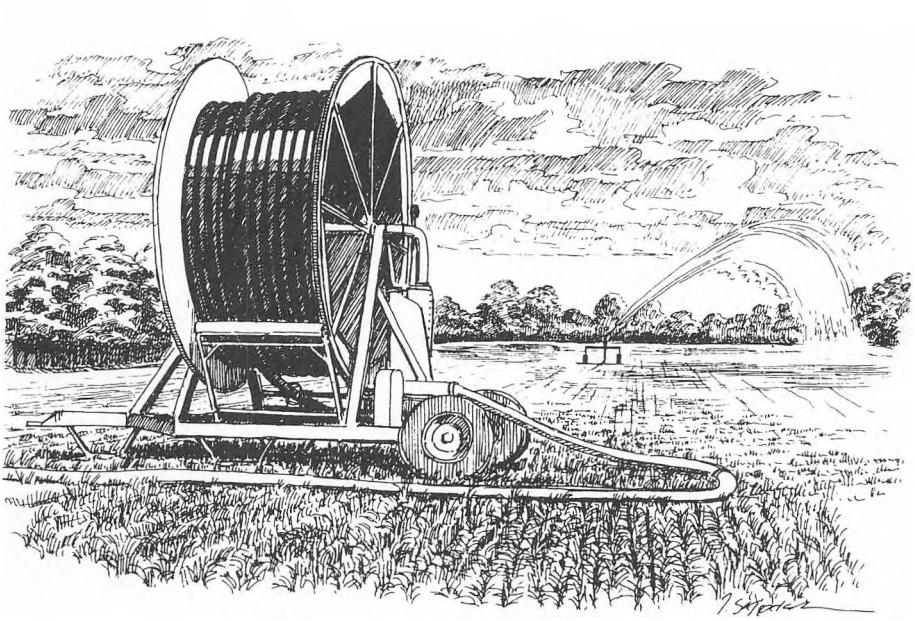

På markvandingsområdet er de selvkørende vandingsmaskiner ved at fortrænge de meget arbejdskrævende sprinkleranlæg.

Fremgangslinien blev dog brudt i efteråret 1979. Dels p.g.a. en rekordhøj rente omkring 20 pct. og dels fordi den socialedemokratiske regering fik gennemført mange ting og sager til ugunst for landbruget - kulminerende med en "særskat" på 7 promille af al landbrugsjord. Landbrugets reaktion herpå blev et "investeringsstop", som var i kraft fra december 1979 til maj 1980.

I første del af 1980 var det således mest småændringer af bygninger samt halmfyring og andre alternative energiproblemer affødt af oliekrisen, kontoret havde at arbejde med. I modsætning til de forudgående års raske udvikling og planlægning af nye staldtyper etc.

Sidst i 70-erne blev der tegnet flere hundrede løsdriftsstalde til 50-100 malkekøer.

Men et betydeligt antal landmænd i Ribe amt har dog også på det sidste valgt at specialisere i svineproduktion.

Der er planlagt mange moderne staldanlæg til såkaldte SPF-besætninger.

På markvandingsområdet er de selvkørende vandingsmaskiner ved at fortrænge de meget arbejdskrævende sprinkleranlæg, som forlængst har slået de første vandkanoner ud.

Regnskab og driftsøkonomi

Egentlige regnskabs- eller økonomikonsulenter fandt Ribe amts vestre Landboforeninger ikke anledning til at ansætte i sammenslutningens første halve snes år.

Men omkring 1915 fik man konsulent A. Pedersen, Varde, til at udføre en del regnskabsarbejde ved siden af planteavlen. Dette fortsatte til 1930, hvor man ansatte Th. Hansen Korsgård som regnskabskonsulent i en sydlig kreds med kontor i Ribe og J. Gregersen i en nordlig kreds med kontor i Varde. Th. Korsgård afløstes i 1954 af konsulent G. Jensen Rom, hvis ansættelsesforhold i 1958 overgik til Ribe & omegns Landboforening.

I 1947 ansattes E. Reinholt Jensen som konsulent i det nordlige område. Han overgik i 1958 til Aastrup Landboforening. J. Gregersen fortsatte som konsulent for en efterhånden mindre gruppe medlemmer omkring Varde lige til han døde i 1971.

I 1958-59 kom der en betydelig udvidelse af landbrugets bogføringspligt. I forbindelse hermed søgte R.a.v.L. en ny konsulent, idet man ønskede at få nok så godt system i tingene. Svend Aage Maretti fik stillingen og startede oktober 59, beskedent med et lille kontor i lejligheden i "Skansen" i Varde med ca. 100 regnskaber. Men flere sluttede sig hurtigt til. Dels p.g.a. førnævnte bogføringspligt, dels p.g.a. omsætningsafgift, "oms" 1962, A.T.P. 1964 og merværdioms.,"moms" 1967 plus stadig mere komplicerede skattelove og -regler. Endelig kom da også en del medlemmer af interesse for det driftøkonomiske.

Udviklingen tog fart. Kontorelevansættelse. Nye, større kontorer i Skansen. Assistenter. Medkonsulent Anna Brisson ansattes 1962. Nye, endnu større kontorer i Smedegade. Stadig tilgang. Flere medarbejdere. Atter pladsmangel.

Regnskabsudvalget overvejede alvorligt at købe et hus på Lundvej, men man fik i stedet "fællesbestyrelsen" til at købe en grund (for 9.000 kr.) og bygge et konsulenthus ved Lerpøtvej og den tildels anlagte Nordre Boulevard. 288 m^2 bebygget for 330.000 kr. Indflytning november 1966. Syv personer fra regnskabsudvalget plus 2 "planteavlere" fra den lokale landboforening.

Landbrugscentret i Varde ejes af den jubilerende amtssammenslutning og er foreningens hjemsted.

Her var virkelig gode arbejdsrammer, men stadig voldsom tilgang til regnskabskredsen. Så i 1971 måtte kontorarealet fordobles ved tilbygning mod nord. Den ny fløj blev helt overladt til "økonomien".

I den oprindelige fløj var der i 1967 kommet en maskinkonsulent - og i 1969 en fodringskonsulentafdeling til huse.

Efterhånden øgedes interessen for driftøkonomi, og i 1968 ansattes konsulent Erling Tornbjerg som specialist i driftsplanlægning, "dækningsbidragsregnskaber" og investeringskalkulation etc. etc.

Omkring 1970 havde man i Varde Danmarks største landbrugsregnskabskontor med over 2000 regnskaber. Efter mange kyndiges udsagn var kontoret tillige et af landets bedst fungerende. med dygtige specialister på forskellige områder.

EF-tilslutningen i 1973 medførende sikkerhedsnet under landbrugets produktpriser satte ekstra skub i vestjysk landbrug - særligt i mælkeproduktionen. Atter mere arbejde til økonomikonsulenterne. Bl.a. affødt af forskellige "EF-ordninger", som vestjyderne benyttede til store produktionsudvidelser.

I 1975 byggede amtets sydlige Landbo- og Husmandsforeninger et nyt landbrugscenter i Bramming. Da man i Varde havde mange regnskabsførende, som boede nærmere Bramming end Varde, oprettedes en slags filial i Bramming.

I 1975 blev denne sluttet sammen med Ribe Landboforenings regnskabskontor, der flyttede fra Ribe til Bramming. Konsulent Tornbjerg blev leder af dette regnskabskontor. (Efterår 1980 flytter Tornbjerg til forstanderboligen på Kjærgård Landbrugsskole). Driftsøkonomiarbejdet i Varde varetoges herefter af konsulenterne Ernst Jepsen og Niels Vestergaard m. fl.

Tilgangen af nye regnskabsførende fortsatte, både i Varde og i Bramming og landmændenes servicebehov voksede. I 1976-77 gik regnskabernes kontering m.v. over på EDB og i 1978 fik man egne skærmterminaler. Men alligevel blev der igen

pladsmangel og det besluttedes at lade bygge et tredie afsnit til Varde Landbrugscenter, vinkelret på de to nord-syd-liggende. Det kunne give den maksimale udnyttelse af byggegrunden.

I efteråret 1978 fik konsulent Maretti tilbudt en interessant og formodentlig knap så opslidende stilling ved Jyllands Kreditforenings afdeling i Ringkøbing og overgik hertil. Som ny leder af det store regnskabskontor i Varde ansattes konsulent Henning Bollerup. Samtidig foretoges en vis opdeling af ledelsesfunktionerne, idet konsulent Ernst Jepsen blev leder af driftsøkonomiafdelingen, kontorchef B. Nybro Jensen blev leder af kontorets skattetekniske afdeling og i 1979 ansattes konsulent Johan Holm med ejendomsoverdragelser, forpagtningsforhold og landboretslige forhold som speciale.

Kontorbyggeriet blev afsluttet i efteråret 1979 og "økonomien" råder over de to nyeste fløje, bortset fra at der er fælles mødelokale og kantine i midterfløjens første sal. Antallet af medarbejdere er ca. 55 beregnet som heltids. Der er nogle (mødre) på deltid, og i jubilæumsåret diskuteres "flextid". Antal regnskaber i Varde er ca. 2100 og i Brammingafdelingen er der ca. 750 regnskaber og ca. 20 heltidsmedarbejdere.

I 1979 blev der nedsat et amtsdækkende fællesudvalg for regnskabs- og driftsøkonomiarbejdet i amtets 4 landbrugscentre og regnskabskontoret for Nr. Nebel Landbo- og Husmandsforening.

I jubilæumsåret arbejdes der med planer om at lade ejerforholdet til Varde Landbrugscenter – eller i hvert fald største parten heraf – overgå fra amtssammenslutningen, (hvori de østlige landboforeninger indmeldte sig i 1973), til de vestlige landboforeninger omkring centret, hvis medlemmer benytter og herigennem betaler for centrets drift og afdrag på de faste lån.

Endvidere er det planlagt, at regnskabsudvalgene skal opdeles centervis, og det vil i realiteten betyde, at fælleslandboforeningen omkring 1980 er ved at ophøre med at drive direkte konsulentvirksomhed på økonomiens område, for at gå over til mere "lokalt selvstyre", som det skete inden for planteavl i 1957.

Men kontakten og den faglige kvalitet skal fortsat udbygges gennem det amtsdækkende 'regionsudvalg', som også arbejder nøje sammen med Landskontoret (Det faglige landscenter i Viby) og Landsudvalget for Driftsøkonomi.

Her i jubilæumsåret er der desværre optræk til, at den økonomiske krise vil give ekstra store arbejdsbyrder i regnskabssektoren. Mange landmænd, der har foretaget store investeringer i de senere år, er ved at gå fallit p.g.a. de høje renteudgifter m.m. Forskellige "redningsforanstaltninger" er i støbeskeen forår 1980.

Landboungdomsarbejdet.

Landboungdomsarbejdet har (også) i største parten af den jubilerende sammenslutnings levetid været bibeskæftigelse for konsulenter med andre hovedfag. I 1947 blev Knud Henneberg ansat af Ribe amts vestre Landboforeninger som ungdomskonsulent om vinteren (og planteavls- om sommeren). Der blev afholdt landbrugsfaglige kurser for de unge rundt omkring i de enkelte sogne. I første halvdel af 1960erne kom de såkaldte "Erhvervsprægede ungdomsskoler" med 288 timers undervisning over 2 år. Heraf 2 uger på landbrugskostskole med hovedvægt på teknisk undervisning og øvelser i skolernes "maskinhaller". Sidst i 1960erne kom de 3-måneders grundskoler (kostskoler) for 16-19 årige landmænd over hele landet efter en forsøgsperiode på Borris Landbrugsskole. Udvidelse til 5 mdr. er planlagt omkring 1980.

Fra omkring midten af 1960erne begyndte de unge landmænd at blive mere selvstændigt organiseret. Hidtil var dette arbejde arrangeret af ungdoms*udvalg* under de "gamle" organisationer. I 1965 dannedes et Fællesungdomsudvalg, som fik navnet Ribe amts Landboungdom. I 1966 kom der en landskonsulent for ungdomsarbejde, og der kom på flere måder ønsker og behov for en speciel landboungdomskonsulent i Ribe amt. Bl.a. for at "styre" og besvare papirstrømmen fra det nye landboungdomskontor med mange spørgsmål, tilbud og forslag.

I 1970 blev landbrugslærer E. Helth Pedersen, Kjærgaard, ansat som halvtids landboungdomskonsulent – til rådighed for ungdommen. Betalt af landbo- og husmandsforeningerne. Foruden sekretærarbejde for "Ribe amts Landboungdom" var arbejdsopgaverne bl.a. at tilrettelægge og arrangere: diverse kurser, konkurrencer og "prøver", udenlandsrejser og udveksling, samt hjælp til de lokale kredse med programmer og ideer.

I 1971 var 5 selvstændige landboungdomsforeninger i Ribe amt en kendsgerning. I takt med at de 3 måneders grundskole blev et fast led i landbrugsuddannelsen, blev de unge mere erhvervsbevidste. Der blev etableret lokale skolekontaktsudvalg og "grønne dage". Praktikprægede kursusprogrammer for yngre medhjælpere med notatføring, "hjemstedskontakt" ved konsulenten og afsluttende prøver med udstedelse af prøvebevis. Der blev udsendt amtsdækkende sommer- og vinterprogrammer over de 5 landboungdomskredses aktiviteter og tilbud.

I 1975 blev E. Helth Pedersens ansættelse udvidet til 75 pct. som landboungdomskonsulent. Og for de sidste 25 pct. ansatte Ribe amts Landboforeninger Helth Pedersen til såkaldt Erhvervs- og Samfundsmæssig (E.S.) vejledning. Et nyt virkefelt, til dels krævet af et "Fællesmarkedsdirektiv". Dette arbejde betød bl.a. mere samarbejde med økonomikonsulenterne, og de offentlige social- og arbejdsformidlingskontorer.

Meget mere kunne berettes om landboungdommen, men de vil uden tvivl selv lave jubilæumsskrifter, når deres organisation når skelsår og alder dertil.

Efteruddannelse

Det er naturligt på dette sted at nævne, at også efteruddannelseskursusvirksomhed for landmænd i 1970erne er kommet ind i mere faste rammer med amtsudvalg og fælles udsendelse af kursustilbud til alle landmænd i Ribe amt.

Kursusvirksomheden foregår mest i de 4 landbrugscentre og/eller de 3 landbrugsskoler i amtet. I udvalget er der repræsentanter fra Ribe amts Landboungdom, Landbrugsskolerne, Ribe amts Husmandsforeninger og Ribe amts Landboforeninger. Deltagerantallet har i 1970erne ligget omkring 5-800 årligt. Kursuslængden varierer fra 9-30 timer. Formand for udvalget er i jubilæumsåret husmand H. Vesterager, Grindsted, og økonomikonsulent Axel Høyer, "Landbogården", Brørup, er sekretær.

Husdyrbrugsrådgivning

Fællesledelsen af kvægavls- og kontrolforeninger ansatte som nævnt kvægavlskonsulenter i starten. Og selvom det var Ribe amts vestre Landboforeninger, der ansatte enkelte af de senere husdyrbrugskonsulenter, har landboforeninger-

Oversigt over de landbrugsfaglige kurser, vinteren 1979/80, arrangeret af Efteruddannelsesudvalget for Ribe Amt.

nes fællesbestyrelse som sådan ikke haft så nær kontakt med husdyrkonsulentarbejdet som med de hidtil omtalte fagkonsulenters.

"Fællesledelsen"s 75 års jubilæumsskrift af april 1980 omtaler kvægavlskonsulentarbejdet grundigt. Derfor vil jeg henvise til dette skrift og nøjes med her at nævne, at Fællesdyrskuerne – som Ribe amts (vestre) Landboforeninger altid har værdsat meget højt – pr. tradition altid har haft en kvægavlskonsulent som sekretær og "primus motor". Det var Chr. Larsen fra 1920 til 1959, hvorefter denne vigtige post blev overdraget konsulent Harald Peen, som planlægger Fællesskuet eller Syd- & Vestjyllands Landbrugsmesse, som man har udvidet navnet med, idet dyrene efterhånden er ved at komme i "mindretal" overfor maskiner og anden teknik.

Husdyrproduktionskonsulenter

Kontrolforenings- og fællesledelseskonsulenternes vejledning i fodring og produktionsøkonomi, i forhold til det avls- og eksteriørprægede har gennem årene været noget svingende.

I 1960erne ønskede mange landmænd, der satsede stærkt på mælkeproduktion, en højt kvalificeret og økonomisk præget fodringsrådgivning. Landboforeningerne ansatte derfor – enkeltvis eller i "centerområder" og flere steder fælles med husmandsforeningerne – specialkonsulenter på dette vigtige område.

Svineavl og -produktion

Indtil 1971 skulle husdyrkonsulenterne i Ribe amt også varetage svinesektorens interesser. Men i 1971 fik svineavlscentrene i Ribe og Ringkøbing amter ansat en (speciel) svineavlskonsulent, som skulle vejlede både avlere og almindelige producenter.

Her gik det også sådan, at en stor gruppe almindelige producenter fandt deres vejledningsbehov angående fodring og produktionsøkonomi utilstrækkeligt tilgodeset.

Landboforeningernes amtsbestyrelse erkendte det stigende behov for højt kvalificeret vejledning, og da slagterierne var stærkt interesseret i at få svineproduktionsniveauet hævet - både mængdemæssigt og kvalitetsmæssigt - lykkedes det i 1975 at finde en samarbejdsform gående ud på, at Landbo- og Husmandsforeningerne skaffede et par af de i 1972 fastlåste, statstilskudsberettigede personalenumre hvorefter alle slagterier, der slagter svin fra Ribe amt - "andels" såvel som "private" - gik ind på at betale et ørebeløb pr. slagtet svin til den ny specialkonsulenttjeneste.

Folmer Dam, Grindsted Landbrugscenter var den første svineproduktionskonsulent i amtet og Poul Erik Nielsen, Bramming Landbrugscenter kom til året efter. Sidstnævnte afløses i jubilæumsåret af Birger Dahl.

Mælkehygiejnerådgivning

Også på malkningens område har landmænd i Ribe amt mulighed for bistand. Hygiejnekonsulent A. Rasmussen, Mejeribrugets Centrallaboratorium, Brørup, blev i 1962 ansat i samarbejde med mejeriforeningerne. Han er til rådighed, hvor der er særlige problemer med mælkekvalitet og/eller malkeanlæg. Underviser tillige i malkning.

Vilkår og metoder – før og nu

Derom kunne mangt og meget være relevant at nævne, så sandt som vestjyske landmænd og vestjysk landbrug - ja hele Vestjylland er undergået kolossale forandringer fra 1905 til 1980. Her er sket en fantastisk udvikling. På landkort fra århundredeskiftet dominerer lynghedernes brune farve i mange sogne. Vejene var sandede eller grusede, smalle og snoede. Der var ingen biler på dem. Nærtrafik foregik til fods eller med hestekøretøj, stundom med studeforspand, og en del på cykler. Til fjerntrafik benyttedes tog og skib.

Det var ikke sædvane at ringe og spørge sin landbrugskonsulent til råds. For man havde ingen telefon på almindelige landbrug. Endsige radio eller fjernsyn og heller ingen elektricitet.

Den tekniske udvikling såvel som den faglige uddannelse var først ved at komme igang.

Derfor måtte de første konsulenters rådgivning være kollektiv: Møder, foredrag, kursus, demonstrationer, eksempler, markforsøg, forevisningsmarker, hvor man kunne "vise" de traditionsbundne landmænd nogle nyere og bedre metoder, end dem, de havde "arvet".

Efterhånden som der kom elektricitet en del steder og der kom lysbilleder,

forekom det simpelt hen fantastisk. Og da det begyndte at blive "levende billeder" (stumfilm) i 1920erne, kunne der samles interesserede landmænd fra en stor omkreds til faglige oplysningsmøder. Man kunne "vise" de nye ting indendørs på en praktisk og anskuelig måde.

Rådgivningen fik gradvis større effekt eftersom konsulenterne fik bedre "værktøj" at virke med. Jordanalyserne blev f.eks. taget i brug omkring 1915.

Motorcykler og/eller biler fik konsulenterne først omkring 1920. Men allerstørst betydning for rådgivningens resultater har landmændenes holdning eller modtagelighed og interesse for at udnytte konsulenttjenesten utvivlsomt haft.

Og her er landmændenes indstilling blevet mere og mere positiv gennem de 75 år. Og derfor er Danmark et af de lande, hvor "vejen" fra videnskab til praksis er kortest.

I 1980 er forevisningsarealerne forsvundet. Markforsøgene er bibeholdt, men mere for at få deres resultater som ny viden, end for at "vise" forsøgsværten og hans naboer nye dyrkningsmetoder.

"Levende billeder" benyttes stadig, men nu med lyd og farver. Det store trækplaster er filmene ikke længere, siden de fleste familier har farvefjernsyn derhjemme. Man kan vel sige, at overheadprojektoren, som den kaldes på "nudansk" har været på mode i 70erne.

Telefonen er dog uden tvivl blevet det vigtigste redskab i vejledningens tjeneste. Det er nærmest utallige landbrugsfaglige spørgsmål, der er blevet stillet og besvaret herigennem år ud og år ind. Vejledningens hovedvægt er flyttet fra det kollektive til det individuelle eller direkte. Før 1950 kunne de individuelt udarbejdede mark- og gødningsplaner i Ribe amt tælles på fingrene. Omkring 1980 får næsten hveranden af amtets landmænd på en timestid sammen med sin konsulent udfyldt et praktisk arbejdsskema netop for sine marker - bl.a. udfra jordanalyser, der sjældent er over 5 år gamle.

Tilsvarende gælder stort set foderplanlægning og efterhånden vel også økonomiske driftplaner. De økonomiske forhold tillader ikke, at ret meget kører på traditioner og/eller tilfældigheder.

Flere ting kunne det være relevant at omtale: Miljøproblemer. Landboretslige besværligheder. Tværfaglige rådgivningsprojekter. Økonomisk ambulancetjeneste m.m.m.

Endelig kunne det være interessant at beskæftige sig lidt med "fremtidens konsulentvirksomhed". Frem til årtusindskiftet. Men det må vente, til der skal skrives 100 års jubilæumsskrift i 2005.

At Ribe amts Landboforeninger består så længe, og at der er rigeligt med spændende opgaver for konsulenterne og landboforeningernes øvrige medarbejdere frem til den tid, kan der for mig at se ikke herske nogen som helst tvivl om.

Tillykke med de 75 år!

Bent Olesen

Landbrugsundervisning og -uddannelse

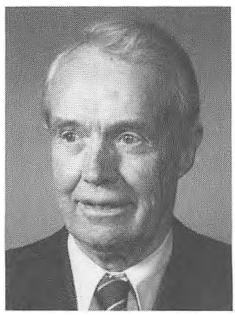

Af fhv. gdr. W.H. Wenzel
"Eskærdal", Jyllerup, Aarre

Den danske bondestands udvikling i årene efter stavnsbåndets løsning og de store bondereformer er eventyrlig.

Fra underkuet, slet oplyst og ringeagtet almuestand, hvis økonomiske vilkår var så elendige, at de end også affødte en selvopgivende, apatisk sindsstemning, rejste bondestanden sig til at blive toneangivende som folkegruppe i Danmark. Bonden fik mod på at øve indsats og kræfter til at kæmpe for frihed og ret. Tryk avler som bekendt modtryk, og i provisorieårene øgedes bønderens kampvilje og kampmod. Bøndernes politiske kamp førte til sejr i 1901 og til deres overtagelse af landets styre i flere perioder derefter.

En meget betydningsfuld forudsætning for, at kampen lykkedes, var en bedre indsigt og forståelse, som igen var resultatet af en bedre uddannelse og en bedre skoling. Der kan næsten tales om en "vækkelse", som skabtes af højskolerne. Højskolernes mål var i første række ikke at give landbrugsundervisning. Højskolernes mål var, - selv om næsten alle dens elever var bøndersønner og - senere også bønderdøtre, - og selv om de første højskoler direkte tog sigte på bondestanden, - og selv om bondestanden udgjorde omkring 2/3 af landets befolkning, - bondestandens almendannelse og menneskelige udvikling.

Selv om det almendannende og medmenneskelige således skulle sættes i højsædet, har de allerfleste højskoler dog i større eller mindre grad haft landbrugsfag på timeplanen, - og det gælder både de mere "vækkende" og de mere "kundskabsmeddelende" højskoler. Størst plads fik det landbrugsfaglige på de kundskabsmeddelende skoler, og det var da også meget naturligt, idet næsten alle eleverne kom fra landbruget og vendte tilbage til landbruget efter skoleopholdet.

Efter mange års drøftelser blev det dog klart, at folkehøjskolerne måtte overlade landbrugsundervisningen til egentlige landbrugsskoler, - hvis da højskolerne skulle tilgodese deres egentlige formål.

Da de lokale landboforeninger i Ribe amt besluttede sig til at samarbejde i den fællesforening, der nu jubilerer, fandtes der allerede een landbrugsskole i amtet.

Ladelunds Landbrugsskole blev oprettet i 1879

Den var, som alle de senere tilkomne landbrugsskoler "et barn af folkehøjskolen". Stifteren Niels Pedersen havde selv været på Askov Højskole 1874-75. Derfra rejste han til København og studerede ved Den kongelige Veterinær og Landbohøjskole, hvorfra han udgik i 1877 med et eksamensbevis som landbrugskandidat. Han vendte tilbage til Askov Højskole, hvor han virkede som lærer i 2 år.

I 1879 købte han, som den eneste bydende, ved en tvangsauktion den gamle, forsømte gård, "Ladelund" øst for Brørup, og det var efter hans mening af stor værdi, at afstanden til Askov ikke var længere. Købesummen var 12.200 kr., og skolen fik en meget beskeden start, men den begyndte sin virksomhed samtidig med de voldsomme ændringer, som dansk landbrugs driftsformer undergik i 80'erne, - og som så småt var indledt i 70'erne. Det blev især indenfor husdyrbrug og mejeribrug Niels Pedersen kom til at virke som foregangsmand, og Ladelund fik hurtigt sit eget ansigt som en skole for husdyrbrug, mælkeproduktion og mejeridrift.

Da det første andelsmejeri i Hjedding ved Ølgod var stiftet i 1882, fulgte der med eksplosiv hastighed et meget stort antal mejerier andre steder, og det affødte behov for mejerister og mejeriledere.

Der blev også opført et mejeri på Ladelund, og den unge mand, der i sit hjemsogn var udset til at forestå mejeriets drift, blev så sendt til Ladelund for at blive uddannet, medens mejeriet byggedes i hans hjemsogn. Det var Niels Pedersen, der om andelsmejerierne udtalte de så ofte citerede ord: "Der har rejst sig en bølge ved Vesterhavet, den vil overskylle det ganske land, og intet formår at standse den".

Ladelund Landbrugs- og Mejeriskole fik overordentlig stor betydning for andelsmejeriernes opblomstring i hele landet.

I 1908 trak Niels Pedersen sig tilbage og overdrog skolen til et aktieselskab, der overdrog ledelsen af skolen til Jesper Christensen Overgaard, der hentedes fra en stilling som planteavlskonsulent i den nu jubilerende Ribe Amts Landboforeninger.

J.C. Overgaard ledede Ladelund-skolen i 34 år. I 1914 ombyggedes skolen totalt, men kort efter nedbrændte skolen. Den blev dog genrejst i løbet af kun et år, og den stod efter genopførelsen som en velindrettet, helt ny og moderne skole med plads til 250 elever, der fordelte sig med omtrent halvdelen på landbrugsskole og halvdelen på mejeriskole.

I 1943 efterfulgtes J.C. Overgaard af Johannes Dons-Christensen. I Dons-Christensens forstandertid foretoges der i 1958 en betydelig ombygning og nybygning med nye undervisningslokaler, elevfløj og lærerboliger.

I 1961 trak Dons-Christensen sig tilbage, og til hans efterfølger valgtes J. Bent Sørensen, i hvis forstandertid der opførtes nye avlsbygninger i 1963. J. Bent Sørensen rejste i 1966 til København for at overtage en stilling som afdelingsleder ved Landøkonomisk Driftsbureau.

Til hans efterfølger valgtes Kristian Nielsen, der havde været lærer ved skolen i ti år fra 1951 til 1961. Kr. Nielsen var tillige planteavlskonsulent i Brørup i dette åremål, men havde fra 1961 beklædt stillingen som sekretariatsleder i De samvirkende danske Landboforeninger. Den 19. november 1971 omkom Kr. Nielsen imidlertid ved en tragisk trafikulykke, og hans indsats, der var båret frem af store forhåbninger, oprigtig tro og stor handlekraft, blev så brat afbrudt.

Til at føre skolen videre valgtes daværende planteavlskonsulent i Vejle amts Landboforening Aage Vestergaard.

Da rationaliseringerne i mejeribruget overflødiggjorde den ene af landets to mejeriskoler, var det et hårdt slag for Ladelund, at mejeribrugets ledende forsamling valgte Dalum ved Odense og vragede Ladelund. Det var derfor ikke nogen let opgave, Aage Vestergaard overtog, men skolen, der i 1973 omdannedes til en selvejende institution, er nu i god gænge med stor elevsøgning til både driftslederkurser, grundskolekurser, grundfagskurser og beriderskole.

Riber Kjærgaard Landbrugsskole

Den næste landbrugsskole i Ribe amt er 70 år yngre end Ladelund. Den 3. november 1949 modtog Riber Kjærgaard Landbrugsskole sit første elevhold.

Riber Kjærgaards historie går langt tilbage. Den har været sæde for nogle af "rigets mægtigste mænd", - nogle af landets betydeligste adelsslægter og største jordegodsbesiddere, bl.a. den navnkundige Albert Skeel, der var befalingsmand på Riberhus Slot og Rigshovmester og meget andet.

Midt i det attende århundrede begyndte den sidste i rækken af adelige besiddere, nådigfruen Margrethe Rosenørn, at udskifte sine mange fæstegårde til fæsterne på lempelige vilkår. Hun indskrænkede og fastlagde også hoveriets omfang, skabte mulighed for at de hoveripligtige kunne købe sig fri af hoveripligten m.v.

Margrethe Rosenørn samarbejdede og påvirkedes meget af den pietistiske præst i Vilslev, Knud Lang, og sammen med ham lærte hun egnens bønder at indføre bedre sædskifter til bekæmpelse af overhåndtagende ukrudt. De lærte også bønderne at anvende rent sædekorn og at aflede skadeligt vand fra markerne, ligesom de tilskyndede til kun at anvende de bedste handyr i husdyravlen.

Ved sin død i 1786 testamenterede nådigfruen på meget gunstige vilkår alle sine fæstegårde til fæsterne. Det var ikke få gårde. Det var faktisk hele egnen, - ialt ca. 10.000 tønder land med ca. 500-600 tønder hartkorn.

Denne kapitalåreladning kunne hovedgården ikke tåle, og i årene efter 1800 forfaldt hovedgården mere og mere. Den kom i kløerne på "gårdslagtere" og en Ribeprokurator. Hovedbygningen, der var opført omkring år 1690 og indkranset af voldgrave, forfaldt mere og mere. Kobbertaget blev solgt og erstattet med stråtag - der blev lade i den tidligere riddersal, - kostald i nordfløjen o.s.v.

Gården endte sin fornedrelse ved at tjene som fattiggård for de tre samstødende sogne: Hunderup, Darum og Vilslev. Inden da var der hentet sten og andet byggemateriale til byggeri andre steder. Skoven omkring slottet var skamhugget, og stor elendighed havde bredt sig.

I 1939 solgtes fattiggården til Arbejdsministeriet, der som et led i den forebyggende ungdomsforsorg indrettede den til ungdoms-arbejdslejr. Arbejdslejren restaurerede gården, genopførte det øverste stokværk, der dog blev tegldækket og ikke kobberdækket, som oprindeligt. Voldgravene, der var omtrent jævnet ud af alskens fyld, blev genetableret, ligesom slottet indrettedes til sit formål med mange elevværelser, med køkken, forstanderbolig o.s.v. Hele restaureringen blev ledet af Nationalmuseet.

Ved salget til Arbejdsministeriet var det lykkedes egnens befolkning at få indføjet i skødet en bestemmelse om, at den skulle have mulighed for at tilbagekøbe gården på favorable vilkår, dersom den ville oprette en ungdomsskole på den, og dersom ministeriet ikke længere havde brug for den til ungdomslejr. Ønsket om

at overtage slottet og indrette det til en eller anden form for ungdomsskole var stærkt på egnen. Kjærgaard Skov havde i mange år været udflugtsmål og samlingssted på f.eks. Grundlovsdag, og ved andre lejligheder.

I 1943 afløstes arbejdslejren af et hjem for adfærdsvanskelige unge piger, og da dette ikke sorterede under Arbejdsministeriet, men under Socialministeriet, meldte man sig med ønsker om køb, idet man henviste til den i skødet indførte bestemmelse om forkøbsret. Der blev holdt møde om sagen hos gårdejer Kr. V.Frandsen i Hunderup, og her nedsattes et udvalg med repræsentanter fra landbo- og husmandsforeningerne m.fl. Dette udvalg påbegyndte en pengeindsamling i hele amtet, og folketingsmand, gårdejer Olav Øllgaard, Gredstedgaard førte på udvalgets vegne de orienterende forhandlinger med ministerierne.

Indsamlingen gik godt, og ministeriet var villig til at vedstå sin forpligtigelse til at anerkende forkøbsretten for egnens befolkning. Den 1. april 1949 overtog udvalget gården for 265.000 kr. Allerede i september 1948 var der afholdt stiftende generalforsamling i den selvejende institution "Riber Kjærgaard Landbrugsskole".

Bestyrelsen rettede henvendelse til landbrugslærer Vagn Fog-Petersen på Dalum Landbrugsskole om at overtage forstanderstillingen. Han indvilligede, og den 3. november modtoges det første elevhold på 35 unge landmænd, og dermed var skolen begyndt sit arbejde, der kronedes med held, så der i de følgende år måtte bygges til et voksende elevtal.

I 1953 rejste Vagn Fog-Petersen tilbage til Dalum for at blive forstander der, medens han på Riber Kjærgaard Landbrugsskole afløstes af økonomikonsulent i Den nordslesvigske Landboforening, Nørre Raugstrup Herreds Landboforening og lærer ved Rødding Højskole, Einar Jensen, som nu i 27 år har ledet skolen med stor succes. Oprindeligt bestod selve skolen kun af det gamle, restaurerede slot, hvori der var både skolestuer, elevværelser, opholdsstuer, køkken og forstanderbolig. Den tidligere riddersal anvendes som spisesal.

I årenes løb er der opført lærerboliger, gymnastiksal, foredragssal, maskinhal, - og i 1964-65 gennemførtes en meget omfattende modernisering af elevværelserne i selve slottet samt en udvidelse af undervisningslokalerne og opførelse af en helt ny elevfløj. Ved egnens befolknings køb af gården havde den et jordtilliggende på

Ved egnens befolknings køb af gården havde den et jordtilligende på 30 ha, hvoraf de 10 ha var skov og park. I Vagn Fog-Petersens forstanderår tilkøbtes der 5 ha marskjord, og i 1968 købtes en nabogård på 34 ha, således at skolens landbrug nu omfatter 60 ha landbrugsjord, som er forsynet med moderne bygninger og et stort husdyrhold.

Skolen har igennem alle sine funktionsår kunnet glæde sig over en stor elevsøgning, og det må ønskes, at den nye forstander, som skal afløse Einar Jensen, som har bebudet sin fratræden, må få held til at føre successen videre.

Midtjyllands Landbo- og Husholdningsskole

Den tredje landbrugsskole i amtet er *Midtjyllands Landbo- og Husholdningsskole* ved Grindsted.

På den tidligere udyrkede jord, hvor lyngen for et halvt århundrede siden bredte sig, ligger der nu gode landbrug. Grindsted by er også vokset til et stort bysamfund med forretninger, sygehus, gymnasium, fabrikker, slagteri, kartoffelcentral og meget andet.

Hedeopdyrkerne var nogle utrættelige og stræbsomme slidere, der ved en meget stor indsats har omskabt det hidtil golde område til en frugtbar og god landbrugsegn.

Planerne om at få en landbrugsskole ved Grindsted modnedes efter anden verdenskrig og den tyske besættelsesmagts kapitulation. Folketingsmand, borgmester, gårdejer A. Chr. Andersen var den drivende kraft i forarbejdet og indsamlingen af penge, som skulle danne den for start nødvendige kapital. I foråret 1947 købtes et

I foråret 1947 købtes et areal på 33 ha, på hvilke der i 1952 byggedes en avlsgård. Selve skolebygningerne blev først opført 8-9 år senere i 1960-61. Skolen modtog sit første elevhold den 3. november 1961. Som forstander ansattes allerede i 1959 Oluf Højstrup Jensen, der havde en fortid som lærer ved Grundtvigs Højskole i Frederiksborg, ved Husmandsskolen i Høng, ved Borris landbrugsskole, samt i en årrække som leder af fremragende sandjordslandbrug - først ved statsfængselsvæsenets afdeling Renbæk i Sønderjylland og senere ved statens arbejdshus i Sønder Omme. Højstrup Jensen trak sig tilbage et par år inden sin uventede død i maj 1976. Han havde næret ønske om at udrette noget i U-landshjælpen, men han nåede altså ikke at få disse ønsker opfyldt.

Hans efterfølger som forstander i Grindsted blev Frans Lauersen, der hentedes til Grindsted fra Den kongelige Veterinær og Landbohøjskole i København.

Skolen gennemfører foruden grundkurser og driftslederkurser også husholdningskurser og køkkenlederuddannelser. Den har i alle sine leveår kunnet glæde sig over en god elevsøgning.

Ud over de egentlige landbrugsskoler er der gennem årene givet megen landbrugsundervisning ad andre kanaler.

Landmændene i Ribe amt har altid været vågne og ivrige efter at søge viden og modtage impulser til stadig forbedring af deres gerning. I landboforeningernes første år var der ikke lagt rammer for noget egentligt kursusarbejde, men erfaringer og viden udbyttedes ved diskussioner, hvor naboer mødtes. De fremmeligste bønder var aldrig karrige med at dele viden og erfaringer med andre. Der har aldrig eksisteret "fabrikationshemmeligheder" blandt danske bønder.

Inden Ribe amts Landboforeninger stiftedes for 75 år siden, arrangerede flere af de lokale landboforeninger faglige kurser og foredragsaftener. Foruden foredragsholdere, der var hidkaldt udefra, var det oftest de dygtigste og mest succesrige, yngre gårdmænd, der tog tørnen som lærere, foredragsholdere og diskussionsindledere. Mange vinteraftener stred disse unge idealistiske landmænd sig gennem blæst og regn, slud eller sne lange veje på cykel ud og hjem, - hjem til en alt for kort hvile inden det praktiske morgenarbejde måtte varetages i stalden.

Da der ansattes dygtige konsulenter, overtog disse hovedparten af kursus- og foredragsvirksomheden. Der holdtes mange "dagligstuemøder" for mindre kredse af naboer, og da disse møder oftest roterede rundt blandt de deltagende landmænd, var der også lejlighed til gensidige bedriftsbesøg, der gav stof til mange nyttige diskussioner og erfaringsudvekslinger. Der gennemførtes mange landbrugsfaglige aftenskoler i vintermånederne, og de udviklede sig efterhånden til eftermiddagsskoler, som i årenes løb blev lagt i mere og mere faste rammer.

Med varierende held søgtes der gennemført en landsplanlægning, således at de forskellige fagområder skiftede ensartet overalt fra år til år. Der var tale om en 3-4 årig plan efter fælles skema. Formålet var, at den unge medhjælper der flyttede til en anden egn under sin uddannelse, kunne følge kurserne uden at risikere at

komme til undervisning i lige det samme, som han allerede havde fået lært noget om den foregående vinter i sin tidligere plads. De landbrugsfaglige vintereftermiddagskurser blev i 1960 sat endnu mere i system idet de ændredes til "Den erhvervsprægede ungdomsskole", der hvert år var 1 uges ophold på en landbrugsskole, som især underviste i maskiners pasning og betjening.

Det kneb i begyndelsen at få arbejdsgiverne til at undvære de unge og give dem fri til landbrugsskoleugen. Den kunne ligesom bedre gå med den ugentlige eftermiddag til den egnsplacerede undervisning. Det hjalp, da man opdagede, at man fik en mere interesseret medhjælper hjem, og at han havde lært så meget, at risikoen for at de meget dyre landbrugsmaskiner skulle blive skadet gennem forkert pleje eller betjening var mindsket betydeligt. I dag er den unge mandlige eller kvindelige

I dag er den unge mandlige eller kvindelige landmand ikke længere at betragte som ufaglært, for landbrugsuddannelsen er lagt i helt faste rammer, stilende mod "Det grønne bevis". Det grønne bevis giver lånebegunstigelser ved etablering og ejendomsovertagelse, og for at erhverve dette bevis, skal den unge mand eller kvinde have arbejdet i mindst 3 år i praktisk landbrug på mindst 2 steder. Landbrugspraktikken skal være alsidig og omfatte både mark og stald. Desuden skal den unge elev gennemgå et grundkursus på 3-5 måneder på en landbrugsskole og sluttelig et driftslederkursus af 9 måneders varighed, ligeledes på en landbrugsskole. Sideløbende med den praktiske uddannelse deltager eleverne i de landøkonomiske foreningers ungdomsarbejde, som omfatter konkurrencer, kursus, demonstrationer og udflugter, der omhandler alle landbrugets forskellige enkelte fagområder.

Dyrskue i Ribe.

Fra USA har især husmandsforeningerne overført ungdomsarbejdet under 4-H-tegnet. De fire H-er står for: Hånd, Hjerte, Hoved og Helbred, og arbejdet sigter især på større landbobørn, der enten passer dyr eller dyrker et bestemt mindre areal, som de får overladt brugen af, af deres far. Børnene skal føre nøje regnskab igennem kursusperioden, og regnskabet skal omfatte både pengeudgifter- og indtægter, men også den anvendte arbejdstid. I årets løb får deltagerne både anmeldte og uanmeldte besøg af en vejledende konsulent og af et bedømmelsesudvalg, der animerer interessen ved at præmiere indsatsen.

I Ribe amt er der et stort husdyrhold, og en stærkt forankret interesse for kvæghold. Der er også arrangeret dyrskuer i amtet i over hundrede år. Disse dyrskuer er på samme tid både festdage og fagligt belærende dage. Udstillerne får deres dyr sammenlignet med kollegers, og lærer derved at tage bestik for den fremtidige kurs i sin avl. De bedste handyr udpeges af sagkyndige dommerudvalg, - og det er jo en gammel sandhed at "tyren er den halve hjord".

Også dyrskuerne er taget i ungdomsuddannelsens tjeneste, idet det i stadigt voksende omfang er blevet almindeligt, at der udpeges "ungdommere", som dels hjælper dommerudvalgene, og dels deltager i bedømmelsesarbejdet. De unge lærer derved at bedømme dyrene, og det øger i høj grad deres interesse og lyst til landmandsgerningen.

Og det er jo "Lysten, der driver virket".

W.H. Wenzel

Landbrugets organisationer

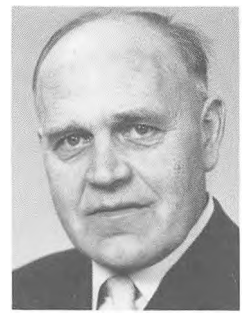

Af gdr. Andreas Heick
"Marielyst", Hejnsvig

Ved en rund fødselsdag eller et jubilæum er det naturligt at vende blikket tilbage og prøve på at øjne, hvad der egentlig var begyndelsen. Hvem var igangsætteren? Hvad var baggrunden og årsagen? Den fleste nyskabelser er resultat af flere sammenfaldende omstændigheder og påvirkede af de strømninger, der på den pågældende tid går gennem samfundet. Det kan være ret lokalt eller egnsbetonet, men det kan også være mere udbredt og endog helt landsomfattende, at de samme tendenser gør sig gældende og sætter en udvikling i gang.

Det udbredte og landsomfattende var netop karakteristisk for mange ting i tiden op mod århundredeskiftet og omkring sekelskiftet. Landbruget, og samling omkring landbruget, danner i så henseende ikke nogen undtagelse. Det var de økonomiske, de handelspolitiske og i nogen grad vel også de ide-politiske forhold, der i de givne tidsafsnit betingede og tilskyndede til samling om fælles opgaver, der forelå.

Landboforeninger blev en naturlig løsning som hjælper og løftestang ved arbejdet på at løse landbrugserhvervets problemer. De stadigt voksende opgaver og de hastigt øgede krav, som Danmarks bondebefolkning kom til at stå for midt i den rivende udvikling, der fulgte efter stavnsbåndets løsning og i århundredet derefter, tilskyndede stærkt til samling, - til at løfte i flok.

Landbrugserhvervets problemer og kravene til bønderne forstærkedes meget voldsomt, da de internationale konjunkturer efter krigen i 1864 tvang det danske landbrug til en voldsom ændring i driftsform, - fra at være korneksporterende til at være kornkøbende og til at producere husdyrprodukter. Omvæltningen var så stor, at vi næppe fatter, at det kunne lade sig gøre så fuldstændigt - og på så kort tid. Den præstation må vi i dag beundre. Den må være båret af både vovemod og klogt fremsyn.

Hvornår blev de enkelte landboforeninger stiftet?

Hvis man graver for at finde svaret på spørgsmålet om, hvornår de enkelte landboforeninger egentlig er stiftet, vil man opdage, at de næsten alle er stiftet i tiden fra forrige århundredes midte og til udbruddet af den første store verdenskrig.

Det var gode tider for det folkelige og for fællesskabstanker i det ganske land, og ikke mindst var det en grødetid for danske bønder. Højskolerne blomstrede op, og andelsbevægelsen rejste mejerier og brugsforeninger i næsten hvert eneste sogn. Også andelsslagterierne kom til i dette åremål. Det var da også såre naturligt at man følte behov for at samles i landboforeninger, for i fællesskab at søge løsning på en hel del af de mangeartede opgaver, som tiden og udviklingen stillede bønderne overfor. Man så disse foreninger som en værdifuld hjælp til at skaffe sig øget viden og indsigt til udnyttelse af de fremskridt, som videnskab og forsøgsvirksomhed kunne byde på. Det var jo også en grotid, der bragte megen ny erkendelse og megen værdifuld viden, der burde nyttiggøres af netop landbrugserhvervets udøvere.

Alligevel var det ikke bønderne selv, der stod som initiativtagere og igangsættere til landboforeningerne. Det var oftest folk udenfor landbrugets egne kredse. Det var embedsmænd som amtmænd, præster og lærere. Det var også dygtige og indflydelsesrige folk i handel, industri og håndværk, og det var i nogle tilfælde godsejere med store jordbesiddelser. Fælles for dem alle var et idealistisk menneskesyn, en realistisk dømmekraft og et samfundssyn, som også indebar fremsynethed og store håb til fremtidens udvikling i det fælles fædreland, hvortil de nærede oprigtig kærlighed. De havde den overbevisning, at dersom fædrelandet skulle have en lykkelig fremtidig eksistens, så måtte landbrug og jorddyrkning søges fremmet. Danmark havde jo ikke andre råstoffer eller energireserver at øse af.

Det var disse folk, - uden for landbrugets egne kredse, - der førte an i stiftelsen af de første landboforeninger, og dette udviklingsforløb var almindeligt over hele Danmark. Vestjylland danner ej heller nogen undtagelser.

Ret snart blev det dog bønderne selv, der overtog ledelsen og videreførelsen af forskellige foreninger, - og det skete i takt med at unge bønder efter et højskoleophold kom hjem og overtog gårdene.

Man må i dag nære taknemlig beundring over, hvor meget disse 2-3 slægtleds bønder har været i stand til at iværksætte og opbygge med de få og fattige midler, som de rådede over. De må have haft en stor arbejdsevne, en stærk vilje, og de må have været besjælet af en stor idealisme.

Det grundlag, som de skabte, lever vi på i dag, og det er vores opgave at opretholde og videre udbygge og styrke dette grundlag. Landboforeningerne har på en lang række felter været en stor og værdifuld hjælper for landbrugserhvervet igennem skiftende vilkår, - gennem opgang og nedgang, - i fredstider og krigsår, - gennem økonomiske kriser og andre svære prøvelser.

Ribe amt

Der er 11 landboforeninger i Ribe amt. De er alle stiftet i det foran nævnte åremål. Ribe amts nordre Landborening er den ældste, og den stiftedes i 1846. Så fulgte i ret hurtig rækkefølge de fleste andre, - og kun en enkelt, nemlig Aastrup og omegns Landboforening blev stiftet efter den første verdenskrig, nemlig i 1918.

Det blev ret hurtigt klart for de enkelte foreningers bestyrelser, at et samarbejde mellem foreningerne måtte anses for at være formålstjenligt.

I de enkelte landboforeninger drøftede man, hvordan fælles problemer og fælles opgaver kunne løses ved samarbejde, og det drøftedes vel også, hvordan man ville kunne optræde med større vægt gennem samarbejde, når det drejede sig om henvendelser til offentlige myndigheder og til lovgivningsmagten.

Her i Ribe amt startede samvirket på foranledning af formanden for den da-

værende Oksbøl Landboforening, klitplantør Vilhelm Pinholt. Til at begynde med holdtes der nogle uformelle møder en gang eller to årligt, og i disse møder deltog bestyrelsesmedlemmer fra de sydvestlige landboforeninger i amtet.

I 1905 var man kommet så vidt, at man besluttede at søge alle amtets landboforeninger sammensluttet i en fælles amtsforening, med de enkelte lokale foreninger som medlemmer. De enkelte landboforeninger skulle ikke ændre virksomhed, men stadigt bestå som selvstændige foreninger, der så godt som muligt uændret skulle videreføre foreningsvirksomhederne.

Det lykkedes, men 2 foreninger, nemlig Kolding og omegns Landboforening og Kolding vesteregns Landboforening - ønskede på daværende tidspunkt ikke at være med. Disse foreninger var handels- og samkvemsmæssigt mere orienteret mod østkysten end mod vestkysten.

Sammenslutningen var altså ikke helt amtsdækkende, og den fik da også derfor navnet: Ribe amts vestre Landboforeninger. Der skulle gå ikke færre end 70 år, inden de 2 østlige foreninger tilsluttede sig samvirket, som derefter blev en amtsorganisation og tog navnet: Ribe amts landboforeninger.

I Ringkøbing amt var der organiseret et amtssamarbejde mellem de i amtet hjemmehørende landboforeninger allerede i 1902. Nu kom Ribe amts vestre i 1905, og Vestjylland er, - så vidt vides, - det første sted i Danmark, hvor alle landboforeninger i et amt sluttede sig sammen med det formål at løse en række opgaver, som den enkelte forening ikke med fordel kunne magte alene. I årenes løb har det forøvrigt vist sig, at Vestjylland på adskillige områder er gået foran og har været banebrydende med nye initiativer og samarbejdsformer, som senere har dannet skole i andre landsdele.

Det bør også nævnes, at samarbejdet mellem landboforeningerne og husmandsforeningerne altid har været nærmere her i Vestjylland end i de øvrige dele af landet. Standsforskel er jo et, om ikke ukendt, så dog et lidet agtet begreb blandt vestjyder. Samarbejde går altid bedst mellem folk, der respekterer hinanden og betragter arealets størrelse eller antallet af malkekøer som mindre væsentligt i deres indbyrdes bedømmelse.

Det skal da også nævnes, at Ribe amt er det første amt i Danmark, hvor planteavlsarbejdet er centraliseret i et fælles amtsdækkende samarbejde under et fællesudvalg fra såvel landbo- som husmandsforeningerne. Dette udvalg tilrettelægger forsøgsarbejdet m.v. og der udgives årligt een fælles planteavlsberetning omfattende hele amtet.

En af de mest bemærkelsesværdige opgaver, som er løst, er oprettelsen af de 4 konsulentcentre i amtet. Disse er: Varde, Bramming, Brørup og Grindsted. Det økonomiske tyngdepunkt i disse centre ligger hos regnskabsafdelingerne, som er hjulpet frem gennem den mere og mere udvidede kreds af landbrugere, som blev regnskabspligtige, - men den tværfaglige vejledning med samling af driftsøkonomi, planteavl, husdyrbrug, maskiner og mekanik, bygninger - placeret på samme sted, har allerede vist sig at være af meget stor værdi. Det er jo ikke alle landbrug, der er specialiserede. De fleste landbrug består jo af flere enkeltdiscipliner, og det er vel nok harmonien mellem et landbrugs enkeltkomponenter, der er afgørende for dets slutresultat.

Fællesskuet i Varde

Det årlige fællesskue i Varde, som efter tilslutningen af Kolding omegns- og Kolding Vesteregns Landboforeninger samler udstillere fra et område, der

strækker sig fra Lillebælt til Vesterhavet, er et helt kapitel for sig.

Fællesskuet i Varde var allerede under konsulent Chr. Larsens ledelse et af de dyrskuer, der blev regnet for førende, men det har under konsulent Harald Peens dygtige og initiativrige ledelse ikke alene formået at samle alle amtets opdrættere af både kvæg, svin, heste og får, så det er blevet et dyrskue af meget høj kvalitet, men tillige en omfattende og betydende form for "landbrugsmesse", der samler stor interesse og bidrager til at højne respekten omkring vestjysk landbrug.

Fælleskuet i Varde samler også hvert år politikere fra alle partier. Politikerne vil gerne deltage, og de sætter meget ind på at kunne være til stede ved den traditionelle dyrskuefrokost, hvor der er fremsat politiske udtalelser, som har givet genlyd over det ganske land, ja, helt ind på Christiansborg.

Dronning Margrethe II og Prins Henrik besøgte Fællesskuet i Varde i 1979. Fællesskuets formand gdr. P. Chr. Ottosen (til højre i billedet), og Fællesskuets sekretær, konsulent H. Peen, præsenterer dyrene i stalden for Dronningen.

Opgaverne

Fra første færd og i landboforeningernes barndomsår var opgaverne hovedsageligt rent landbrugsfaglige. Det var det, som havde relation til den daglige dont og landmandsfamiliens hverdag. Efterhånden som årene gik, blev det erhvervsøkonomiske et ikke uvæsentligt led i de ønsker og krav, der stilledes til amtssammenslutningen. Krigsår og kriseår fulgte tæt efter hinanden, og landmændenes økonomi udhuledes. Hvad var da mere naturligt, end at der stilledes krav til landboorganisationerne om at gøre en indsats for at påvirke løsningen af problemerne i ønsket retning. Adskillige gange har indsatsen været kronet med held, - og der er blevet taget hensyn til de ønsker, som blev fremført med tilstrækkeligt gode og holdbare argumenter.

Jeg føler mig overbevist om, at flere kriseløsninger ville have haft et for landbruget meget ringere og mindre tilfredsstillende indhold, dersom de var blevet til uden de energiske henvendelser og forslag fra landbrugets organisationer.

Den voksende industrialisering i vort land har til tider medført spændinger og modsætningsforhold mellem byerhvervene og landbruget. Mange byboere har ofte betragtet landbrugets ønsker og krav som aldeles urimelige, og på den anden side har mange landbrugere set på udviklingen med slet skjult misundelse, fordi de syntes, at byernes erhverv blev favoriseret på landbrugets bekostning. Set fra de forskellige synsvinkler, er sådanne betragtninger vel forståelige, men der er ingen tvivl om, at de væsentligste modsætningsforhold skyldes manglende forståelse for den anden parts virkelige forhold. Hvis industriarbejderen virkelig forstod landmandens forhold og vilkår, - og på den anden side landmanden rigtig blev bekendt med industriarbejderens forhold og vilkår, - og det så også gik op for begge parter, at de er afhængige af hinanden, - er i samme båd, - ja, så ville meget være vundet, og så ville mange urimelige opfattelser forsvinde.

Også i spørgsmål vedrørende selve lovgivningsarbejdet på rigsdagen har det flere gange været, ikke alene naturligt, men endda indlysende klart, at landboorganisationerne fremførte landbrugserhvervets synspunkter og ønsker og præciserede erhvervets interesser overfor lovgiverne.

Jo større vælgerskare en delegation repræsenterer, des større chance har den for at blive hørt og taget hensyn til, og allerede på et meget tidligt tidspunkt blev man klar over, at der var behov for et meget bredt forum, dersom landbrugets efterhånden mangesidede interesser skulle tilgodeses, og derfor indmeldte de enkelte lokale landboforeninger sig da også i Foreningen af jydske Landboforeninger, som var stiftet allerede i 1872.

Kun 3 år efter amtssammenslutningens stiftelse, fik Ribe amts vestre Landboforeninger sit første bestyrelsesmedlem i Foreningen af jydske Landboforeninger. Det blev formanden, Vilhelm Pinholt, og han beklædte sin bestyrelsespost i ikke færre end 18 år. Siden da har den til enhver tid siddende formand for Ribe amts Landboforeninger repræsenteret Vestjylland i bestyrelsen for Foreningen af jyske Landboforeninger. Den landsomfattende samling viste sig snart af stor værdi til løsning af problemer, som opstod i kraft af eller som følge af den fremadskridende samfundsudvikling. Talrige og vidt forskellige er de sager, der fra de enkelte lokale landboforeninger er viderebragt til Foreningen af jydske Landboforeninger, og med hjælp derfra er der ydet en indsats, som har haft stor værdi for det pågældenee lokale område eller for de enkelte lokale foreningers medlemmer.

Tanken om sammenslutning om fællesopgaverne, som var ført frem til den jydske fælles forening af lokale landboforeninger dannede skole i det øvrige land. De samvirkende sjællandske Landboforeninger stiftedes i 1880. De samvirkende Landboforeninger i Fyens Stift så dagens lys i 1881, og Lolland-Falster fulgte eksemplet i 1897.

Denne organisatoriske opbygning, med en grundstamme i den enkelte lokale landboforeninger, og dernæst en samling i provinsielle eller landsdelsdækkende sammenslutninger, kronedes yderligere i 1893 ved dannelsen af De samvirkende danske Landboforeninger, hvis bestyrelse kom til at bestå af formændene og næstformændene i de provinsielle foreninger samt yderligere et antal medlemmer efter de enkelte landsdelsforeningers medlemstal. Jylland er jo "hovedlandet", og jyderne fik da også herved et stærkt flertal i bestyrelsen. Dette jydske flertal i bestyrelsen for De samvirkende danske Landboforeninger har været noget naturligt gennem alle årene siden stiftelsen, men det jydske flertal har ejheller nogensinde misbrugt sin magtstilling til specielle jydske interessers varetagelser på bekostning af interesserne hos kollegerne fra de øvrige landsdele.

Den udvikling, som gennem årene er sket indenfor landbrugserhvervet, og sideløbende hermed andelsbevægelsens stærke vækst, skabte en stedse større og større handelsomsætning med udlandet. Både eksport og import fik større og større betydning for Danmark. Det medførte, at der følte behov for et organ til varetagelser af landbrugets interesser i forbindelse med denne udenrigshandel.
Medens interesserne fra producentside i alt væsentligt blev varetaget af landboforeningerne, blev interesserne og opgaverne vedrørende eksport og import i det væsentligste søgt varetaget gennem andelsorganisationerne. Det følte efterhånden mere og mere ønskeligt at få skabt et organ, hvor man i fælles forum kunne samle og koordinere de forskellige interesser til fælles bedste. Selv om det meget ofte var de samme personer, der havde indflydelse i i såvel landboforeninger og andelsorganisationer, var behovet for et formidlende fælles organ til stede, hvilket tiden efter da også i rigt mål har bekræftet. Sådanne tanker havde været fremme på et meget

Sådanne tanker havde været fremme på et meget tidligt tidspunkt. I 1885-86 arbejdedes der med spørgsmålet indenfor Det kongelige danske Landhusholdningsselskab om et agrarbrugsministerium eller et landbrugsråd. Spørgsmålet blev i årenes løb rejst adskillige gange, men det fik først sin løsning efter første verdenskrig, hvor det nuværende Landbrugsråd blev nedsat. Landbrugsrådets opgaver og virkefelt er siden nedsættelsen i 1919 vokset og udbygget i takt med de behov, som hele samfundsudviklingen har medført.

Når der måles med historiens alen, er 75 år ikke nogen lang periode, men vi må konstatere, at de sidst forløbne 75 år har været indholdsrige og resultatrige.

ORGANISATIONERNE

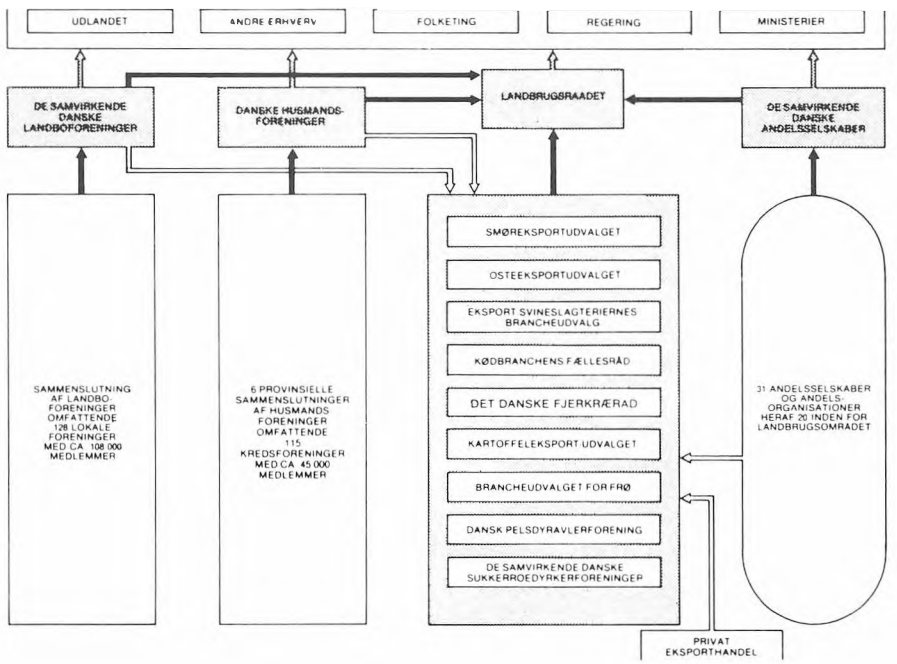

En oversigt over organisationerne.

Der er taget sejge åretag. Sejladsen er til tider sket i oprørt sø. Fremfærden er sket med stor fart. Der er ændret på mangt og meget, - så meget, at vi alle mærker det i vort hverdagsliv og hele tilværelse. Verden er blevet mindre, siger man. Det er fordi den tekniske udvikling har gjort det muligt at komme til klodens fjerneste egne i løbet af timer, hvor det tidligere ville tage måneder. Udviklingen medfører også, at ingen er sig selv nok. Vi er alle afhængige af alle. Vi kan ikke undgå at mærke påvirkninger af det, som sker på den anden side af kloden, og ikke kun af det, som pågår hos vore europæiske naboer. Alle klodens forskellige folkeslag er i stedse højere og højere grad blevet afhængige af hinanden, - og alligevel må vi som et paradoks erkende, at både de fjerne og de nære samfundsgrupper står længere fra hinanden end nogensinde tidligere. Hver gruppe søger at organisere sig med det formål at pleje sine særinteresser, og den indbyrdes forståelse af de forskellige gruppers afhængighed af hinanden og forståelsen eller indsigten i de øvrige gruppers vilkår og ønsker er utilstrækkelig.

Derfor har den enkelte landbruger også mere og mere brug for sine organisationer og deres virke. Det er nødvendigt at være organiseret i en organisationsverden, men det er at ønske, at landboorganisationerne ikke mister blikket for helheden.

Vi er en del af det danske folk, - både med alle de forpligtigelser, som dette indebærer, - men også med alle de rettigheder, som tilhørsforholdet giver.

Landbrugerne i Ribe amt har kunne løfte i flok i de forgangne 75 år, og det har giver mange gode resultater. Måtte hele det danske folk, - med alle dets forskellige interessegrupper i fremtiden nå frem til en indbyrdes større forståelse og forenes til i enighed at bære fædrelandet ind i lysere og lykkeligere fællesskabs fremtidsår.

Andreas Heick

Hedens forvandling

Af gdr. Knud Sørensen
Bækmark, Vejrup

En bondes gerning påvirkes af mange ting. Der er de klimatiske forhold, der er forholdet mellem priserne på produkterne og omkostningerne ved deres fremstilling, der kan indtræffe sygdom i besætningen eller misvækst på marken. En bonde må leve uden sikkerhedsnet, og ved aldrig på forhånd, hvor stor eller lille indtjeningen bliver. Derfor må han nødvendigvis være optimist og have lyst til den specielle livsform, det er, at leve et frit liv mellem planter og dyr, et liv i nær kontakt med naturen.

I de 75 år Ribe amts Landboforeninger har eksisteret, har tidernes skiften medført både op- og nedgangsperioder. To verdenskrige har rystet Europa, og selv om Danmark begge gange undgik at blive direkte involveret i krigshandlingerne, blev dønningerne fra de to krige mærkbare på mange områder.

Efter oprettelsen af EF, må man forvente at slige ødelæggende krigshandlinger blandt de europæiske lande er udelukket. Og selv om samarbejdet i EF undertiden kan være vanskeligt og give skuffelser, anser jeg Danmarks indtræden i EF i 1972 som århundredets største begivenhed, både som en fredsbevarende og som en økonomisk stabiliserende faktor.

Når man ser tilbage på de 75 år, må man nok konstatere, at aldrig før i historien er der sket så store forandringer i samme åremål. Især i de sidste 25 år har udvikling og teknik taget fart.

I et tilbageblik må det være naturligt først at nævne de, der for en stor del kan tilkomme æren for nutidens velfærd, nemlig hedens pionerer, der med primitive hjælpemidler og utrætteligt slid brød lyngskjolden og forvandlede gold hede til frugtbar ager. De frigjorde Danmarks eneste råstof - jorden - og skabte mulighed for, at den danske befolkning blev producent og storeksportør af det først fornødne - nemlig mad.

De udyrkede arealer i Jylland udgjorde oprindeligt ca. 1 mill. ha, eller over en trediedel af hele landsdelen. Fod for fod måtte heden vige for menneskets tarv. Allerede for over 100 år siden skrev H.C. Andersen på en rejse op gennem Jylland, "Skynd dig, kom! Om føje år heden som en kornmark står." Hedeopdyrkningen foregik som regel på den måde, at et lyngareal blev afbrændt, hvorefter ploven, forspændt stude, senere heste blev sat i jorden. Når furerne var vendt, skulle der til-

føres mergel, som man fandt og opgravede forskellige steder i marken. De mange mergelgrave, vi kan støde på i landskabet, ligger som minder fra den tid. Ofte var den mergel, man fandt meget kalkfattig, og der skulle store mængder til for at gøre jorden anvendelig til dyrkning.

Da mekaniseringen holdt sit indtog, var der kun få uopdyrkede hedearealer tilbage, og ved brug af maskinkraft blev disse endevendt i en fart. Forfatteren Niels Anesen beretter i en af sine bøger om en hedebondes søn, der har overtaget gården og lader en maskinstation fræse de resterende hedearealer. Da faderen ser den jættestore traktorfræser tilberede større areal på en dag, end han nåede gennem et langt liv, bemærker han stilfærdigt: "Havde jeg set en sådan maskine i min ungdom, kunne jeg ikke have udført det arbejde, jeg gjorde."

Jovist, har vi i Ribe amt haft de hedens stridsmænd, der med god grund er talt og skrevet så meget om.

Som Skjoldborg skriver om mænd, der: "rydder til samfundet bredere grund derude på lyngen og sandet, du vinder dig ager hver arbejdets stund og lægger dig vinding til landet." Vi må med respekt mindes disse mænd og kvinder for deres indsats ved hedens kultivering. Moderne mennesker, for hvem ferie, fritid og bekvemmelighed betyder så meget, kan måske føle medynk for disse hedebønder med deres slidsomme tilværelse. Det tror jeg er ubegrundet, arbejdsglæden, skaberglæden om man vil, har sikkert været møjen værd og løn i sig selv.

For at kommende slægtled kan få en forståelse af hedebondens saga og se, hvordan store dele af Jylland oprindelig har set ud, opstod tanken om at oprette en mindepark for hedens opdyrkere på et karakteristisk hedeareal med al dens flora og fauna. En komite nedsat af Hedeselskabet valgte at placere mindeparken i "Kongenshus" sydvest for Herning, hvor nu et stykke natur og mange af pionerernes navne er bevaret.

Man må kende fortiden for at forstå nutiden.

Hedeselskabet, der blev oprettet i 1866, har også i dette århundrede været en landvinding i dobbelt forstand. Mange tusinde hektar sure og vandlidende arealer er ved hjælp af Hedeselskabets projektering og vejledning drænet og forvandlet til værdifulde arealer. Hedeselskabet lod søge efter mergel, og fra lejer, hvor denne

Mads Nielsens tidligere gård, Ringkøbingvej, Mejls, Varde. Gården ejes i 1980 af det offentlige og skal indrettes som landbrugsegnsmuseum. I baggrunden ses svagt den nye gård, der er opført i 1976 til afløsning for den gamle.

fandtes velegnet og i tilstrækkelig mængde, blev udlagt tipvognspor til kalkfattige egne. Ved den nu så udbredte anvendelse af kunstig markvanding, der har betydet en enorm stigning i afgrødeudbytte, har Hedeselskabet også haft en finger med i spillet.

Store landskabelige værdier er med Hedeselskabet som igangsætter skabt på marginale jorder. Plantningsaktiviteten har også i talrige tilfælde smittet af på private, der har plantet træer på arealer, der var uegnede til dyrkning. "Hvor ploven ej kan gå, og leen ej kan slå, der bør et træ at stå". Sidst, men ikke mindst skal nævnes Hedeselskabets læplantning, der har været et stort plus for landbruget i Ribe amt, især i den vestlige del, hvor sandflugten før var en tilbagevendende svøbe. Foruden nyttevirkningen, har plantningen i høj grad forskønnet landskabet og tildels udjævnet forskellen mellem Øst- og Vestjylland.

I den første tid, og mange år frem, anvendtes til læplantning de traditionelle enrækkede hvidgranhegn. I de senere år er man gået over til trerækkede hegn, de såkaldte "Grindstedhegn", der er et sortiment af løvtræer. Læplantingen i Ribe amt skrider godt frem og vil om få år være tilendebragt. Ombytningen fra nåle- til løvtræer, tror jeg, hilses med tilfredshed af de fleste. De giver egnen et mere miljøvenligt præg.

Miljø er blevet en modesag, og med den nye miljølov i hænde har fredningsudvalgenes indgriben i flere tilfælde kollideret med landmændenes interesser.

Jyllands heder omkring år 1800.

Jyllands heder omkring år 1950.

Med beklagelse har man konstateret, at der gennem de senere år fra visse sider ligefrem er indledt en hetz mod Hedeselskabets virke. Man får undertiden indtryk af, at nogle mennesker betragter de formastelige, der kultiverede heden og afvandede de lave arealer som en flok vandaler.

I tusind år har bonden administreret den uskrevne miljølov, og den, der "ser sig ud en sommerdag", må da vist indrømme, at det er han sluppet ganske godt fra.

Det kan kolde hjerner ej forstå:
jeg er lærkesangen på et strå,
livets rytme døbt i sommerdræ
mer end gumlekost for øg og fæ.

Fra le til mejetærsker

De største forandringer og fremskridt i landbruget i de sidste 75 år skyldes de tekniske hjælpemidler, der i dette åremål blev tilgængelige for jordbrugerne. I den vestlige del af Ribe amt har græsarealerne altid spillet en stor rolle, og gør det stadig. Her satser man i stor udstrækning på kvægholdet. Før ensilagens tid bjergedes der store mængder hø. I de lave enge var høbjergningen forhen en besværlig proces. Jeg husker fra min barndom, før vandløbene blev uddybet og engen drænet, hvorledes enghøet blev slået med le. En dygtig slætkarl kunne slå en tønde land om dagen. Når høet var vejret, blev det revet sammen med håndriver, sat i stakke og på to pinde båret op til "land". Engbunden var så blød, at heste ikke kunne gå der uden at synke i til bugen. Når høet så var transporteret op til fast bund, blev det læsset på kassevogne og forsvarligt fastbundet med læssetræ kørt hjem på høstænget. I 1930'erne fandt man på at eftervejre agerhøet på de såkaldte ryttere, et treben af granrafter. Aldrig er der bjerget så godt hø, som efter denne metode. Men da de her nævnte former blev for arbejdskrævende, efterhånden som arbejdskraften i landbruget blev knap og dyr, er det nu slåmaskine og presser, ballelæsser og transportør, der klarer høhøsten.

En skelsættende begivenhed var det, da elektriciteten nåede ud i landdistrikterne, og el-motorerne afløste "hestegangen". Jeg mindes tydeligt hvorledes jeg som dreng i flere dage fulgte elektrikeren i hælene mens han installerede lys og kraft. En efterårsaften i 1921, da vi sad ved aftensmaden kom elektrikeren ind i køkkenet og sagde: "Så skulle der være lys". Alle holdt op med at spise og stirrede op på glaspæren i loftet, og pludselig tændtes det hvide lys. En ny tid var oprundet.

Nu om dage betragtes el som en selvfølgelighed, men sker det, der er strømsvigt, opdager vi straks, hvor afhængige vi er af denne energiform.

En anden af de større omvæltninger var, da traktoren gradvis erobrede pladsen som trækkraft for landbrugsmaskinerne, og slog hestene ud. I en moderne bedrift er traktoren uundværlig. Dog har det sikkert givet et lille stik i hjertet på mangen gæv bondemand, når han måtte sende sine heste til slagteriet, disse herlige, intelligente dyr, der fra tidernes morgen har været menneskets venner og forbundsfæller. Vel findes der endnu en del heste, men ligesom de har skiftet type, har de skiftet rolle fra arbejdsfælle til sportskammerat.

Der høstes med le.

Læssetræet bindes.

I landbrugets driftsbygninger er der i de forløbne 75 år sket gennemgribende ændringer. Med den sparsomme arbejdskraft, der er til rådighed i dag, er det nødvendigt med praktiske og velmekaniserede stalde, siloer m.m. Husdyrene er levende væsener, der er bonden betroet, og han har pligt til og økonomisk interesse i at sørge for deres velbefindende, både hvad fodring, pleje og opholdsrum angår. De gamle stråtækte kostalde med smalle båse og fodring bagfra, hvor dyrene måtte skiftes til at ligge ned, samt de trange, uisolerede svinestalde er forlængst passé. Efterhånden skabtes forståelse for, at dyrene måtte have mere plads. Staldene blev bygget større og lysere, blev isoleret og forsynet med ventilationsanlæg. Efter at der i en årrække er bygget flest bindestalde med riste, går tendensen nu mod løsdrift med senge- og malkestald, en staldtype, der tilsyneladende bliver fremtidens, - i hvert fald når det drejer sig om større besætninger.

I ca. de første 25 år af den tid, der her berettes om, blev alle køer malket med hånd, et arbejde, der mest blev betragtet som kvindearbejde. Endelig kom malkemaskinen og afløste utallige timers arbejde på malkeskamlen. I starten betragtet med skepsis, men efterhånden som maskinen blev forbedret, en uundværlig hjælp, der overtog al malkearbejdet. Hvorfor køerne i gamle dage, da ydelsen kun var halv så høj som nu, absolut skulle håndmalkes tre gange daglig, har jeg aldrig kunnet finde en fornuftig begrundelse for.

Store fremskridt er gjort i de 75 år. Produktiviteten pr. mand beskæftiget i landbruget er flerdoblet. Takket være dygtig forskning, forsøgsvirksomhed og konsulentbistand er der gennem fremavl og forædling skabt forbedrede plantesorter. Hensigtsmæssig gødskning og kontrol med jordens kalkbehov - fremstilling af sprøjtemidler, enkimede roefrø og meget andet - det ville føre for vidt at omtale alt det, der er sket på planteavlens område. Lad mig blot nævne en ting mere. Vi kan nu hænge roehakken på museum og konstatere, at tusinde af arbejdstimer er overflødiggjorte. Dette var måske også roernes sidste chance for ikke at blive fortrængt at majsen.

Lige efter århundredeskiftet foregik kornhøsten mange steder endnu med le. Høstkarlen fulgtes op af en opbinder, ofte en pige, der med en såkaldt "kratte" fordelte den afhøstede sæd i neg og bandt bånd af strå om. Senere afløstes leen af "aflæggeren" forspændt heste. Denne maskine afskar kornet og fordelte med et vingesystem sæden i passende negstørrelser, der så blev bundet på sædvanlig måde. Kort tid før første verdenskrig kom selvbinderen her til min egn, men da der under krigen ikke kunne skaffes bindegarn, blev det først efter krigens afslutning i 1918, der rigtigt kom gang i selvbinderne. Binderen betød stor arbejdslettelse og vakte måske lige så stor opsigt dengang, som månefartøjerne 50 år senere.

Selv om ingen ønsker de gamle arbejdsmetoder tilbage, må man vel indrømme, at der over en nyhøstet kornmark med negene sat i skokke var en vis romantik, som en afhøstet kornmark, der er gennemtygget af nutidens mejetærskere, knap kan stå mål med.

For aldrig stemmes en sjæl så glad,
det være sig mands eller kvindes,
som når det dufter af myntens blad
og negene samles og bindes.

Og aldrig jeg mindes en mark så grøn,
som den om mit hjemlands haver,
og aldrig så jeg en sol så skøn,
som den der gik ned mellem traver.

Moderne høstmaskine 1980.

Bonde i medgang og modgang

Fra landsbyfællesskabets tid lå gårdene i klynger, hvilket selvsagt gav en dårlig arrondering. Ved århundredeskiftet og i tiden fremefter blev der skabt mange nye hjem i udmarkerne. De første udflyttere var hedebøndernes børn, der fik en udlod fra hjemmet, hvor de grundlagde en bedrift.

I 1890'erne fremkom forslag om jord til jordløse husmænd, en lov herom blev vedtaget i 1899 og senere revideret i 1904 og 1909. Brugerne skulle skaffe en tiendedel af købesummen, resten tilskød staten mod en rente på 3%. De først udstykkede ejendomme var kun på 3-4 ha. I perioden 1900-1915 blev der i hele landet oprettet ca. 7000 statshusmandsbrug, i 1915-16 yderligere ca. 500, dog nu med dobbelt så stor jordtilliggende. I Ribe amt var udstykningen minimal, da der her ikke fandtes ret mange store gårde.

Som nævnt medførte udbruddet af første verdenskrig hurtigt mærkbare forandringer i landbruget. Den fri konkurrence på verdensmarkedet var ophævet. En stigende efterspørgsel efter landbrugets produkter bragte priserne op på en for datiden fantastisk højde. Hestehandlere for landet rundt og opkøbte heste til forhen uhørte priser. Alle fødevarer steg i pris, og da regeringen skønnede, at visse befolkningsgruppers daglige fornødenheder var i fare, vedtoges en lov, der bemyndigede justitsministeren til at udstede udførselsforbud, og en anden lov, hvorefter indenrigsministeren kunne regulere priser og overtage varebeholdninger mod erstatning. Ordninger, der selvsagt indebar store vanskeligheder. I de første krigsår lykkedes det at fremskaffe foderstoffer og kunstgødning, men efterhånden som krigen trak ud, blev det næsten umuligt at fremskaffe. Resultatet blev udpinte jorder og forringede besætninger.

Da Europa havde fået slikket sårene efter den ødelæggende krig, satte inflationen ind i 1924-25 og gav for en tid landbruget en indbildt velstand. I vort naboland, Tyskland, blev inflationen så voldsom, at den drev marken helt ned til nul. Prisstigningerne på landbrugsprodukterne medførte givetvis også stigninger i ejendomspriserne. En flok spekulanter, de såkaldte gårdslagtere, købte ejendomme op, frasolgte mest mulig jord og al løsøre for til sidst at sælge de afklædte gårde til købere, der kom i næsten uoverskuelige vanskeligheder, da priserne igen faldt. Flere danske forfattere har skildret disse økonomisk usunde forhold, der for mange landbofamilier fik tragiske følger, bl.a. Thomas Olesen Løkken i romanen "Bonden Niels Hald", der er bygget over autentiske begivenheder på en gård i Vendsyssel.

I sidste halvdel af tyverne oprandt for dansk landbrug nogle ret stabile år indtil omkring 1930, hvor den store internationale økonomiske krise, der startede i Amerika, nåede til Danmark og forårsagede en voldsom arbejdsløshed. I landbruget havde man i de mellemliggende år forøget produktionen i betydeligt omfang så der nu blev udbudt flere fødevarer, end udlandets svigtende købekraft kunne bære. Danske landbrugsvarer blev belagt med told og til den største aftager, England begrænsedes mængderne. For bacon indførtes en svinekort-ordning, der fastsatte hvor mange svin den enkelte landmand måtte levere til den gældende notering. Svin, leveret uden kort, var næsten værdiløse. Der opstod nogen strid om kortfordelingen, der tildeltes efter et system, hvor flere faktorer spillede ind, bl.a. grundværdi, tidligere leverancer, m.v. Når antallet af grise oversteg korttildelingen, blev torvegrise næsten usælgelige. Smertensbarnet var dog oksekødet, særlig de store, fede korthornskøer med fedtpuder ved halen var vanskelige at sælge. Men intet er så galt, at det ikke er godt for noget. Da der var en ret udbredt tuberkulose i kvægbesætningerne og samtidig smitsom kalvekastning, indførtes en ordning, hvorefter inficerede dyr, populært kaldet "Stauning-køer", kunne slås ned og destrueres med en erstatning fra staten. Resultatet blev, at Danmark som det første land i verden fik tuberkulose- og kastningsfri besætninger. Denne sygdomsbekæmpelse betød meget, ikke blot at de direkte tab, sygdommene medførte, holdt op, men også, at vi siden har haft en omfattende avlsdyreksport.

Da krisetiden i 30'erne langsomt bedredes, og der igen blev lysere udsigter for landbruget, kom der igen gang i udstykningen af statshusmandsbrug. Belært af erfaringen, blev de nu udstykket med større jordtilliggende end tidligere, normalt på omkring 25 tdr. ld. middelgod jord. For landbruget som helhed forløb der nu nogle ret gode år med fornuftige prisforhold.

I 1939 udbrød 2. verdenskrig. Tysklands besættelse af Danmark fulgte året efter. De seks lange år og de ulemper og gener, de medførte her i landet med restrik-

tioner, rationering o.l., er så velkendte, at jeg vil forbigå dem her. Kun nævne, at vores generation, der oplevede fredsbudskabet den 4. maj 1945 og hørte kirkeklokkerne ringe freden ind, oplevede noget vi aldrig glemmer.

I tiden, der fulgte, forstærkedes flugten fra land til by, og mekaniseringen tog for alvor fart. Om det var mekaniseringen, der fremtvang afvandringen af arbejdskraft fra landbruget, eller det var afvandringen, der nødvendiggjorde den stærke udnyttelse af mekaniske hjælpemidler kan diskuteres. Resultatet blev i hvert fald, at i tiden fra 1945-1978 forlod 320.000 mennesker landbruget. Så længe

Så længe industrien så nogenlunde kunne opsuge den ledige arbejdskraft skete ingen større skade, men efterhånden som arbejdsløsheden i byerne breder sig, samtidig med at landbefolkningen - især unge ny-etablerede - har en alt for stor arbejdsbyrde, er arbejdsfordelingen blevet så skæv, at den ikke er holdbar i længden. Unge effektive landmænd kører i et gear, hvor der ikke tåles ret store uheld eller sygdomstilfælde, før det kan få alvorlige følger.

I skrivende stund er kapitalvindingsskatten efter min opfattelse landbrugets værste dilemma. Denne yderst uheldige skattelov sinker og hindrer et naturligt generationsskifte. Ældre landmænd bliver af forståelige grunde siddende på gårdene med deraf følgende stagnation i produktionen. Den krise, landet befinder sig i nu, kan kun løses ved øget produktion. Udlandsgælden vokser og vokser, og vi distanceres af de lande, vi skal konkurrere med – lande, som arbejder med betydeligt lavere rentesatser. Man må håbe, et flertal af vore politikere får øjnene op for denne skattelovs skadelige virkninger for valutaindtjeningen og dermed for hele samfundet. Gennemsnitsalderen på skødehaverne stiger, og ingen er tjent med, at mange ejendomme kører halvvejs i tomgang. Tilgang af ung og initiativrig arbejdskraft i erhvervet er en nødvendighed.

"På råd er gubben en herlig gæst,
men unge øjne de ser dog bedst."

Kartoffelhøst 1950. Herren til venstre (med hat) er Gdr. N. Bennedsen Hansen.

Kartoffeldyrkeren Bertel Vibe Pedersen.

Den nye landbrugslov tager sigte på, at landbrugsejendommene fremover kun kan erhverves af de, der har gennemgået en landbrugsuddannelse og hindre, at pengestærke købere fra andre erhverv køber ejendommene i spekulationsøjemed. Den stærke pengeforringelse animerer folk til at investere i jord og fast ejendom, og da det med den maskinpark, de fleste har til rådighed, er muligt at dyrke store arealer, er køb af tillægsjord eftertragtet. Samtidig er afkastningen i de mindre landbrug sakket bagud i sammenligning med indtjeningen i andre erhverv. Alt dette har medført, at udstykningen nu er vendt til sammenlægning. Regnet i runde tal, er det ikke helt galt at sige, at antallet af landets ejendomme i første halvdel af de 75 år er blevet fordoblet, for i sidste halvdel igen at blive halveret. Man kan så stille det spørgsmål, om udstykningen var forfejlet jordpolitik. Der skete vel ingen skade, byggeri var billigt og udstykningen fandt sted, da der var et behov, og en generation levede og fik deres udkomme. Bygningerne fra de nu nedlagte brug står ikke tomme, men er eftertragtet af byens folk. Jeg kan glæde mig over at kende adskillige prægtige mennesker, som jeg kalder "mine byens venner". Et karakteristisk træk ved mange af dem er deres bevågenhed overfor landbruget og lysten til at bosætte sig på landet, hvis mulighed gives. Hvorfra stammer denne byboens higen mod det lille sted ude på landet, hvor "der er så dejligt"? Det kan næppe være landbrugets forrentningsprocent eller familiens arbejdsfortjeneste, der frister. Er det et statussymbol, eller er det rødder, der for få generationer siden groede i den danske muld?

Landbruget har aldrig været nogen guldgrube og bliver det sikkert aldrig. Tusinder har i de forgangne 75 år forladt erhvervet, men kernen vil altid blive tilbage.

Jeg tror, der altid vil være unge, der har det som fiskerdrengen, når han lægger øret til konkylien og hører havets brusen og kalden. Mennesker, der kun kan finde en tilfredsstillende tilværelse og livsform ved landbruget. En ungdom, der selv om

den er moderne og følger med tiden, vil værne om henfarne slægters arv. En ungdom, der er borgen for at Danmarks bærende erhverv – landbruget – vil blomstre i tider, der kommer.

Hvad var vel i verden det fattige liv
med al dets fortærende tant,
om ikke en plet med en dal og lidt siv
vort hjerte i skælvinger bandt!
Om ikke vi drog fra det yderste hav
for bøjet og rynket at stå
og høre de kluk,
de mindernes suk
fra bækken, vi kyssed' som små!

Knud Sørensen

Eksport og import

Af fhv. gdr. Niels Andersen
Lervad, Føvling

Danmark er et landbrugsland, og Danmark er et rigt land, for selv om den enkelte dansker ikke synes, at han er særligt velhavende, så ved vi jo godt, at vort land hører til blandt verdens rigeste lande.

Der er selvfølgelig forskel fra de rigeste til de fattigste danskere, men forskellen mellem rig og fattig er mindre i Danmark end i de fleste andre lande. Den helt alvorlige fattigdom eksisterer ikke i Danmark. Ordet hungersnød har en mærkelig og uvirkelig klang i vore øren, og ordet dækker over et begreb, som ikke har hjemme i vort land.

Ingen andre steder i verden er man nået så langt mod den idealtilstand, som N.F.S. Grundtvig udtrykte med ordene: "Og da har i rigdom vi drevet det vidt, når få har for meget og færre for lidt".

Denne position er nået i Danmark til trods for, at landet praktisk talt ikke ejer industrielle råstoffer eller primære energikilder.

Heller ikke vore klimaforhold er særligt gunstige for landbrug, og store dele af landets jord er af ringe bonitet og slet vandholdende evne, - men til trods herfor er det lykkedes en dygtig og energisk bondestand at skabe et landbrug, som aftvinger respekt og anseelse langt omkring.

Det er selvfølgelig ikke landbrugets fortjeneste alene, der har løftet vort land til dets høje velstandsniveau, men det er dygtige håndværkere og industrifolk, dygtige ingeniører, dygtige videnskabsmænd, dygtige skolelærere, effektive arbejdere, og alle de mange, mange i vort lands store fællesskab og samvirke.

Det danske landbrug løftedes op fra fornedrelse, underkuelse og armod, da de store bondereformer indledtes med stavnsbåndets løsning i 1788.

Ingen af de bønder, der var beordret eller udkommanderet til at give møde ved Frihedsstøttens afsløring for at juble og hylde prinsregenten og takke ham, ingen af dem kunne drømme om de kolosale fremskridt, reformerne affødte.

Dersom man havde spået disse brave bønder, at en malkekos ydelse ville blive 10-12-doblet, og at en gård ville blive 20 gange så mange penge værd, - eller have forudsagt dem, at deres efterkommere skulle komme til at være medejere af landets største forretninger (andelsvirksomhederne), - ja, så ville de nok have rystet på hovedet af spåmanden. Helt forrykt ville de da have anset ham for at være, dersom

han havde villet pastå, at bønder ville komme til at deltage i landets styrelse på lige fod med herremænd, præster, købmænd og andre velagtede borgere, - ja, at almindelige bønder skulle kunne komme til at beklæde ministerposter og tælles blandt landets mægtigste og mest indflydelsesrige mænd. Men sådan gik det jo. Det har kostet kamp og anstrengelse.

De vældige fremskridt siden bondereformerne er ikke sket i en jævn og rolig fremadskriden, men udviklingen er gået i bølgegang, - op og ned fra bølgetop til bølgedal. Hvor idealbetonede og udmærkede de reformer end var, der skænkedes bondestanden, så var stavnsbåndets løsning, hoveriets afskaffelse, udstykningen og udflytningen fra landbyfællesskaberne o.s.v. slet ikke tilstrækkeligt.

Bønderne var slet ikke oplyste nok til at forstå og til at udnytte de muligheder, som reformerne frembød. Der skulle hengå et helt århundrede, inden bonden fik rystet de lænker af sig, som tidligere tiders uret havde lagt på ham.

Ikke alene bondens manglende oplysning, men også mange ydre forhold hindrede det store opsving. Alvorlige kriser afbrød gang på gang udviklingen, og gang på gang truedes hele landet med armod og elendighed. Det var krisen, som fulgte efter Napoleonskrigene. Det var statsbankerotten i 1813. Det var tabet af Norge i 1814. Det var et voldsomt prisfald på korn, som var dansk landbrugs vigtigste eksportvare. I 1818-24 kostede rug kun en fjerdedel af, hvad rugen havde kostet i 1800. Landets pengeforhold var i en skrækkelig uorden, og til trods for at landbruget fik skattelettelser og statslån, ligesom der iværksattes flere andre støtteforanstaltninger, så måtte mange bønder gå fra hus og hjem.

Først efter 1828 begyndte en nogenlunde rolig periode at indfinde sig. Men der ventede nye kriser. Den næste store krise kom i årene efter 1875. Korn fra Nord- og Sydamerika, Rusland og Donaulandene kastedes på markedet i store mængder. Udviklingen i skibsfarten havde gjort det muligt at fragte korn over lange afstande meget billigere end førhen, og derved meldte en række lande, som ikke tidligere havde solgt korn i Europa, sig på markedet, - og dermed også i England, der hidtil havde været Danmarks største og bedste kornkunde.

Men - "Nød lærer nøgen kvinde at spinde". Da det så allermest mørkt ud, tog de danske bønder kampen op. De var nu blevet så oplyste, at gennemgribende ændringer lykkedes.

Det stod klart, at korneksport ikke mere ville blive lønnende, og fra at være kornudførende blev det danske landbrug i løbet af kun en snes år kornindførende. Kornsalget blev ombyttet med kornindkøb, og i stedet for at eksportere korn begyndte dansk landbrug at eksportere husdyrprodukter.

De danske bønder "solgte" nu ikke alene deres hjemmeavlede korn, men tillige det indkøbte korn, - men nu "solgte" de det til dyrene i staldene.

Resultaterne af denne omlægning var fantastisk. I løbet af 50 år fordobledes dansk landbrugs høstudbytte. Landbrugseksporten seksdobledes. Danmark var i en årrække verdens største leverandør af smør, bacon og æg. I 1939 udførte Danmark lige så meget flæsk som alle andre tilsammen. Hele denne fremgang skyldtes bønderne selv, og deres store indsats blev kraftigt hjulpet gennem det samarbejde, som de fik held til at etablere i form af andelsvirksomhederne.

Samtidig med den hastigt voksende produktion udviklede priserne sig gunstigt. I 1840 kostede 1 kg smør kun 88 øre, og 1 kg flæsk kun 50 øre, men tallene var i 1913 1 kg smør 224 øre og 1 kg flæsk 126 øre. Ganske vist havde pengene mindre købekraft i 1913 end i 1840, men priserne på landbrugsvarer var reelt

steget jævnt og støt i perioden op til den første store verdenskrig.

Den voksende produktion kan illustreres af følgende få tal:
Danmarks samlede udførsel af smør androg i 1840 ca. 1.800 tons, i 1913 androg udførslen ca. 90.000 tons, i 1960 ca. 118.000 tons og i 1978 ca. 537.000 tons.

Disse tal kan fortælle en del om den faglige og tekniske fremgang. Fremgangen begyndte, da det danske landbrug kom i klemme ved at blive stillet overfor konkurrencen på kornmarkedet. Det var denne konkurrence, der tvang de danske bønder til helt at ændre driftsform. Det var en meget voldsom ændring, der blev hjulpet ad mange veje. Statens forsøgsvirksomhed kom i gang, og der ansattes konsulenter, som efter en god uddannelse i praktisk landbrug, havde gennemgået en videnskabelig uddannelse på Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, der åbnedes i København i 1858. Da det første andelsmejeri stiftedes i Ølgod i 1882, varede det kun 4 år, før der var 84 andelsmejerier i arbejde, og ved århundredeskiftet var der stiftet cirka 1000 mejerier. Det samlede antal af mejerier i Danmark nåede op på ca. 1600, så der praktisk talt var en mejeriskorsten, som røg i hvert eneste sogn, inden senere antallet igen har været stærkt dalende i takt med de bedre transportmuligheder og den om sig gribende rationalisering.

Den danske bonde kan med stolthed og glæde pege på hele denne udvikling, men han må dele æren med videnskabsmænd og andre sagkyndige, for uden indsats fra deres side, havde de store, hurtige og gennemgribende ændringer ikke været mulige.

Der kunne nævnes mange navne, men særlig stor betydning fik dog docent N.J. Fjord, der var søn af en lærer og gårdejer på Holmsland. N.J. Fjord blev også uddannet til lærer, men han blev, efter et studium på Polyteknisk læreanstalt, i 1858 ansat ved den nyoprettede Landbohøjskole. Han viede alle sine kræfter på at fremhjælpe landbruget, og især havde mejeribruget hans interesse. Han forbedrede centrifugen, og han konstruerede et kontrolapparat, der gjorde det muligt nemt og hurtigt at analysere små mælkeprøver for deres fedtindhold. Det skyldtes også Fjords indsats, at mejerierne gik over til at afregne mælken efter både mælkens mængde og dens fedtindhold.

Det kontrolapparat, som N.J. Fjord konstruerede blev udnyttet ved, at der stiftedes kontrolforeninger, hvor de enkelte køers ydelse måltes, og mælkens fedtindhold bestemtes.

Det var her i Ribe amt, verdens første kontrolforening blev dannet. Det skete i 1884 i Askov på forslag fra fru Anine Hansen på Øster Havgård, (som i dag er Askov Forsøgsstation). Foreningen havde 13 medlemmer med tilsammen 300 malkekøer, hvis ydelse med regelmæssige tidsmellemrum blev målt og undersøgt for fedtindhold. I løbet af de fire følgende år derefter stiftedes der ikke færre end hundrede kontrolforeninger ud over landet. Også kontrolforeningernes antal er toppet med over 1600 kontrolforeninger til den nuværende udvikling, hvor antallet af foreninger er mindsket meget stærkt i kraft af rationaliseringer og ved anvendelse af moderne computerteknik. Kontrollen med de enkelte køers ydelse muliggjorde valg af de bedst ydende til avl, og det gav endvidere mulighed for at fodre køerne efter "fortjeneste" eller efter ydelse. Professor Lars Frederiksens anvisninger for fodring af malkekøer kom også til at betyde meget.

Da de danske landmænd gik over fra at sælge korn til eksport og til at importere korn og i stedet eksportere husdyrprodukter, var afsætningen forbundet med store vanskeligheder. Før mejerierne kom i gang, var smør fra de almindelige

bondebrug af meget variende kvalitet. På de mindre brug med et beskedent antal malkekøer, måtte fløden gemmes flere dage for at få en tilstrækkelig mængde at kærne af, og derefter måtte smør fra flere kærninger gemmes, til der var nok at sælge til købmanden i købstaden. Englænderne kaldte det ringeste, danske bondesmør for "mastesmør", og de mente dermed, at smørret var bedre egnet til at smøre skibsmaster med, end det var til menneskeføde. Herregårdene havde så store mælkemængder, at der kunne kærnes hver dag, og de anskaffede sig også bedre hjælpemidler som f.eks. centrifuger, ligesom de ansatte uddannede mejersker, der sørgede for en langt bedre hygiejne, end den fandtes på de almindelige bondegårde.

Bonden var i det hele taget meget afhængig af købmanden i den nærmeste købstad. Købmanden bestemte prisen på såvel de varer, som bonden ønskede at købe, som på de produkter, som bonden havde at sælge.

Det store flertal af købmænd i købstæderne var imidlertid både meget reelle og hæderlige forretningsfolk. Når priserne steg straks efter at mejerierne havde begyndt deres virksomhed, var det nok snarere et resultat af en mere ensartet og langt bedre smørkvalitet og af markedsforholdene i al almindelighed, end det skyldtes, at der ikke inden da var betalt rimelige priser.

Som der oprettedes andelsmejerier, byggedes der også andelsslagterier. Der oprettedes andelsindkøbsforeninger for foderstoffer, gødning, redskaber og maskiner, og der kom andelseksportforeninger og ikke at forglemme en masse brugsforeninger. Ja, - en andelsbank mangler ejheller i rækken af andelsforetagender.

Den tekniske udvikling, som havde tvunget dansk landbrug til at ændre driftsform fra korneksport til husdyrproduktion, var i særlig grad en udvikling af dampskibsfart, der gjorde det muligt at fragte korn over lange afstande. Denne udvikling viste sig også at kunne blive en hjælp for de danske erhvervsændringer. Smør, bacon og æg kunne jo også fragtes i dampskibe. Danmarks nære geografiske beliggenhed i forhold til det store og købedygtige engelske marked blev udnyttet. Opførelsen af Esbjerg Havn blev af umådelig stor betydning for dansk landbrug og for erhvervslivet i hele landet, - og ikke mindst for det fattige Vestjylland.

I alle årene siden år 1800 er der sket en stadig afvandring fra landbruget til byerhvervene. Omkring år 1800 var mere end to tredjedele af alle danske direkte beskæftiget ved landbrug. Endnu ved treårskrigen midt i det 19. århundrede var det endnu over halvdelen, medens landbrugsbefolkningen i dag kun udgør ca. 7% af indbyggertallet.

Den voksende industri og handel har haft en opsugende evne, og har aftaget tilvandringen til byerne, ligesom den øgede servicetjeneste og den voksende administration har aftaget mange af de, der forlod landbruget og flyttede til byerne.

Treårskrigen efterfulgtes jo af den ulykkelige krig i 1864, og ved fredsslutningen i Wien i 1864 måtte Danmark afstå Slesvig, Holsten og Lauenborg til Preussen.

Danmarks sydgrænse blev Kongeågrænsen, og det afståede område udgjorde ca. 30% af landets samlede areal med ca. 40% af landets befolkning. Det var et hårdt slag. Det var et meget smerteligt militært nederlag, men det affødte en samlet folkevilje til at genrejse det sårede land.

Årene fra 1864 til 1914 blev en fremgangstid uden sidestykke i Danmarkshistorien. Det var årene, hvor højskoler, landbrugsskoler, mejerier, slagterier og meget mere blev rejst. De danske bønder fik udsyn ud over dagligdagen. De erhvervede en selvtillid, der hidtil havde været ukendt. De blev dygtigere som landmænd, og de flokkedes om åndelige emner i forsamlingshusene og om vækkelser i missionshusene.

Det danske Hedeselskab stiftedes i 1866. Der kom fart i lynghedernes opdyrkning og i plantningsarbejdet. Der skabtes tusindvis af nye landbohjem. Der blev bygget jernbaner, og det viste sig at være en fordel for den svage danske industri, at den var blevet fri for den dominerende holstenske industri. Det var grødetid, - og der var bred enighed om at tage "Endnu et bitte nyk".

Politisk gik udviklingen imod demokrati i stå efter 1864. Den gennemsete grundlov af 1866 gav godsejerne og byernes økonomiske overklasse magten ved hjælp af priviligeret stemmeret. Bønderne og arbejderne blev holdt uden for indflydelse. Forholdet ændredes først i 1901.

Alligevel var det i denne sidste halvdel af det 19. århundrede, at Esbjerg Havn blev til.

Esbjerg Havn

I februar 1865 fremsattes i Folketinget et udkast til en lov om anlæg af en jernbane fra Vamdrup til Strandby samt en havn der. Havnen skulle anlægges efter en plan, der var udarbejdet af en hollandsk ingeniør, J.A. Beyerink. Der måtte bruges 600.000 rigsdaler. Beyerink havde på regeringens anmodning vurderet

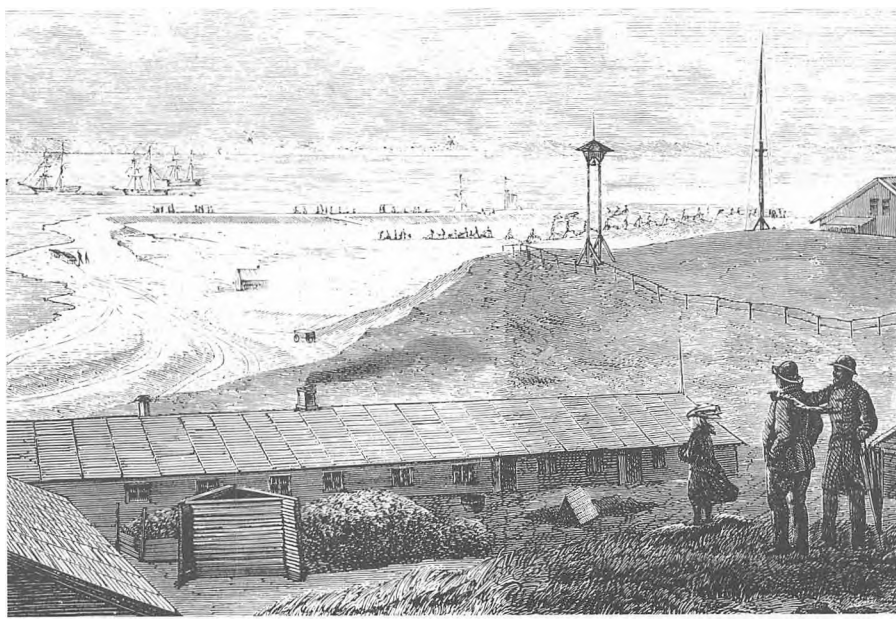

Arbejdet på havneanlægget i efteråret 1869.

mulighederne for at anlægge en stor havn et sted på den danske vadehavskyst. Han så tre mulige anlægssteder, nemlig Strandby, Husum og Tønning, og da de to sidstnævnte begge var gået tabt efter 1864, var valget af placering let, så meget mere som ingeniøren også af andre grunde foretrak denne placering, som han anbefalede, at man valgte.

Samme måned forelagdes imidlertid et andet projekt, der var udarbejdet af den danske ingeniør C. Bruun. Dette forslag var anslået at ville koste fire gange så meget som det hollandske forslag.

Så kom der gang i diskussionerne, og bølgerne i debatten gik højt. De forskellige politikere ønskede jernbaner anlagt til - og havnen placeret i deres egen valgkreds. Lokalpatriotismen fejrede triumfer, så det var en lyst. I 1866 udgav indenrigsministeriet en pjece om anlæg af en havn ved Grådybets fastlandskyst. Pjecen var meget dygtigt udarbejdet af vandbygningsingeniør C. Bruun efter bestilling fra vandbygningsvæsenets direktør C. Carlsen. Pjecen må have haft stor virkning, for to år senere, den 6. januar 1868 forelagde den meget selvrådende og handlekraftige, nye indenrigsminister Jacob Brønnum Scavenius forslag til lov om Esbjerg Havn.

Der gik kun 3-4 måneder før forslaget uden ændringer var ført gennem rigsdagen og Kong Christian IX stadfæstede loven den 24. april 1868. Samme dag stadfæstedes også lov om anlæg af jernbane fra Skanderborg til Silkeborg, fra

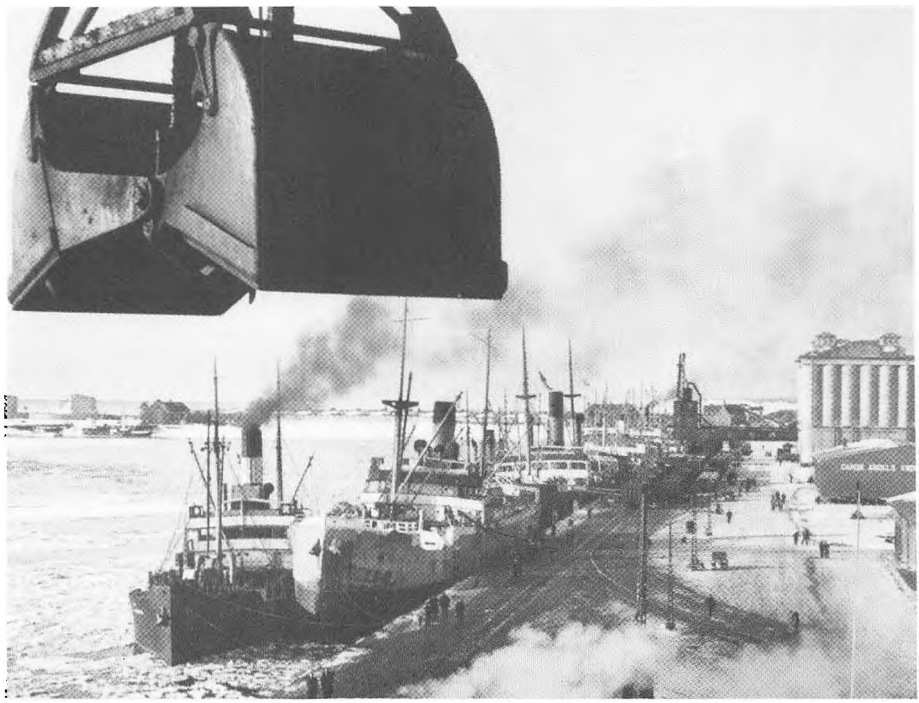

Trafikhavnen i februar 1940. Under isvintre ligger skibene tæt langs kajerne. Jernbaner, toldvæsen, forretningsfolk og arbejdere præsterer deres bedste – "rask må det gå!"

Nørresundby til Frederikshavn, og som en tilføjelse, der var kommet til under lovforslagenes behandling, tillige om jernbaner fra Holstebro til Esbjerg og fra Lunderskov til Esbjerg.

Esbjerg var i 1868 et øde, forblæst sted, hvor der lå to gårde og eet hus med tilsammen ca. 20 indbyggere. Landsbyerne og stederne Esbjerg, Strandby, Vognsbøl, Spangsbjerg, Kvaglund, Boldesager, Jerne, Veldbæk og Måde, der sammen udgjorde hovedparten af Jerne sogn, havde ved folketællingen i 1860 ialt 718 indbyggere, der næsten alle var landmænd.

Rigsdagen bestemte, at dokhavnen ved Esbjerg skulle bygges i en fart. Arbejdet skulle tilendebringes inden udgangen af kalenderåret 1870. I juli måned købtes/ekspropieredes der 66-67 tdr. land. Der var ikke tid til at arbejde med landmålerstokke og målekæder, så grænsen blev bare trukket ved at der blev trukket tre plovfurer. "Rask skal det gå" er Esbjergs valgsprog, og rask er det sandelig også gået. Hvor der i 1869 kun lå to gårde og et hus, ligger der i dag en stor by med ca. 80.000 indbyggere og med en af landets vigtigste havne.

Esbjerg Havn har den fordel, at den kan besejles selv i strenge isvintre. Den er Danmarks største og vigtigste fiskerihavn, og den er også landets vigtigste og mest betydende havn for eksport af landbrugsvarer. Den er udvidet, ændret ustandseligt siden starten i 1868. I Esbjerg findes der i dag serviceorganer for praktisk talt alle landbrugsvarer og alle til fiskeri hørende varer. Der er slagteri, kølehuse, frysehus, smørpakhuse, ægpakkerier, kartoffelpakhus, korn- og foderstoflagre og store siloer, lagre for kunstgødning, containerhavn samt alle de virksomheder, som knytter sig til skibsfart og fiskeri. Det er sildemelsfabrikker, sildeoliefabrikker, fiskehermetikindustri, skibsbyggeri, maskinfabrikker, reparationsvirksomheder, tovværksfabrik, vådbinderier, radio- og radarforretninger, der også sælger og reparerer

Fra Eksportstaldene 1921. Landmænd, kommissionærer og eksportører mødes for at købslå om dyrene.

ekkolod o.s.v. Hertil kommer, at en række betydelige eksportforretninger beskæftiger en stor flåde af store køle-lastbiler, som ekspres fragter fiskeprodukter til kunder i det sydlige Europa, ja, helt til Balkan m.v.

Landbrugseksporten til England sker hovedsagelig over Esbjerg Havn, og Det Forenede Dampskibs Selskab har en betydelig flåde af moderne containerbåde, der gør det muligt at bacon fragtes nedkølet direkte fra slagteri i Danmark til detailhandlerens disk i England. De store lastbilers containere læsses på de danske slagterier, og kører derefter i nedkølet stand til containercentralen i Esbjerg. Her rangeres de i lange rækker, inden de rulles ombord på både, der sejler dem til

Udsigt over Containerhavnens opmarchområde med en "Portalift" og forskellige containere. 1. april 1968 var der 80 forvogne og knap 600 containere i Danmark og England.

England. I England rulles de fra borde og føres så ud til de forskellige købmænds butikker. Både under landevejstransporten og under en eventuel kortere ventetid i Esbjerg, som også under sejladsen er containerne under nedkøling.

Under den store krig 1914-18 opnåede dansk landbrug gode priser. De krigsførende magter betalte, hvad der blev forlangt, og det vedtoges, hvor stor en part hver af de stridende parter skulle tildeles. Danmark var landet, der "hyggede sig i smug, medens hele verden brændte om dets vugge". Da krigen skærpedes, og da Tyskland indførte den uindskrænkede undervandsbådkrig, kom det til at knibe med tilførselen af råvarer og hjælpestoffer, som både den danske industri og det danske landbrug var meget afhængige af. Landbruget manglede både kunstgødning og foderstoffer. Produktionen gik mærkbart tilbage, og det var en lettelse, da den grusomme krig endelig blev afsluttet i november 1918.

Den verdensomspændende krise, som fulgte i krigens spor, fulgte i 30'erne. Den var hård for alle erhverv i Danmark. I byerne hærgede en uhyggelig stor arbejdsløshed, og i landbruget var forholdene så elendige, at en udbredt håbløshed bemægtigede sig næsten alle sind. Der var ingen produktion, der var lønsom. Mange landmænd, der var både dygtige, flittige og nøjsomme måtte lide den tort at gå konkurs og forlade hus og hjem. Alle priser var meget lave. Byg kunne købes for 7-8 kr. pr. 100 kg. I 1932 kostede 1 kg flæsk kun 75 øre, og i 1934 kostede 1 kg smør kun 1,60 kr. Der blev gjort mange anstrengelser for at imødegå krisen. Der oprettedes en række eksportudvalg, der havde til formål at fremme eksporten på

Grindsted Kartoffelcentral A.m.b.a.

mest lønnende måde. Der oprettedes en valutacentral, som skulle sørge for at der kun blev indført de nødvendigste varer. Slagterigrisene skulle stille med "pas" (svinekort) for at slippe ind og blive slagtet. Der blev lavet ordninger som sukkerordningen, der gav De danske Sukkerfabrikker eneret til fremstilling af sukker. Fabrikkerne sikredes afsætning og priser, ligesom roedyrkerne sikredes roepriserne. Tilsvarende ordning lavedes også for kartoffelmelsfabrikkerne og kartoffeldyrkerne.

I årene 1934-39 var eksportpriserne så lave, at der blev lavet en ordning med højere priser på hjemmemarkedet end på det udenlandske. Noget hjalp det, men ikke ret meget, for landbrugets produktion var så stor, at hovedparten måtte afsættes på de udenlandske markeder med de lavere priser.

Da den verdensomfattende krise begyndte at ebbe ud, - og vi så småt begyndte at øjne lyset efter krisens mørke, ventede nye ulykkelige tider. Mørke, truende uvejrsskyer trak op fra syd, og uvejret brød løs med lyn og torden, da Danmark den 9. april 1940 tidligt om morgenen blev besat af et militært ganske overlegent Hitler-Tyskland.

Det blev til fem lange besættelsesår. Eksporten til England stoppede. Vort eksportoverskud, - og forøvrigt også en hel del af det, som vi gerne selv ville spise, -

1940 10 121905 1940

LANDBRUGSMINISTERIETS
SVINEREGULERINGSUDVALG

AXELBORG KØBENHAVN

Ugyldig efter 26. Oktober 1940

Svinekort

Oktober-Regulering
Dette Svinekort giver
IHÆNDEHAVEREN
Ret til Levering og Slagtning af
1 SVIN
i Tiden 30. Septbr. 1940 til 26. Oktbr. 1940.

(Efter 26. Oktober 1940 er Kortet ugyldigt.)

Leveret af .....

Eftertryk forbudt, medfører Strafansvar efter Loven.

Ugyldig efter 26. Oktober 1940

GRAFISK INSTITUT KBH

Svinekort fra 1940.

tog besættelsesmagten sig af. De betalte med dækningsløse checks eller R-K-K-beviser. R-K-K- skulle betyde Reich-Kredit-Kasse-beviser, men det danske folkevid læste nu bogstaverne som "Røver-Kaptajn-Kaupich". Der blev knaphed på kunstgødning og importerede, proteinrige fodermidler og på mange andre varer. Produktionen gik kraftigt ned. Der blev indført afleveringspligt for brødkorn, og vi fik maksimalpriser på en masse produkter. Korn i fri handel kostede tre gange så meget, som korn, der solgtes med de udstedte kornmærker.

Det eneste, der rigtig var lidt forretning i, var salg af arbejdsheste til eksport. Heste var en eftertragtet arbejdskraft og kunne sælges til gode priser.

Efter krigens afslutning og Tysklands kapitulation åndede hele vort land op i en lykkelig befrielse. Krigens sår og skrammer var jo betydelige, - men de var dog milde i Danmark imod de sår, der var tilføjet de fleste andre besatte lande.

De mange eksportudvalg m.v. blev nu overtaget af landbruget selv. England blev igen Danmarks største kunde, og der blev truffet en langtidsaftale for både bacon og smør. Langtidsaftalen var et gode for dansk landbrug, der i kraft af den kunne disponere mere sikkert på et længere åremål. Det var helt svært at vænne sig af med det, da langtidsaftalen udløb i 1955, og da aftalens bortfald fulgtes af stærke prisfald på bacon i 1957 og på smør i 1958. Det så ikke godt ud, for priserne på de nødvendige hjælpemidler faldt ikke tilsvarende i pris.

Alligevel kom de år, der så ofte er blevet kaldt for "de glade 60'ere". Den danske industri blomstrede op og udvidedes. Den aftog pany en stor afvandring fra landbruget, som i takt med afvandringen af arbejdskraft så sig nødsaget til at investere i en stærk udvidet mekanisering.

Niels Herman Schmidt ved Landboauktion i Brørup.

Der indførtes pány en hjemmemarkedsordning, der skulle hjælpe på misforholdet mellem produktionsomkostningerne og de opnåelige priser på det frie verdensmarked, hvortil hovedparten af landbrugsproduktionen skulle eksporteres. Ordningen skulle også imødegå de restriktioner for indførsel og for toldafgifter, som importlandene iværksatte.

"De glade 60'ere" var ikke så glade eller lystelige for det danske landbrug.

Urolige tider og modgang afføder ofte goder ideer. En af 60'ernes gode ideer var landboauktionerne. Den avance, som mellemhandlerne kunne putte i egen lomme, syntes landmændene, at de kunne spare, dersom de solgte på auktion. Salg på auktion kunne jo højst koste en forholdsvis part af auktionens driftsudgifter. Der var ingen brug for mellemhandlere, som ville have avance.

Landboauktionerne startede i det små, men de er vokset til at udgøre en meget betydelig del af den indbyrdes omsætning af husdyr. Auktionernes oprettelse blev noget meget succesrigt, og på auktionerne sælges alle slags husdyr. Det er hornkvæg, heste, grisesøer, torvegrise, fjerkræ, får, geder, - ja, sågar hunde ser man solgt på auktionerne.

På auktionsdagen kommer der mange landmænd til auktionsbyen, og auktionerne er af den grund også blevet populære blandt byens øvrige forretningsdrivende. Auktionspriserne fastsættes efter tilbud og efterspørgsel, - og alle kan følge med i priserne ved den helt åbne handel.

I Ribe Amt er der oprettet auktioner i Brørup, Bramming og Grindsted. Fra auktionerne forsøges der også opkøb til eksport, og der er da også på auktionerne solgt adskillige dyr til eksport, - en overgang ikke mindst fedekalve til det italienske marked.

Dette sidste skud på landbrugets træ af afsætningsformer har snart totalt afløst de gamle markeder, der holdtes i købstæderne. Auktionsdagene (hver uge) er vel ikke så festlige som gamle dages mere sjældne markedsdage, der jo foruden handelen med husdyr og meget andet tillige gav plads for karuseller, luftgynger, kraftprøver, gøglere, forevisninger af en tohovedet kalv - og mange former for alskens halløj, - men det væsentligste er da også, at auktionerne er effektive som omsætningsled for landbruget.

"Sparet er tjent", siger et gammelt ord, og landbruget har selv brug for hver eneste krone, der kan spares og dermed tjenes.

De mest skelsættende og betydende fremskridt, - både faglige og erhvervspolitiske,- er i dansk landbrug altid blevet sat i scene af folk, der ikke alene var fagligt dygtige, men tillige var af dem, som havde øje for de værdier, der ikke kan måles eller vejes, - ikke kan tælles i kroner og ører, - men som rust og møl ej heller kan fortære.

Igangsætterne. pionererne, var det, som man med store ord kalder for "åndeligt vågne". De havde sans for poesi og god litteratur, for alle former for kulturelle værdier, - og vi ville blive et fattigt folk dersom vi ikke - samtidig med, at vi efter bedste evne følger med i de faglige og tekniske fremskridt, tillige formår at bevare sansen og kærligheden til andre sider af den menneskelige tilværelse.

Vi mister noget meget værdifuldt, dersom vi stirrer os blinde på det rent landbrugsfaglige, så vi bliver "fagidioter" uden sans for alt det, der kan højne vor dagligdag og give luft under vore tankers og vore drømmes vinger, - hvis vi glemmer at lytte til lærkernes sang, - for "Lærker er, hvor der er bønder".

Niels Andersen

Andelsbevægelsen

Af gdr. Knud Øllgaard, M.F.
Gredstedgaard, Gredstedbro

Et omfattende samarbejde i mange, mange forskellige andelsforeninger har været med til at præge landmandstilværelsen gennem alle de 75 år, Ribe amts Landboforeninger har eksisteret. De ydre omstændigheder har i allerhøjeste grad skiftet karakter, men det bærende idegrundlag har været det samme, og er det fortsat. Når nogle hævder, at ideen er i forfald tager de fejl. Ideen i andelssamarbejde er gennem tiderne udtrykt på mange forskellige måder. Nærmest kommer vel sætninger som: "Økonomisk samarbejde på demokratisk grundlag" eller "et frit samarbejde mellem frie mennesker, der i et frivilligt, forpligtende fællesskab løser økonomiske opgaver som indkøb, produktion, afsætning m.v." Sigtet var, og er: "Altid at give det enkelte medlem større indflydelse på egne kår."

Det var stort gjort af mange forgængere i andelssamarbejdets mangfoldige forgreninger, at de så ideen, og at de realiserede den, så de kunne aflevere store værdier til os - værd at forvalte videre. Det er nok værd her ved et jubilæum at gøre sig overvejelser over, hvordan det hele egentlig begyndte og over forløbet indtil nu. Altsammen med henblik på at tage bestik for det videre andelssamarbejde. Vel er der på lokalt plan ingen direkte organisatorisk eller økonomisk forbindelse mellem Ribe amts Landboforeninger og de forskellige andelsforetagender, men dels arbejdes der i meget vidt omfang for de samme medlemmer og af de samme personer, og dels er det, der foregår i andelssammenslutningerne, af oplagt stor betydning for landmandsfamiliernes tilværelse, og vil efter alt at dømme vedblivende være det.

I 1905, da R.A.L. stiftedes, var det egentlige pionerarbejde for andelssamarbejdet gjort. Ideen var taget i anvendelse, og andelsgrundlæggerne var et godt stykke henne i at gøre ideen til virkelighed. Gennem de 75 år var det så anden, tredie,fjerde generation, der videreudviklede såvel ide som virkelighed. Det er vel ganske naturligt, at pionerånden prægede grundlæggerne mere end efterfølgerne, og det var nok tilfældet. Pionerånden var utvivlsomt stærkere hos mange af de gamle, og det fremgår da også tydeligt af beskrivelser og erindringer. Efterhånden afløstes pionerånden i et vist omfang af en mere rutinemæssig. undertiden lidt træg holdning hos ikke så få af brugerne. Men en helt rutinemæssig betragtning af andelssamarbejdet som et selvfølgeligt gode, der bare er til stede, tog dog aldrig helt overhånd. Betragtet som en helhed var de 75 år en periode, hvor der også blev gjort masser af fremskridt, nogle små, andre store, undertiden langsomt og undertiden hurtigt.

Det er vel heller ikke unaturligt, at der kom en forskydning, hvad angår det, der optog folk, i løbet af den periode, hvori ideen om andelssamarbejdet blev til virkelighed i form af andelsforeninger og andelsvirksomheder. Omkring begyndelsen var det af gode grunde ideen, der optog. Ideerne blev så ført ud i livet i foreningerne, som rejste mejerierne, slagterierne, brugserne m.v. Nu er det i helt overvejende grad disse virksomheder, den rent driftsmæssige side af sagen, der optager. Det er betænkeligt. Der er ikke så få eksempler på, at "man" i et givent, lokalt område stirrede sig så blinde på den daglige drift af det lokale foretagende, at man glemte at overveje nye muligheder for yderligere anvendelse af ideen om "Et frit samarbejde mellem frie mennesker".

Med andre ord: Vi har noget at lære af de gamle, hvad angår balancen mellem ide og virkelighed. Man kunne også sige mellem teori og praksis, men de andre ord er bedre. For det var virkelig en ide, en tro, man byggede på, hvor mærkeligt det end kan lyde i nutidige øren. De gamle havde ikke, inden de begyndte, sagen til analyse i et konsulentfirma. De fik ikke lavet EDB-konsekvensberegninger eller noget i den retning. De troede på ideen om frivilligt, økonomisk samarbejde, - efter een mand een stemme princippet - og de gik i gang.

At forløbet var sådant er svært for os nutidige helt at begribe. Vi magter næppe helt at forestille os situationen, - dertil er vi blevet for "rationelt tænkende". Vi vil i dag have vore markedsanalyser m.v. at henvise til, tro eller formodninger kommer ingen ret langt med. "Visioner" kan lidt bedre gå an, - de efterlyses da i hvert fald ved festlige lejligheder. Men de er heller ikke højt i kurs - iøvrigt er visioner vel nogenlunde det samme som tro og formodninger. Går man andelsbegivenhedsforløbet igennem såvel i perioden før 1905 som 1905-80, vil man opdage, at de store begivenheder skete, når blandingen af ide og virkelighed var rigtig. For meget ide blev til sværmerier, for meget daglig virkelighed blev til stagnation. Der er nu som før brug for den rette balance mellem ide og virkelighed.

Vi kan her i området med rette føle stolthed - og forpligtelse - over at leve på den egn, hvor megen pionergerning øvedes. De første drøftelser over andelstanken anvendt på mejeridrift førtes i Hjedding-området. Her blev de første vedtægter skrevet og mejeriet bygget - som de fleste vel stadig ved, i 1882.

I årene 1882-85 kom 24-30 andelsmejerier til, fra 1885 til århundredeskiftet kom 18-20 og i årene 1900-25 kom yderligere 20-22 til i Ribe amt. Antallet toppede næsten i 1926 med 80 ialt. Mælkemængden var da godt 200 mill. kg mod ca. 100 mill. kg i 1905. Der kom yderligere et enkelt mejeri i 1940 til 81 ialt, før det gik den anden vej med antallet. Mælkemængden dykkede betydeligt under 2. verdenskrig – ellers steg den støt, passerende de 300 mill. kg omkring 1950 og de 400 mill. kg omkring 1967-68. Hvor stor den er nu er ganske svært at gøre op, eftersom der transporteres betydelige mængder mælk både ind i og ud af amtet gennem mejeriselskabernes aktiviteter.

I 1888 rejstes andelssvineslagteriet i Esbjerg, efter at det første i landet var bygget i Horsens året før, og efter at Esbjerg Havn så småt var ved at blive hovedeksporthavn for danske landbrugsvarer. Sparekasser, andelskasser, brugsforeninger, elværker m.v. groede frem næsten overalt.

Brugsforeningerne blev jo langtfra grundlagt af landmænd alene, men stikprøver i gamle protokoller viser, at landmænd var ganske aktive, både når der skulle begyndes og videreføres. Ved jubilæumsperiodens begyndelse var der i Ribe amt ca. 50 brugsforeninger, - så godt som alle i landkommuner. Billedet i dag er svært

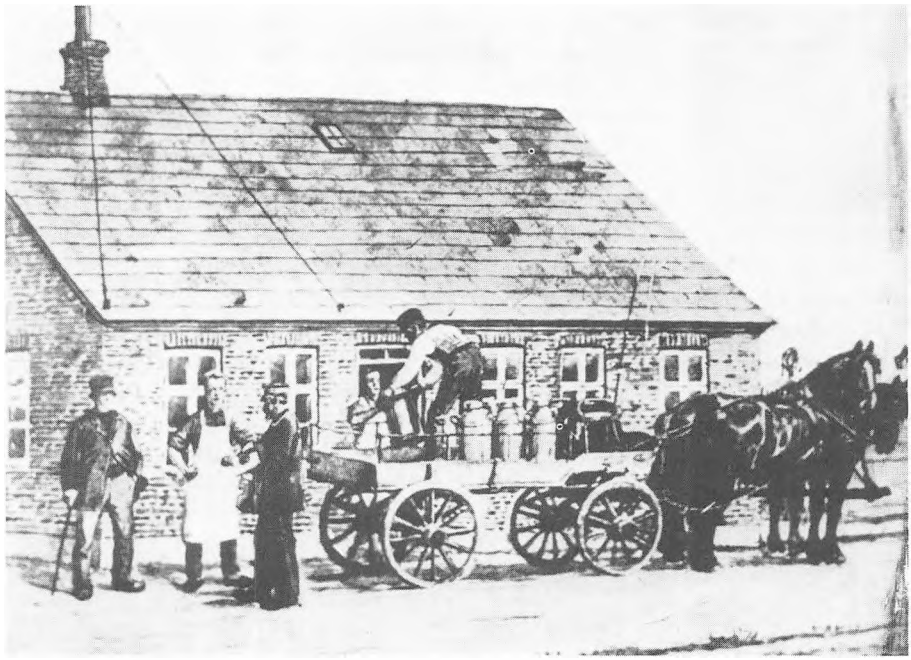

Hjedding Mejeri, efter maleri af Rasmus Christiansen.

at tegne, både hvad angår antal og især landmændenes del i dem. Men det kan da noteres, at på landsplan toppede antal brugsforeninger i 1955 (med 1908 forretninger), mens antal butikker toppede i 1963 (med 2382 butikker). Det er sagt, at

Det er sagt, at "der rejstes en andelsbølge ved Vesterhavet, og den lod sig ikke standse" og dette er et godt billede.

Der er i tidens løb givet mange forklaringer på, at andelsformen overhovedet groede frem og trivedes særlig godt i Danmark, og først og fremmest i Vestjylland. Ingen enkeltforklaring er vel den rigtige. Var det mon en arv fra det gamle landsbyfællesskab derved, at bonden her - bevidst eller ubevidst - mødte den gamle fællesskabstradition i en ny skikkelse og derved fik udløsning for en rodfæstet tilbøjelighed? Måske spillede det ind. Var det "nøden, der lærte nøgen kvinde at spinde", i den forstand, at korndyrkningsdriftsformen blev undermineret af billigt amerikansk og russisk korn, samtidig med at studedriften og eksporten af levende dyr truedes og den ensidige korndyrkning udpinte jorden? Var det det industrialiserede England med et godt marked for animalske fødevarer, der var øje for? Var det gennembruddet af den almindelige undervisningspligt, resulterende i en mere oplyst bondestand? Var det højskolerne og senere landbrugsskolerne, der vakte unge bønderkarle til at forstå en folkelig samhørighed, til at forstå, at han ikke blot er et individ, men en levende del af en større enhed? Virkningen af skoleophold lader sig vanskeligt fastslå, men der er næppe tvivl om, at sindene herigennem styrkedes til sammenhold og samarbejde, og der opstod længsel efter at bruge kræfter til ikke blot at klare sig selv, men også til at hjælpe fæller og landsmænd, så langt kræfterne rakte.

Denne sidste højskoleteori lagde forstander Arnfred Askov stor vægt på, og han var en mand, der frem for nogen anden forenede ide og virkelighed. Den "sindenes styrkelse" han omtaler, fandt utvivlsomt sted på både højskoler og landbrugsskoler langt op i anden, tredie, fjerde generation. Er det utidigt at fundere over, hvor en sådan styrkelse egentlig finder sted idag, – og er det forældet at finde den ønskelig, ja nødvendig?

Videre overvejelser over forklaringen på, at det hele blev til noget, vil jeg overlade til læserne. Men jeg vil anføre at svaret er vigtigt, for svaret fortæller noget om, hvad der overhovedet er drivkraften i vort hele forehavende. Derfor kan der være mening i at kredse om dette delemne, skønt selve begyndelsen altså ligger forud for 1905.

Som antydet gik det forbavsende stærkt, da begyndelsen var gjort. Den hastige udvikling, der gik i gang, kunne naturligt beskrives med tal og statistikker. Sådanne oplysninger ville vise en vældig grøde. De ville vise en stadig stigning mængdemæssigt på hovedområderne. Og op til 40'erne og 50'erne ville de også vise et stadigt voksende antal foreninger og anlæg af forskellig art, men derefter et fald især hvad angår antal mejerianlæg. Endnu i 1966 var der 70 mejerier i amtet, men så gik det ganske stærkt: 42 i 1971 og 26 i 1980.Dette fald i antal anlæg er jo imidlertid på ingen måde tegn på hverken vaklen i idegrundlaget eller på anden vis aftagende grøde - tværtimod.

Tal og statistikker er en såre nyttig metode til beskrivelse af en udvikling. En udvikling som den i 75-års perioden kan imidlertid også søges belyst med et par bud på, hvad der kan have været tale om af sammenhængende virkninger, som måtte være værd at tænke over.

Det fremhæves af historikere, at det, der skete i forbindelse med andelssamarbejdets gennembrud, - ja måske var det ikke blot i forbindelse med, men i kraft af gennembruddet, – betød opbrud i sognenes forbindelser med omverdenen. Hele den omstillingsproces, som foregik i årtierne før og omkring århundredeskiftet måtte medføre åbninger, sammenlignet med den tidligere gældende livsstil med i langt højere grad selvforsynende landbrug og landsbyer. Nu skulle der købes ind til driften af f.eks. andelsmejeriet, mange steder praktiserede man fællesindkøb af kraftfoder til køerne over mejerierne o.s.v. Der skulle indhentes og udveksles viden om, hvordan dette og hint kunne gribes an. I mange tilfælde bevarede og udbyggede de gamle købstæders købmænd deres omsætning også af de nye varer, men i langt mindre grad i denne del af landet end i andre. Især i denne landsdel medvirkede andelsformen direkte og indirekte til, at bønderne - og af dem især gårdmændene - i meget betydelig grad fik kontrollen over, hvordan de nye markedsforhold kom til at påvirke sognet. Den kapital, som blev tjent på den opblomstrende eksport af fødevarer, forædlet på andelsvirksomhederne, blev anbragt i dels landbrugene, dels i spare- og lånekasser m.v. Den indtjente kapital gik altså ikke, som i tidligere tider, i kassen hos den købstadskøbmand, man tidligere var afhængig af. Afhængig af, fordi han bestemte prisen både på ens fornødenheder og på ens produkter, som man tidligere stod helt alene med, og som desværre ofte var af ringe kvalitet.

Det er indlysende, at alt dette havde virkninger. Med varestrømme følger andre strømninger.

Den økonomiske fremgang, der fulgte af omstillingen, er åbenbar, selv om vi mangler "det sammenlignende forsøg". Vi ved ikke præcis, hvad der var sket, hvis der ikke var blevet stillet om, og hvis andelsformen ikke var taget i så omfat-

tende anvendelse. Og dog – vi skal f.eks. ikke gå langt sydpå for at erfare, hvad et handelsmønster med mange mellemhandlere betyder for avancens størrelse og for landmandens pris. Det er slemt nok her, men der er det værre.

At andelssamvirket altså betød et vældigt økonomisk løft for medlemmerne i sammenligning med enhver anden model er vel også en nogenlunde alment acccepteret kendsgerning i dag.

Men der var jo også en kulturel og politisk side af sagen. Meningerne er, som tidligere berørt, delte om hvad der var årsag, og hvad der var virkning. Førte det økonomiske løft et politisk og kulturelt løft med sig? Eller førte et politisk og kulturelt løft til den økonomiske fremgang? Der skete i hvert fald "noget".

Samtidig var der nogle andre meget langsomt løbende processer af anden art, som også var i gang: De gamle landsbyorganisationsformer med bylag, grandelag m.v., hvori enhver var indplaceret efter sin stand og status – d.v.s. gift eller ugift – mand eller kvinde – gårdmand eller husmand – besiddende eller ubesiddende o.s.v. - disse former opløstes op gennem 1800-tallet, begyndende med udskiftningen. I forbindelse med andelsbevægelsens fremkomst blev det gamle mønster erstattet af organisationsformer, hvor medlemskabet gik på ens personlige interesser. De gamle former blev erstattet af foreninger, hvor hvert medlem havde een stemme og ens taleret uanset hvor mange køer, der stod hjemme i stalden. Det var revolutionerende. Alligevel er nogle i dag tilbøjelige til at overse, hvor svært det må have været. Vi er tilbøjelige til minsandten at antage det for en selvfølge, at vi har fået det hele stillet til rådighed. Men det er aldeles ingen selvfølgelighed.

Ansager Andelsmejeris generalforsamling, efter maleri af Hans Agersnap.

Tværtimod var det en ægte brydningstid af format - den stærkeste brydningstid i Danmarks politiske historie som demokrati. Sammenligninger lader sig ikke rigtig foretage – men mon ikke vor tids brydninger er små og kunstige set i forhold. Stærkest var selvfølgelig provisorieårene i 1880'erne, hvor politiske spørgsmål for første gang kom ind i almindelige hjem. Og hvor voldsomme diskussioner mellem "Venstre" og "Højre" ofte blev til spørgsmål om brugsforening eller købstadskøbmand, om sparekasse eller bank, kort sagt om andel eller privat. Dele af disse diskussioner varede ved gennem generationerne og satte naturligvis deres spor, – gør det vel stadigt. I disse omvæltningsår stilledes masser af almindelige mennesker overfor store personlige udfordringer – og meget store evner og anlæg, som tidligere slumrede, blev udløst. Naturlig begavelse og opfindsomhed viste sig at kunne løse store opgaver.

Deltagelse i de mange små og store andelsorganisationers bestyrelser blev i mange tilfælde en vigtig skoling til at deltage i samfundslivet i det hele taget. Tænker man efter, er det ikke svært at forstå, at det måtte præge sin mand, om han var den, der i gårdsleddet afleverede sine produkter til en købmand til al videre forvaltning, eller han var den, der sammen med andre var pålagt det ansvar at besørge varen behandlet og afsat med størst fortjeneste.

Der er mangfoldige eksempler netop fra vort amt på personer, der løste store opgaver for fællesskabet. Adskillige burde nævnes ved navn for deres fortjenester, men nu er dette skrift jo et landboforeningsskrift. En enkelt højskolemand, Arnfred, er dog nævnt - bl.a. for at få antydet det gode samspil, der tidligere var det imellem bondestanden og højskolens folk. Hvorfor dette fine samspil er blegnet noget, får stå hen til overvejelse. Der kan være tale om fejltagelser i begge lejre.

Uanset hvad der måtte være årsag, og hvad der måtte være virkning, så udløstes der en aktivitet i kraft af eller samtidig med andelsbevægelsens gennembrud. Bondestanden løftedes op, blev til et bærende befolkningslag - vel det bærende en overgang. Der var optimisme. Fremgang og gode kræfter frigjordes. Der rådede gennemgående en aktiv, offensiv stemning. Der var selvfølgelig undtagelser, men gennemgående trivedes de forskellige andelsforetagender. Relativt forstået gik det også tåleligt i trediverne, og hvordan skulle det være gået uden andelssamarbejde? De to krigstider var særlige situationer med særlige udfordringer, men andelssamarbejdet stabiliserede og stabiliseres.

Rent strukturmæssigt forløb adskillige årtier mellem de to store krige roligt. Antallet af andelsvirksomheder ændrede sig ikke voldsomt, men omsætningerne steg støt mængdemæssigt og målt i kroner. Den tekniske udvikling forløb relativt roligt, men med bestandige forbedringer og udbygninger, små som store. Om denne periode er der tilsyneladende ikke skrevet megen samlet andelshistorie fra egnen. Men masser af detailhistorie findes i de gamle protokoller m.v. Helhedsbilledet er karakteriseret af stabil vækst i roligt tempo.

Efter 2. verdenskrig gik en betydelig hastigere teknisk udvikling i gang såvel i landbrugene, som på virksomhedssiden og i de forskellige salgsled. Denne udvikling, som givet ikke er løbet til ende, har fået omfattende følger, hvis omfang vi næppe har hverken overskuet eller erkendt.

Allerede til nu er det en udvikling, der har sat sig stærke spor. Havde nogen i 1945 beskrevet det stykke samtidshistorie, vi skulle i gang med at opleve op til 1980, var vedkommende næppe blevet troet. End ikke på en så enkel side af sagen som overgangen fra hestetransport over traktorvogne til tankbiler. Det er faktisk kun 10-15 år siden vi havde glødende diskussioner og spændende afstemninger om

anskaffelse af tankbiler.

Den side af den teknologiske udvikling, som havde netop med transporten og med selv behandlingen på anlæggene at gøre, var den umiddelbart mest iøjnefaldende. Og den var - og er - nok i for høj grad udslagsgivende for retning og tempo i den tilpasningsproces, som selvfølgelig måtte komme i kraft af de nye muligheder. Det, der skete på købers side af bordet, blev ikke i samme grad taget i agt. På købersiden kom der nogle ønsker og krav om forsyningernes art, omfang, kvalitet, ensartethed o.s.v., som ingen lille, lokal sælger kan honorere i større omfang. Det blev da også erkendt og søgt modvirket gennem et vist salgssamarbejde, – men lidt for langsomt og for utilstrækkeligt. Den modsvarende side af denne proces er, at der gennem de seneste år er foregået en voldsom koncentration af kræfterne på køberside, som har betydet, at langt den overvejende del af indkøbene af danske fødevarer til danske butikker dirigeres fra ganske få kontorer med al den styrke, det indebærer.

Det betyder, at hvor det i begyndelsen drejede sig om at komme ud af en afhængighed af monopoliserede købstadskøbmænd, ja, så drejer det sig nu stadig om en passende magtbalance i forhold til dem på den anden side af bordet, men nu er indkøberne ofte kæder, der har storbanker, rederier og andre økonomiske sværvægtere i ryggen. I princippet er situationen i dag den samme som i begyndelsen,– det er blot de ydre omstændigheder, der er forskellige.

Såvel dengang, som i den mellemliggende periode, og i dag, drejer det sig om at lægge kræfterne sammen, om at udnytte stordriftens fordele. Udnyttet vil disse fordele blive under alle omstændigheder. Spørgsmålet var og er, hvem der skal høste frugterne af at gøre det. Betragtet bagud ved vi, at det i meget betydeligt omfang blev bønderne. I trediverne kneb det alvorligt, og dagsaktuelt kniber det særdeles alvorligt med at få rimelig del af frugterne, men det havde dengang, og det har nu en lang række andre årsager. Uden andelssamarbejdet var det utvivlsomt gået betydelig værre.

Der er ikke meget, der tyder på, at den igangværende teknologiske udvikling har toppet, tværtimod. Meget er på vej, med alt hvad det vil indebære af nye, forstærkede udfordringer. Der er som bekendt delte meninger om, på hvilken måde og i hvilket omfang vi skal tilpasse vort andelssamarbejde til disse nye udfordringer. Ja, nogen tvivler minsandten på, om vi bønder overhovedet vedblivende kan være med i løbet. Diskussionen af hele dette anliggende oplever vi hver dag. Der kan ikke i denne omgang siges at være tale om "at der rejstes en bølge ved Vesterhavet, og den lod sig ikke standse". Snarere må det konstateres, at der også her i amtet fandtes bølgebrydere mod strømninger, der kom andetstedsfra. Det vil vise sig, hvad der er stærkest, bølgebrydere eller strømninger.

Det må anføres, at meget i diskussionen om ny strømninger ikke er nyt. Det var f.eks. hele vejen igennem modstræbende "man" opgav dele af egen selvstændighed, selvom der var gode fordele i udsigt til gengæld. Mejerskerne på de enkelte store gårde var modstræbende, da de første mejerier skulle dannes. Mange andelshavere var imod, da de små jævnstrømsværker, som havde gjort det godt i deres tid, skulle lægges sammen med Sydvestjyllands Andelselektricitetsforsyning efter 1921. De grænseflyttende tankbiler er nævnt o.s.v. o.s.v.

Men der blev argumenteret for og imod, og beslutninger blev altid truffet på god demokratisk vis, - som regel med fornuftigt resultat, men selvfølgelig ikke hver gang. Undertiden foregik det hurtigt og beslutsomt, andre gange var beslutningsprocessen noget langsom. Det forekom også, at den var meget langsom - som demo-

kratiske processer jo kan være. Nogen vil mene, at vi har været for længe undervejs til at komme i en nogenlunde gunstig position til de udfordringer, vi i dag står overfor. Enhver bør overveje, om den vurdering er rigtig, og enhver bør overveje egne bidrag til vor periodes brug af andelssamarbejdets muligheder.

Som der kan drages mange paralleller mellem problemstillingerne og reaktionerne før og nu, så kan der også peges på adskillige forskelle i situationen.

Især er der grund til at gøre overvejelser over betydningen af landbrugernes talmæssige tilbagegang og omkring den nu stærkt fremskredne specialisering af brugene. I 1905 udgjorde landbrugsbefolkningen omkring 36-37% af den samlede befolkning på landsplan – mere i Ribe amt. I dag vel højst 6-7%, hvis det indregnes, at mange timer lægges udenfor bedrifterne. I 1905 var der tale om alsidige bedrifter, og det var der tildels i stigende grad, indtil billedet begyndte at vende, vel så småt allerede i 50'erne, stærkt accelerende i 70'erne. Der er udsigt til at specialiseringen endnu ikke er toppet, men at den går videre. Og dermed er der udsigt til, at opsplitningen af landmands-minoritetsgruppen i mini-minoritetsgrupper med ringe føling med hinanden, fortsætter.

Alt det er kendsgerninger, som allerede har haft, og efter alt at dømme i stigende grad vil få, afgørende betydning, også for andelssamarbejdet. Men skal andelssamarbejdet præge udviklingen?

Just det spørgsmål stillede de gamle sig selv. Svaret er kendt. Måske burde vi gøre os grundigere overvejelser over, om vi nu også bruger andelsmulighederne på den helt rigtige måde i bl.a. denne del af vor situation. Har vi mon tingene lagt til rette, så vi bruger kræfterne sammen, så vi ved fælles anstrengelser skaffer os selv og hinanden det bedst tænkelige resultat? Eller slider vi på hinandens andelsselskaber, som de enkelte landbrugere gjorde, når de hver for sig skulle handle med købstadskøbmanden? Hvordan går det brancherne imellem med at gøre arbejdet sammen? I Danmark har vi en stærk tradition for andelsselskaber, der helt overvejende holder sig indenfor en given branches grænser? I så godt som alle andre lande har man andelsselskaber, der dækker over en række brancher. Ofte har en mand så, hvis han er andelsmand, alle sine køb og salg i samme selskab. Er det i vor tid helt sikkert, at vor model er den eneste rigtige – de andres forkert? Udnyttes mon alle tænkelige ressourcer – tid, folk, kapital o.s.v. – på allerbedste måde i vor model? Kender brancheselskaberne overhovedet nok til hinanden? De enkelte specialiserede producenter gør ikke!

Meget tyder på, at der her ligger store udfordringer til det kommende andelssamarbejde - foruden de daglige. Samtidig med, at vi er blevet de få, er vi på så godt som alle fronter trængt i defensiven, økonomisk og indflydelsesmæssigt. Især, hvis vi sammenligner med den offensiv, den rejsning af bondestanden, som andelssamarbejdet var stærkt medvirkende til, og som foregik langt ind i jubilæumsperioden, er det nedslående at måtte konstatere, hvordan der blev tale om en defensiv på alt for mange fronter.

Nu, såvel som i begyndelsesårene, er det svært - måske umuligt - at afgøre, hvad der er årsag og hvad, der er virkning til det, der foregår. Er det mon i nogen grad fordi vi levede på laurbærrene, lukkede os lidt inde med dem, at vi er kommet i defensiven? Gik tidligere generationers pionerånd, udtrykt i andelslivsstilens blomstringstid, i lidt for høj grad over i en konserverende holdning, som så blev den, der bragte os i defensiven? Eller var det helt andre og stærkere kræfter, der virkede og gav os en tilbagetrukket holdning? Svært at vide nu. Også svært at spå, hvad de lange virkninger bliver af det, vi oplever netop i disse år, dels på andelsfron-

ten, dels på alle de andre fronter, vi har. Men at virkningerne bliver lange, på ondt og på godt, er udenfor enhver tvivl. Formentlig bliver virkningerne af netop de begivenheder, vi oplever lige nu, lige så lange, som de blev af de store ting, der skete omkring århundredeskiftet.

Forhåbentlig vil det, når de næste 75 år er gået, kunne konstateres, at vel måtte landbruget igennem svære brydninger og omvæltninger, men at stort set blev andelssamarbejdets muligheder også godt udnyttet af de efterfølgende generationer under de ydre vilkår, som blev deres. Og forhåbentlig vil det kunne konstateres, at der blev genopdaget nogle andelsværdier, mens andre blev nyopdyrket. At den nyttige balance mellem ide og virkelighed blev fundet og praktiseret.

Knud Øllgaard

Landbrugets finansiering

Af konsulent Sv. Aage Maretti
Jyllands Kreditforening, Ringkøbing

Dansk landbrug er et meget kapitalkrævende erhverv. Der er derfor stort behov for fremmedkapital til finansiering af såvel generationsskifte som investering i udvidelse og fornyelse af produktionsapparatet. Kapitalen er endvidere meget langsom omsættelig, når man sammenligner med landets øvrige erhverv, idet den kun omsættes en gang hvert 4.-5. år.

Når landbruget har disse særlige kapitalproblemer, så skyldes det ikke mindst, at selvejet er den dominerende besiddelsesform. Hver gang der sker et generationsskifte, skal såvel jord som bygninger og løsøre finansieres med fremmedkapital, idet den unge landmand ikke vil have større egenkapital i forhold til den samlede købesum.

De senere års kraftige prisstigning på landbrugsejendomme har yderligere forøget dette kapitalbehov. Sat i forhold til ejendomsprisniveauet i 1960/64 er der sket en stigning op til 1. halvår af 1979 på ca. 700%. Helt naturligt har disse problemer ofte givet anledning til tanker om at finde frem til andre besiddelsesformer, der er mindre kapitalkrævende. Indtil videre synes der dog ikke at være fundet frem til brugbare alternativer.

Det er og har derfor været afgørende for landbrugets udvikling, at den nødvendige fremmedkapital er forholdsvis let tilgængelig, og at den kan fås på forholdsvis rimelige vilkår - såvel med hensyn til rente som afdragstid.

Der skal derfor i det følgende omtales nogle af de væsentligste af de kreditgivere, landbruget har haft til rådighed gennem de sidste 75 år.

Realkreditsystemet

Den udvikling, landbruget har gennemgået gennem dette århundrede, har krævet kapital langt ud over, hvad der har været til rådighed fra pengeinstitutterne. Dette gælder især for Vestjylland, hvor udviklingen i landbruget har været stærkest, og hvor der er sket de største investeringer i såvel bygninger som i besætninger og inventar. Dette store kapitalbehov kunne næppe være tilgodeset i et sådant omfang og på sådanne vilkår, som det har været tilfældet uden realkreditsystemet.

Realkreditsystemet starter med oprettelsen af de første kreditforeninger i 1850'erne. Landkreditforeningen i Viborg blev oprettet i 1851 og Den Vest- og Sønderjyske Kreditforening i Ringkøbing i 1860, sidstnævnte med udlånsområde i Ringkøbing og Ribe amter. Indtil 1970 udlåntes kun til landbrug, men med realkreditreformen i 1970, hvor mange af kredit- og hypotekforeningerne fusionerede i større enheder, blev der givet adgang til også at låne ud i grundejendomme. Efter fusionen er der nu tre kreditforeninger, der udlåner til landbruget, nemlig Kreditforeningen Danmark, der er landsdækkende, Forenede Kreditforeninger, der alene låner ud på Øerne, og endelig Jyllands Kreditforening, der har udlånsområde i Jylland. Sidstnævnte er en sammenslutning af Kreditforeningen af Jyske Landejendomsbesiddere i Viborg, Den Vest- og Sønderjyske Kreditforening i Ringkøbing, Sønderjyllands Kreditforening i Haderslev, Jydsk Husmandskreditforening i Ålborg samt Aalborg Hypotekforening - alle foreninger, der fra starten har haft deres udlånsområde i Jylland.

Kreditforeningerne er private institutioner, der ejers af låntagerne. Den bærende ide er låntagernes solidariske hæftelse. Denne solidariske hæftelse har været af grundlæggende betydning for bedømmelsen af sikkerheden for obligationskøberne, især i kreditforeningernes første år.

Lånesystemet i kreditforeningerne er forskelligt fra alle andre långiveres derved, at de i modsætning til disse ikke selv råder over kapital til udlån. Kreditforeningerne optræder som mellemled mellem debitor og kreditor, og foreningernes formål er alene at yde lån på de for låntagerne gunstigst mulige vilkår, hvorimod formålet for de fleste andre långivere er at anbringe de tilstedeværende midler på den for dem fordelagtigste måde.

Kreditforeningerne optræder som selvstændigt mellemled mellem debitor og kreditor på den måde, at debitor udsteder pantebrev til kreditforeningen med pant i hans ejendom for det lånte beløb. Kreditforeningen udsteder derefter obligationer for et tilsvarende beløb, der udleveres til låntageren. Låntager kan derefter ved afhændelse få obligationerne omsat i kontanter. Långivningens formål - at opnå kontanter - er derfor betinget af, at obligationerne kan afsættes.

Systemet indebærer, at obligationskøberen ikke får krav på en enkelt låntager eller hans ejendom men på foreningen som helhed. Hans sikkerhed er derfor ikke afhængig af den enkelte låntagers forhold men af foreningens soliditet, - han behøver ikke at kende den enkelte låntagers forhold, men kan alene basere sin vurdering på foreningen.

Det grundlæggende ved systemet er, at hver enkelt låntager hæfter overfor foreningen med sin pantsatte ejendom, han hæfter også i et vist omfang for de øvrige låntageres gæld. Dette solidariske ansvar gælder dog kun kredit- og hypotekforeningerne.

Det er denne opbygning, der har været grundlaget for kreditforeningernes stærke udvikling, fordi obligationskøberne ved, at obligationerne sikkerhedsmæssigt hviler på samtlige medlemmers faste ejendom. Herudover er det selvfølgelig afgørende for sikkerheden, at foreningerne i deres administration af långivningen hele tiden har den sikkerhed for øje, der ligger i såvel vurderingen af panterne som låneudmålingen.

Realkreditinstitutionernes virke er fastsat i lovgivningen, der fastlægger betingelserne for långivningen, det gælder såvel med hensyn til rentefod og løbetid som med hensyn til låneudmålingen. I de første mange år af kreditforeningernes virke havde lånene en løbetid på op til 60 år, ligesom rentefoden var 4,5% - i enkelte

foreninger kun 4%. Først i 1925 blev der givet tilladelse til at yde lån med en rentefod på 5%. Med ikrafttræden af den nye realkreditlov i 1970 blev afdragstiden for nye kreditforeningslån nedsat til 30 år, højeste rentefod for kreditforeningslån er i øjeblikket 10%.

Den kraftige stigning i renteniveauet, som vi har oplevet op gennem 60'erne og 70'erne har til følge, at kurserne på obligationerne bevæger sig temmelig langt fra pari. Der opstår derfor et stort kurstab ved salg af de for lånene udstedte obligationer, og kurstab har låntagerne aldrig været glade for. Det hænger bl.a. sammen med, at vort skattesystem ikke giver fradrag for dette kurstab, der jo egentlig kan betragtes som en slags forudbetaling af rente.

Den 1. juli 1975 blev der givet tilladelse til at give kontantlån i landbrugsejendomme. Problematikken i denne låneform skal kort forklares. Det, der sker ved optagelse af kontantlån, er at det kurstab, der normalt må konstateres ved salg af obligationerne, konverteres til et rentefradrag. Ydelsen bliver den samme som for det obligationslån, der skal til for at give kontantlånet, men den forskel, der er mellem obligationslånets pålydende og kontantlånets pålydende, bliver til rentefradrag.

Eksempel:
Der tilbydes et obligationslån på kr. 167.000,- i 10% obligationer og med en amortationstid på 30 år, kursen er 60. Låntager ønsker at optage lånet som kontantlån og får tilbudt et sådant svarende til kursværdien af obligationslånet.

		Kurs	*Kursværdi*	*Årlig ydelse*
Obligationslån	kr. 167.000	60	kr. 100.000	kr. 17.869
Kontantlån	kr. 100.000			kr. 17.869

Som det fremgår, er ydelsen på de to lån den samme, men af den årlige ydelse, skal der over de 30 år, lånet løber, afdrages kr. 67.000,- mere på obligationslånet end på det tilsvarende kontantlån, og afdragene er som bekendt ikke fradragsberettigede. Muligheden for at optage lånene som kontantlån er da også benyttet af låntagerne i stor udstrækning, ca. 85% af de lån, der optages nu, optages som kontantlån.

Hypotekforeningerne

Loven om hypotekforeninger blev vedtaget i 1897 og i de første år derefter blev hypotekforeningerne oprettet. Hypotekforeningerne var 2. prioriteringsinstitutter i modsætning til kreditforeningerne, der kun gav lån mod 1. prioritets panteret. Men bortset herfra var hypotekforeningerne i opbygning og virkemåde som kreditforeningerne, hypotekforeningerne havde dog en noget kortere afdragstid på deres lån. Hypotekforeningerne kunne yde lån op til 70% af ejendommens vurdering.

Hypotekforeningerne er ved realkreditreformen først i 70'erne fusioneret med kreditforeningerne.

Dansk Landbrugs Realkreditfond

Dansk Landbrugs Realkreditfond blev oprettet i 1960. Det er en selvejende institution. Medlemmerne af repræsentantskab og bestyrelse udpeges af Nationalbanken, Den Danske Bankforening, Danmarks Sparekasseforening og landboorganisationerne. Fondens reserver består af en grundfond tegnet af Nationalbanken og banker og sparekasser, herudover tegner pengeinstitutterne en garantikapital for hvert lån, de formidler gennem fonden. Endelig opbygger fonden en egenkapital på grundlag af de indskud, der skal betales af låntager ved lånets oprettelse samt af de administrationsbidrag, der betales hver termin. Låntagerne i D.L.R. går derfor ikke ind i nogen solidarisk hæftelse som i kreditforeningerne.

Kreditforeningerne yder lån i almindelig realkredit og må yde lån op til 50% af ejendommens vurdering. D.L.R. yder lån i særlig realkredit og må yde lån op til 70% af ejendommens vurdering.

I modsætning til, hvad der gælder for kreditforeningerne, er D.L.R.s lån formålsbestemte, d.v.s. der gives fortrinsvis lån til finansiering af ejerskifte og investeringer, i mindre grad til sanering af løsgæld. En anden forskel er, at D.L.R.s lån er serielån, d.v.s. lån med lige store afdrag igennem lånets løbetid og dermed med store terminer fra lånets start, men de falder så efterhånden som lånene afdrages. Kreditforeningerne yder lånene som annuitetslån, d.v.s. lån med lige store ydelser gennem hele lånets løbetid.

Realkreditinstitutterne har finansieret langt den væsentligste del af landbrugets kapitalbehov gennem årene. Følgende tabel viser noget om dette.

Landbrugets bruttogældsstiftelse i penge- og realkreditinstitutter m.v. (mill.kr.)

	1960-64	*1965-69*	*1975-76*	*1976-77*	*1977-78*	*1978-79*
Kreditforeninger	575	804	4.496	3.114	4.131	5.470
D.L.R.	103	205	1.313	1.235	1.484[1)]	2.151[1)]
Kontant- og obligationslån ialt	678	1.009	5.809	4.349	5.615	7.621
Do omregnet til obligationslån	678	1.009	6.407	5.681	7.676	10.851
Bank og sparekasse	225	213	287	1.115	1.360	2.300[2)]
Staten	54	50	95	128	154	262
Ialt	957	1.272	6.789	6.924	9.190	13.413

1) incl. kursgaranterede udlandslån (K-lån)

2) foreløbig, heraf finanslån 1.750 mill. kr.

Pengeinstitutterne

Pengeinstitutternes finansiering af landbruget er også - som det fremgår af tabellen - af væsentlig størrelse. Tidligere havde især sparekasserne en ret stor andel af landbrugets finansiering med lån med længere løbetid, pengeinstitutterne har finansieret. I de allerseneste år er pengeinstitutternes udlån til landbruget steget

meget kraftigt, jf. tabellen. Årsagen hertil er, at også landbruget i større udstrækning har ladet sig finansiere med finanslån eller udlandslån, og disse udlandslån har pengeinstitutterne formidlet.

Interessen for optagelse af finanslån til finansiering af investeringerne er bl.a. foranlediget af den i de senere år førte pengepolitik, som har formindsket pengeinstitutternes muligheder for udlån af egne midler på grund af lånelofter. Men renteniveauet i de lande, hvor vi låner, har også gennemgående været mindre end renteniveauet her i landet, hvorfor også låntagerne har haft en interesse i disse finanslån. Problemet er blot det, at vor hjemlige økonomi ikke er særlig stabil, hvilket igen giver problemer med kursen på udlandslånene i forhold til kursen på den danske krone, og det er derfor forbundet med nogen risiko at optage disse lån.

Statens udlån til landbruget

Statens udlån til landbruget var i mange år væsentligst centreret om udlån til oprettelse af mindre landbrug. Senere har staten været inde i finansiering af grundforbedringer - især dræning. Disse udlån var vel især tænkt som hjælp til løsning af beskæftigelsesproblemer. Finansieringen af grundforbedringer er senere blevet overtaget af kreditforeningerne og pengeinstitutterne.

I de senere år har udlån især været begrænset til to formål inden for landbruget, nemlig:

1. Udlån til yngre landmænd
2. Udlån til jordkøb

Udlånet til yngre landmænd har været en stor hjælp til disses finansiering af ejendomskøb, og især til fremskaffelse af udbetalingen, man kan vel endda sige, at det for mange af dem havde været meget svært at købe ejendom uden denne mulighed. Størrelsen af den kapital, de kan opspare under deres uddannelse, er jo forsvindende i forhold til købesummen for en ejendom, ofte rækker den dårligt nok til betaling af handelsomkostningerne. Betingelserne for at opnå disse lån er, at den unge landmand har gennemgået en fastlagt landmandsuddannelse og har opnået "Det grønne bevis" - en betingelse, der findes særdeles relevant, idet det gør ham eller hende bedre rustet til den fremtid, de går ind i. Desværre er disse lån ikke blevet reguleret i takt med prisudviklingen for landbrugsejendommene, selvom de blev forhøjet i 1978.

Statens udlån til jordkøb kan kun opnås for ejendomme op til en vis størrelse, idet de kun gives op til et jordtilliggende på ca. 35 ha. Derfor er det ikke alle landmænd, der har mulighed for at opnå disse lån, der til en rente på 6 1/2% om året må siges at være særdeles favorable lån. Som det fremgår af foranstående tabel, udgjorde statens udlån til landbruget for året 1978/79 262 mill. kr.

Ifølge en opgørelse for 1977/78 udgjorde udlån fra private 4,7% af landbrugets samlede gæld. Denne gæld stammer væsentligst fra kapitaliseret aftægt og fra sælgerpantebreve.

Aftægt var tidligere almindeligt. Da skulle ejendomskøberen ofte gå ind på at svare en aftægt til sælgeren, som en del af købesummen for ejendommen. Aftægten var oftest livsvarig for aftægtsnyderen og bestod i fri bolig, lys, varme og naturalier, men med de senere års sociale forbedringer er aftægten blevet mindre almindelig, og den træffes næsten kun i familieoverdragelser.

Sælgerpantebreve

Det er ikke ualmindeligt, at sælgeren lader en del af købesummen blive stående i ejendommen i form af et sælgerpantebrev, der forrentes og afdrages over nogle år. Tidligere var det almindeligt, at sælgerpantebrevene skulle afdrages med lige store afdrag til de var færdigamortiseret. I de seneste år er det blevet mere almindeligt at oprette disse pantebreve som annuitetspantebreve, d.v.s. med lige store ydelser gennem hele løbetiden.

Sælgerpantebreve har tidligere ofte givet anledning til store problemer for debitor, hvis ikke pantebrevsejeren ville rykke for yderligere foranstående lån, og det var i så fald umuligt for debitor at få financieret sine investeringer. I de senere år er sælgerpantebrevene oftest forsynet med en rykningsklausul, så disse problemer ikke opstår.

Tidligere kunne disse pantebreve også være farlige, hvis ikke renter og afdrag blev betalt til terminsdagen, og i så fald kunne de opsiges. Det kan de stadig, men den seneste lovgivning bestemmer, at der nu skal gives skriftligt påkrav efter forfaldsdagen, og der er derfor ikke så store muligheder for at glemme betalingen.

Renten

Som før nævnt er landbruget meget kapitalkrævende, og vil derfor også være mere følsomt over for en stigning i renteniveauet end de fleste øvrige erhverv.

Igennem mange år var renteniveauet ikke særlig højt - set med nutidens øjne. Kreditforeningerne udstedte helt op til 1920'erne obligationer med højeste rentefod på 4,5%. Først i 1924 begyndte man at udstede obligationer med en rentefod på 5% og vi skulle helt frem til 1950'erne inden ministeriet ville godkende obligationer med en højere rentefod.

Selvom en rente på 4 og 4,5% synes meget lav i dag, har det alligevel været svært for landbruget at betale terminsydelserne under kriserne i 1880-1900 og i 1930'erne. Begge kriser gav anledning til mange tvangsauktioner, fordi låntagerne ikke kunne betale ydelserne.

I 80'erne og 90'erne var der et meget lavt renteniveau, og der var derfor mulighed for at konvertere 4,5%'s og 4%'s lånene til 3,5%'s lån og dermed opnå en ydelsesnedsættelse, hvilket blev benyttet i meget stor udstrækning.

Som et led i statens foranstaltninger til mildning af krisen i 30'erne blev der givet mulighed for at overføre lån fra højere forrentede serier til lavere forrentede serier, og dermed kunne der opnås en ydelsesnedsættelse. Der blev endvidere vedtaget love om, at der kunne bevilges henstand med betaling af terminsydelserne i op til tre terminer, uden at panteretten dermed fortabtes for kreditforeningerne. Senere blev der givet mulighed for at overføre disse henstandsbeløb til særlige henstandslån.

Renteniveauet var nogenlunde stabilt til sidst i 50'erne, men siden er den effektive rente steget meget kraftigt, således som det også fremgår af følgende tabel.

Denne udvikling i renteniveauet har været meget uheldig for landbruget. I begyndelsen af 1960'erne udgjorde renten 13% af landbrugets bruttofaktorindkomst, i 1978 var renten steget til 40% af bruttofaktorindkomsten. I 1960 ud-

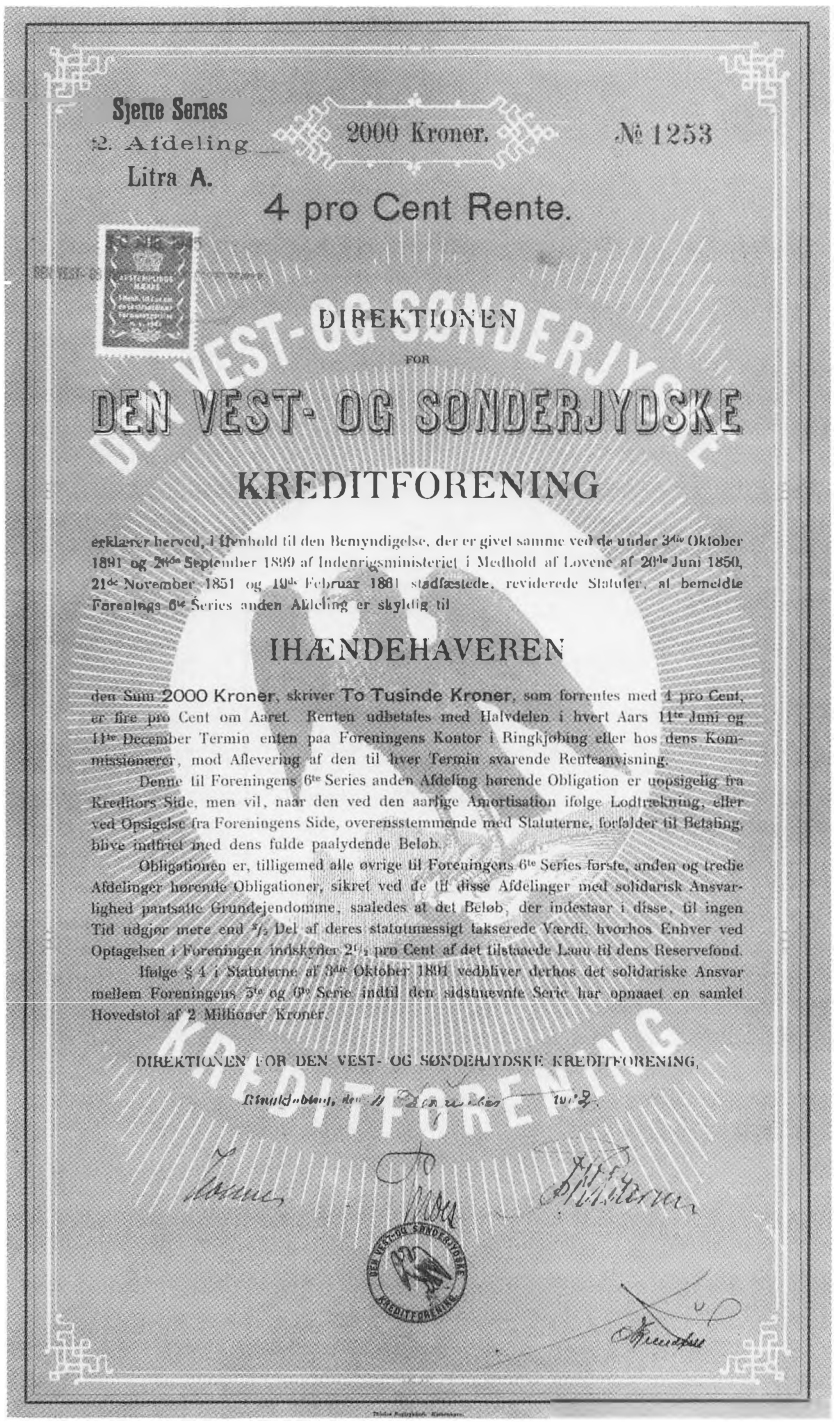
Sjette Series
2. Afdeling
Litra A.
2000 Kroner.
№ 1253
4 pro Cent Rente.
DIREKTIONEN
FOR
DEN VEST- OG SØNDERJYDSKE
KREDITFORENING
erklærer herved, i Henhold til den Bemyndigelse, der er givet samme ved de under 31te Oktober 1891 og 26de September 1899 af Indenrigsministeriet i Medhold af Lovene af 20de Juni 1850, 21de November 1851 og 19de Februar 1881 stadfæstede, reviderede Statuter, af bemeldte Foreenings 6te Series anden Afdeling er skyldig til
IHÆNDEHAVEREN
den Sum 2000 Kroner, skriver To Tusinde Kroner, som forrentes med 4 pro Cent, er fire pro Cent om Aaret. Renten udbetales med Halvdelen i hvert Aars 11te Juni og 11te December Termin enten paa Foreningens Kontor i Ringkjøbing eller hos dens Kommissionærer, mod Aflevering af den til hver Termin svarende Renteanvisning.
Denne til Foreningens 6te Series anden Afdeling hørende Obligation er uopsigelig fra Kreditors Side, men vil, naar den ved den aarlige Amortisation ifølge Lodtrækning, eller ved Opsigelse fra Foreningens Side, overensstemmende med Statuterne, forfalder til Betaling, blive indfriet med dens fulde paalydende Beløb.
Obligationen er, tilligemed alle øvrige til Foreningens 6te Series første, anden og tredie Afdelinger hørende Obligationer, sikret ved de til disse Afdelinger med solidarisk Ansvarlighed pantsatte Grundejendomme, saaledes at det Beløb, der indestaar i disse, til ingen Tid udgjør mere end 4/5 Del af deres statutmæssigt takserede Værdi, hvorhos Enhver ved Optagelsen i Foreningen indskyder 2½ pro Cent af det tilstaaede Laan til dens Reservefond.
Ifølge § 4 i Statuterne af 31te Oktober 1891 vedbliver derhos det solidariske Ansvar mellem Foreningens 5te og 6te Serie indtil den sidstnævnte Serie har opnaaet en samlet Hovedstol af 2 Millioner Kroner.
DIREKTIONEN FOR DEN VEST- OG SØNDERJYDSKE KREDITFORENING.
Ringkjøbing, den 11 December 1902.
DEN VEST- OG SØNDERJYDSKE KREDITFORENING

Obligation udsted af Den Vest- og Sønderjydske Kreditforening i 1902.

gjorde landbrugets effektive renteudgift 650 mill. kr., i 1978 var renteudgiften steget til 5.600 mill.kr. - altså en ca. ottedobling.

Det er ikke muligt at finde en landbrugsproduktion, der er rentabel med så høj en rentebelastning. Ikke desto mindre er der igennem 70'erne investeret i landbruget som aldrig før, det gælder såvel maskiner som produktionsbygninger. Den høje rente er blevet mildnet med rentetilskud i form af moderniseringsstøtteordning og i de sidste år yderligere af kurssikrede udlandslån til en rente på ca. 10% p.a.

Problemet med den høje rente er op gennem 70'erne i nogen grad blevet tilsløret af de kraftige konjunkturstigninger på landbrugsejendomme, idet underskuddene forholdsvis let har kunnet finansieres, ganske vist til en endnu højere rente.

Effektiv rente på Landbrugets nyoptagne lån

Nyoptagne obligationslån[1)]

	Kreditforeninger	*Hypotekforeninger*	*DLR*	*Vejet gns.*	*Kassekredit*[3)]
1960/61-1964/65	7.75	8.48	10.12[2)]	8.10	8.91
1965/66-1969/70	10.00	10.55	12.25	10.54	10.21
1970/71-1974/75	13.20	–	14.14	13.47	12.27
1975-76	14.24	–	14.77	14.36	12.40
1976-77	16.10	–	17.14	16.40	14.30
1977-78	17.23	–	17.66	17.35	14.30
1978-79	17.59	–	18.58	17.85	12.85

1) Incl. tillæg for administrationsbidrag samt reservefondsindskud, når dette ikke tilbagebetales
2) 1961/62 - 1964 - 1965
3) Incl. løbende provision

Denne konjunkturstigning er nu stoppet med det til følge, at mange landmænd pludselig befinder sig i en alvorlig krise. Denne er forskellig fra de kriser, landbruget tidligere har oplevet, idet disse tidligere kriser i højere grad har været forårsaget af afsætningsproblemer, medens den nuværende krise må betegnes som en rente- og omkostningskrise, hvis dyreste årsag ligger i samfundsudviklingen i de sidste 20 år. Den har også ramt de øvrige erhverv, men landbruget vil rammes først og hårdest på grund af erhvervets særlige kapitalproblemer.

En løsning af krisen kræver således grundlæggende ændringer i hele vort samfund. Men en mildning af problemerne i form af rentelettelser må ske meget snart, hvis ikke meget skal ødelægges.

Hvor stor en rente, produktionen kan klare, er det vel umuligt at sætte et fast tal på, men det vil formentlig ikke være over 10% p.a. med de nuværende prisrelationer.

Generationsskifte

Det har altid været vanskeligt at etablere sig som selvstændig landmand, der skal gøres en stor arbejdsindsats og der skal spares i de første år, der ofte er svære at komme igennem.

Der er forskel på, om en etablering sker ved familieoverdragelse eller om der skal købes i fri handel. Familieoverdragelserne vil oftest give noget lempeligere vilkår for køberen, det gælder såvel med hensyn til købspris som med hensyn til betingelser iøvrigt, men der vil dog altid være store forskelle, afhængig af den ældre generations økonomiske forhold. I de senere år har skattevæsenet blandet sig i familieoverdragelserne på en måde, der stærkt begrænser mulighederne for lempelige overdragelsesbetingelser.

Kapitalvindingsskatten skal også nævnes. Selvom den væsentligst er sælgers problem, kan den ikke undgå at få virkning for køberen, det gælder såvel med hensyn til pris som med hensyn til øvrige betingelser.

Der er sket en meget kraftig stigning i ejendomspriserne fra 1905 til 1980 og det kan man få et lille indtryk af ved at følge en ejendom i den østlige del af amtet, hvor der har været generationsskifte tre gange i denne periode. Ejendommen har et tilliggende på 31 ha, og den blev første gang handlet i 1907. Købesummen var 8.000,- hvoraf besætning og udbo udgjorde kr. 2.000.

Købesummen blev berigtiget således:

Køberen overtog gælden til Den Vest- og Sønderjydske Kreditforening for	kr. 6.300,-
Køberen betalte kontant	kr. 1.700,-
Købesum ialt	kr. 8.000,-

Ejendommen blev handlet igen i 1937. Købesummen var kr. 36.800,- + en aftægt for livstid for sælgeren og hans hustru, bestående i en boligret samt naturalier. Denne aftægt blev kapitaliseret til kr. 7.500,-.

Købesummen blev herefter berigtiget således:

Køberen overtog gælden til Den Vest- og Sønderjydske Kreditforening for	kr. 31.800,-
Køberen udstedte pantebrev til sælger for Af pantebrevet svares en rente på 4 % p.a.	kr. 2.000,-
Køberen betalte kontant	kr. 3.000,-
Køberen svarer sælger en aftægt som foran nævnt	kr. 7.500,-
Købesum ialt	kr. 44.300,-

Endelig blev ejendommen handlet i 1973. Købesummen var kr. 593.000,-.

Købesummen blev berigtiget således:

Køberen overtog gamle kreditforeningslån for	kr. 81.000,-
Køberen overtog nye kreditforeningslån for	kr. 265.000,-
Køberen overtog lån i D.L.R. for	kr. 80.000,-
Køberen betalte kontant	kr. 167.000,-
Købesum ialt	kr. 593.000,-

Ejendommen er undergået den samme udvikling som andre ejendomme på egnen. Eksemplerne viser noget om prisudviklingen på landbrugsejendomme, og var den sidste handel sket i 1978 i stedet for i 1973, skulle prisen have været mellem to og tre gange højere.

Eksemplerne viser også noget om, hvordan finansieringen af købesummen er sket. Langt størstedelen af denne er sket med realkreditlån, og det er næsten det samme mønster, der går igen i de tre handler.

Endelig skal anføres et eksempel på en ejendomsoverdragelse i første halvdel af 1979 i fri handel. Ejendommen har et arealtilliggende på 29 ha god sandmuld, og der er vandingsanlæg. Såvel stuehus som avlsbygninger er ret gode. Der er plads til 36 køer samt opdræt og plads til fedning af 200 svin årligt.

Køberen har en egenkapital på 90.000,- kr og har "Det grønne bevis". Købesummen er kr. 1.800.000,- , heraf besætning kr. 250.000,- og maskiner kr. 150.000,-.

Købesummen berigtigedes således:

A. Køberen optager størst muligt 10% 30-årigt lån i Kreditforeningen (50% af købesummen)	kr. 900.000,-
B. Køberen optager størst muligt lån i D.L.R. i 10% 30-årigt lån (70 % af købesummen ÷ lånet i Kreditforeningen)	kr. 360.000,-
Obligationerne fra de under A og B nævnte lån overdrages sælger til parikurs.	
C. Køberen betaler kontant	kr. 400.000,-
D. Køberen udsteder pantebrev til sælger for	kr. 140.000,-
Købesum ialt	kr. 1.800.000,-

Det under D nævnte pantebrev oprettes som annuitetspantebrev med en fast årlig ydelse på 13% af hovedstolen, heraf er 9% af den til enhver tid værende restgæld renter, medens resten er at betragte som afdrag på pantebrevet.

Kapitalkravet til køberen vil være:

Den kontante udbetaling	kr. 400.000,-
Omkostninger ved handel og lån	kr. 20.000,-
Ialt	kr. 420.000,-
Hertil kommer en kassekredit.	

Kapitalen kan fremskaffes således:

Egenkapital	kr. 90.000,-
Kurstabslån (på "Det grønne bevis")	kr. 180.000,-
Etableringstilskud (på "Det grønne bevis")	kr. 25.000,-
Lån i pengeinstitut over 10 år, variabel rente	kr. 125.000,-
Ialt	kr. 420.000,-

Køberens årlige ydelser bliver herefter:

		Renter	*Afdrag*	*Ialt*
900.000,-	Kreditforeningen	91.350	4.950	96.300,-
360.000,-	D.L.R.	37.050	12.000	49.050,-
140.000,-	Sælgerpantebrev	12.600	5.600	18.200,-
180.000,-	Kurstabslån	Ingen ydelser i de første 5 år		
125.000,-	Pengeinstitut	18.750	12.500	31.250,-
Ialt		159.750	35.050	194.800,-

Købers likviditetsbudget ser således ud:

Indtægter:

(Dækningsbidrag) = indtægter ÷ variable omkostninger.

36 køer + opdræt	a 5.200,-	kr. 187.200,-
18 fedekalve	– 1.000,-	kr. 18.000,-
200 fedesvin	– 90,-	kr. 18.000,-
8 ha korn	– 3.000,-	kr. 24.000,-
Dækningsbidrag ialt		kr. 247.200,-
Andre indtægter: boligværdi m.v.		kr. 10.000,-
Indtægter ialt		kr. 257.200,-
÷ faste omkostninger ekskl. afskrivninger		
Arbejdsløn (sommerhalvåret)	40.000,-	
Energi	10.000,-	
Vedligeholdelse af bygninger og inventar	20.000,-	
Ejendomsskat	8.000,-	
Forsikringer og andre omkostninger	12.000,-	kr. 90.000,-
		kr. 167.200,-
÷ renter af gæld	159.750,-	
÷ afdrag på gæld	35.050,-	
÷ privatforbrug, personlige skatter og forsikringer	70.000,-	kr. 264.800,-
Likviditetsmæssigt underskud		kr. 97.600,-

Dette resultat er desværre ikke utypisk for de senere års ejendomskøb i fri handel, - drejer det sig om familieoverdragelse vil det normalt være mindre anstrengt.

Det fremkomne underskud er ikke acceptabelt, og det må derfor undersøges, om der er muligheder for at forbedre resultatet. Skal der foretages en produktionsudvidelse, vil det være en forudsætning, at denne kan gennemføres med forholdsvis lille kapitalindsats, ellers vil det være vanskeligt at få udvidelsen til at bidrage til forbedring af resultatet.

Det er ofte blevet sagt, at det er nødvendigt at have en kone med et godt lønnet arbejde for at kunne etablere sig i landbrug. Eksemplet foran kunne tyde op, at der skal to koner til for at klare underskuddet, men det er som bekendt ikke lovligt.

Det kan heller ikke være tilfredsstillende, at det skal være således. Selvom det altid har været vanskeligt at starte som landmand, har det dog aldrig været så vanskeligt som i de senere år. Skulle det ovenævnte eksempel have været tilfredsstillende, skulle enten afkastet af produktionen have været kr. 100.000,- større, eller også skulle prisen på ejendommen have været 25% mindre.

Det har altid været forholdsvis nemt for landbruget at skaffe kapital såvel til etablering som til investeringer, nogle mener også, at det er for nemt, og at den forholdsvis nemme adgang til kapital har været årsag til overinvestering for mange landmænd.

Den lette adgang til kapital skyldes ikke mindst vort realkreditsystem, idet realkreditinstitutterne i modsætning til andre låneinstitutioner ikke er bundet af likviditetshensyn, men kan skaffe lånsøgerne lån på de betingelser, der er gældende på tidspunktet for lånets optagelse. At disse betingelser ikke altid findes gunstige, skyldes ikke systemet, men en uheldig samfundsudvikling.

Sv. Aage Maretti

Fortid - nutid - fremtid

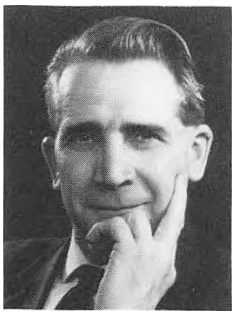

Af forstander Einar Jensen
Riber Kjærgaard Landbrugsskole, Bramming

Historien fortæller, at den danske bonde var fri og selvhjulpen gennem tusinde år op til omkring 1200, at "bonde" simpelt hen betyder en fri, selvstændig, bofast mand. Men omkring 1200 opstod en overklasse af storbønder, som tog magten og føringen. De jævne bønder opgav deres frihed, især for at undgå skattepligt til kongen. Til gengæld blev de fæstere og hovbønder hos herremændene. Der, hvor det gik værst, det var længst mod øst, blev de som "vornet beslag" på gården en handelsvare.

Stavnsbundne blev de først i 1733, og da var frihedstanken allerede vågnet, især i Frankrig men også blandt fornuftige danskere, f.eks. Holberg, der skrev sine komedier i årene deromkring. I "Erasmus Montanus" latterliggør han de indbildske lærde og lader bondedrengen Jakob komme med de fornuftige synspunkter, han påstår, at han har den nyttigste håndtering, for han driver på med avlingens forbedring, og at landsbyens bedste mand er ham, der har øget sin gårds frugtbarhed.

1755 hævedes censuren, og der udsendes opfordringer til at indsende afhandlinger om"hvorledes frihed kan forskaffes bondestanden". Præster og embedsmænd skrev flittigt - bl.a. Vilslevpræsten Knud Lang, som også overtalte nådigfruen på Kjærgård, Margrethe Rosenørn, til at give bønderne friheden. Det skete i 1760-66, og Knud Lang skriver: "Den øjensynlige Nytte og Håbet til de gode Frugter, som endmere i Fremtiden deraf kan høstes, har således sat alle, endog de i Begyndelsen uvillige og søvnagtige Beboere, udi Bevægelse. Det er fast utrolige Ting, der på tvende Aar er gjort til Landeriernes Forbedring."

Tilsvarende udvikling skete andre steder. Nogle få yngre godsejere blev positive. Forskellige landbokommissioner gav anvisninger, forslag og forordninger. Kongen (kronprinsen) gjorde forordningerne til lov.

Reformerne føres ud i livet: Jordfordeling, udflytning, hegning, hoveriafløsning, selveje, skovfredning, bondegårdssikring, skoleordning. Stavnsbåndet blev løst i 1788. Den forordning er i historien blevet fremhævet som den væsentligste. Det er den ud fra frihedskravet, men alle de landøkonomiske reformer fik langt den største betydning. Se til vore sydlige nabolande, hvor tilsvarende reformer aldrig er blevet gennemført.

Bondestanden - den datidige - kan ikke rose sig af fremsyn. Den var imod. Det var både adel og bonde. Ved en folkeafstemning ville alle forslag være faldet. Men de blev gennemført ved lov. Det var enevældens form. Hensigten var god og ideel. Reformmændene fik den hugget i sten. På Frihedsstøtten, som rejstes i København i 1797, står der:

Kongen bød:
Stavnsbåndet skal ophøre,
Landbolovene gives Orden og Kraft,
at den frie Bonde kan vorde kiek og oplyst,
flittig og god
hæderlig Borger,
lykkelig.

Hensigten var altså ikke først og fremmest at skabe økonomisk fremgang. Den var at skabe hæderlige og lykkelige mennesker. Sandheden er, at det tog lang tid, før bønderne blev kække, oplyste og lykkelige.

Bønderne så ikke nytten og troede ikke på ordningerne, forstod dem vel ikke. De var imod udflytning og jordfordeling. De var negative overfor nye dyrkningsformer og imod skolegang. Og tiderne blev dårlige!

Danmark løb ind i en meget alvorlig krise efter Napoleonskrigene, hvor vi kom med på den forkerte side. Vi mistede Norge, og staten gik bankerot. Den reformivrige kronprins blev, da hans rådgivere døde, en stokkonservativ konge. I 1830'erne førtes en voldsom debat om bondebrugets eksistensberettigelse. En landsbypræst skrev i en indberetning 1832: "Blandt Nordamerikas indianere og Polynesiens malajstammer kan man sikkert finde eksempler på en hurtigere udvikling end den, der sker blandt danske bønder."

I 1866 holdtes en hundredårsfest for de første reformarbejder (udflytningen i 1766). Da skrev digteren Hostrup en sang, der må kaldes et utålmodigt råb på bonden:

Ja, sænker du dit blik mod jord,
endskönt du er fri,
og bærer endnu du af lænken spor,
du för smeddet var i,
og lyster det ej dig at stande som værn
for frihed og fædrehjem,
er ikke dit mod som din arm af jærn:
frem, bondemand, frem!

Ja, frem! Thi målet du ikke har nå't
med sulet på bord;
fra frimands ret og til stormands dåd,
så går vejen i Nord.
Ja, frem til hjælp i den trange tid
med skatten, du har i gem,
med folkets slumrende kraft og vid -
frem, bondemand, frem!

Med dette budskab fra kongen løstes den danske bonde.

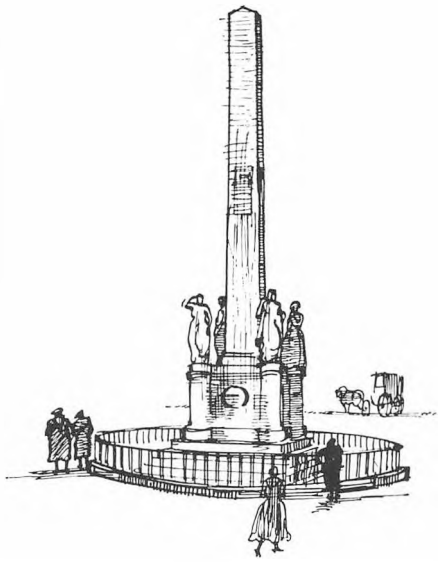

Frihedsstøtten.

Bonden tager føringen

Det sker nærmere vor egen tid, end de fleste forestiller sig. Først omkring 1840-50 vågner bondestanden og tager udviklingen i egen hånd. Frederik VI (kronprinsen) døde i 1839. De økonomiske forhold bedredes, og forskellige vækkelser satte ind: en social, en religiøs, en national, en politisk, en økonomisk.

På Sjælland rejste småhåndværkere og bønder krav om bondereformernes fortsættelse og om sociale, økonomiske forbedringer. Der blev store protestmøder, og kongen udstedte "bondecirkulæret" (1845), hvor det blev forbudt bønder at samles i større forsamlinger. Så var den frihedskamp i gang.

På Fyn og i Østjylland brød religiøse vækkelser frem. De blev mødt med hård modstand, og det satte mange stærke kræfter i gang. Her dukker Kresten Kold og Grundtvig op, og højskoler, friskoler, valgmenighedskirker og forsamlingshuse rejses.

I Sønderjylland sætter den nationale rejsning ind i 40'erne: Rødding Højskole og Skamlingsbankemøderne i 1844, krigen 1848-50 og tabet af Sønderjylland i 1864 - og der rejses mange flere højskoler og friskoler.

Efter lammelsen i 1864 vågnede den danske befolkning op, og bondestanden fik en ny udfordring. De frie bønder havde fået stemmeret i 1849. Ved grundlovsændringen i 1866 blev den delvis taget fra dem igen. Og så satte den politiske kamp

ind. Den førte til stærk politisk aktivitet, til yderligere samling og til bitre kampe, som nåede helt ned i samfundets mindste celler, familien og sognet. Den afslørede store intelligensreserver og gav bønderne en nyttig træning i politisk tænkning og argumentation med det resultat, at mange blev valgt som repræsentanter for deres stand. Omkring 1900 var ca. halvdelen af folketingets medlemmer bønder.

Omkring 1870 kom den økonomiske krise fremkaldt af store eksportvanskeligheder. Studene kunne ikke længere eksporteres til arvefjenden Tyskland. Det amerikanske korn ruinerede Europas bønder. De fleste lande forbød kornimport og isolerede sig bag høje toldmure. Mange danske landmænd krævede lignende foranstaltninger indført, men frihedstankerne havde fået bærekraft. Det gamle landbrugssystem faldt, et nyt blev skabt, og Danmark åbende "vinduet imod vest" - imod det økonomisk stærke og liberale England.

Bondestanden blev økonomisk og politisk bevidst og aktiv, men sandelig også kulturskabende og kulturbærende. Gamle, stive dannelsesidealer og kulturtraditioner blev nedbrudt. Frihedsidealerne slog igennem, "frit at tænke, tale og tro"- det gik igen i kirke, skole, politik og erhvervsliv. Bønderne fandt sammen imod bykøbmænd, slagtere, privatmejerier og spekulanter og dannede deres egne andelsvirksomheder. Produktionsomlægningen var total. Bondestanden og landsbyerne blev levende, og her skete Danmarks økonomiske og kulturelle udvikling i forrige århundredes slutning - i brydning, i kamp, i begejstring.

Danmark er berømt for den omformning. Fra alle lande kommer de for at finde inspiration til egen udvikling og nu til u-landsudvikling. Bøger og afhandlinger er skrevet på mange sprog, og selv har vi pralet gevaldigt af den. For nogle år siden læste jeg i en ældre historiebog: "Efter 1788 udviklede Danmarks bønder sig til at være de dygtigste og mest oplyste i verden."

Det er nok skrevet af en samfundsorienteret historielærer af bondeæt. Det var jo de fleste landsbylærere efter 1814-loven. Mange af dem skrev også romaner om bondens liv og forhold. Bondekulturen er blevet behandlet overordentlig meget især i begyndelsen af dette århundrede. Der er tegnet romantiske glansbilleder af "den ny tids bonde". Men der er sandelig også rejst tvivl om bondekulturen, da den for os at se stod allerhøjest. Mange af de kendte bondeforfattere er meget kritiske.

Den sjællandske forfatter Thorkild Gravlund så den ny lagdeling i landbyen og lader den gamle aftægtsbonde standse maskinerne og al deres væsen ved at sætte selvbinderne ud af drift ved høstens begyndelse, hvorefter hele landbyens befolkning igen samles om at bjerge høsten, og han fremsætter den berømte sætning: "Lad det være, som det er, og blive, som det var."

Johan Skjoldborg behandler udviklingen i romanen "Nye Mænd". Den gamle højskolebonde sidder i sin aftægtsstue og synger Grundtvigs salmer og bebrejder ind imellem sin søn, der er foregangslandmand og formand for alt på egnen, at de lader friskolen forfalde og kun betaler lærerinden en sulteløn, samtidig med der er betalt en meget høj pris for en avlshingst. Sønnen beroliger sin far med at sige: "Ja, men vi holder da det hele i gang, far", og den gamle svarer: "Ja, I holder det i gang, men der er ingen liv". Det er i udstykningstiden, og Skjoldborg lader tredie generation - de nye mænd - flytte ud på nybrudt hedejord, hvor familien finder lykken i al nøjsomhed på en lille ejendom og ved at vende ryggen til alle fællesopgaverne. Thomas Olesen Løkken lader krigstidsbonden Niels Hald ende godt, hvorimod Martin Andersen Nexø i romanen "Midt i en Jerntid", fremstiller en bonde, der går under, og han fremsætter den påstand: "Højskolens eneste betyd-

ning er, at danske bønder kan fremstille masser af flæsk og smør."

Johs. V. Jensen behandler også bondens udvikling, og i novellen "Gråbølle" siger han: "Udviklingen i sidste halvdel af 18-hundredetallet dræbte bonden. Den gav os en materialistisk, amerikansk indstillet bonde, som kastede alle gamle kulturværdier i grams, bondens hjem er blevet en karikatur, bondens døtre sidder og spiller klaver med en finger og med af helt klaviatur af forlorne tænder i munden" i stedet for at deltage i landbrugets arbejde. "Højskolens frugt, der skulle være natur, er blevet unatur, indbilskhed og en hel del ublufærdigt bræg flokkevis og i offentlige forsamlinger." "Men det er utvivlsomt højskolens fortjeneste at have skabt den politiske maskine, hvorpå bondedemokratiets majoritet hviler" Og så fortsætter han: "Landbrugsskolerne er sikkert en mere solid opdragelsesfaktor."

Jeppe Aakjær var - sine dejlige bondesange til trods - i sine romaner og erindringer meget kritisk overfor gårdmandsstanden og i "Arbejdets Glæde" bruger han et helt kapitel til at rakke en ikke navngiven højskole ned, og han tegner en ondskabsfuld karikatur af fremskridtsbonden.

Og nu tager udenforstående grupper igen bondestandens udvikling op til ny forskning og prøver at finde ud af, hvad der egentligt skete. For eksempel har en projektgruppe på Århus Universitet skrevet en rapport om bondereformerne og bondens udvikling. Den bruges som historisk sandhed på bl.a. Københavns Universitet. Ifølge den blev bønderne aldrig fri, men de blev mere produktive, og derfor kunne kapitalmagten få meget større profit presset ud af dem. Reformerne var "magtgruppens" slyngelstreg for at tilrane sig endnu større udbytter. Jordfordeling og udflytning var en forbrydelse, for de splittede landsbykollektiverne, fremmedgjorde bønderne og isolerede dem som fattige "parcelbønder". En selvstændig bondekultur fik de aldrig, - og det kan selvfølgelig bevises med citater fra Karl Marx.

Den analyse er meningsløs. Men vi må nok indrømme, at de kritiske forfattere kan have nogen ret. Det kan måske lette lidt på den byrde af mindreværdsfølelse, mange i dag har overfor de tre foregående generationers ideelle samfund og kulturelle liv at konstatere, at deres tilværelse heller ikke var god nok. Den bonde havde også økonomiske interesser. Det var han nødt til. Der var krise, misvækst, sygdom og termin, Men der var også egoisme, snæverhed, begærlighed, kævl og strid. Der var generationsbrydninger og søskendeslagsmål. Der var uhyggelige skel i landsbyens kulturlag, der var karlekamre, spiritus og barnemord. Det har vi nok glemt, for heldigvis husker vi "positivt".

Men alligevel.

Der er noget at leve op til. Der skete en enestående udvikling i landbefolkningens tilværelse og holdning. Få steder i verden blev primærgrupperne så aktive, så medlevende, som her, og de blev det over et menneskeligt set meget bredt felt, kulturelt, politisk, økonomisk. Ingen anden folkegruppe har haft medlemsforhold til så mange forskellige foreninger, organisationer og "rørelser", og den har ledet det hele selv i sogn, amt og på landsplan.

Nutid

Og hvad så nu?

Er dette forbi? Er nutidens landbostand lige så desorienteret som andre samfundsgrupper, kulturløs, stresset, kun optaget af økonomiske problemer?

Det er svært at analysere. Når historikerne er så uenige i bedømmelsen af bondens forvandling, holdning og betydning gennem de her omtalte 100 år, hvordan skulle der så kunne laves en pålidelig status over tilstandene i 1980?

Vi kan konstatere, at i de fleste kredse udenfor landbruget er bedømmelsen kritisk, ja mange steder ligefrem landbofjendsk. Men samtidig ser vi, at mange forskellige ideologiske grupper ønsker at komme ud på landet for at finde livskvalitet ved at kopiere bondens jævne livsform. I romantiske drømmerier prøver de at skabe sig en primitiv, selvforsynende, afstresset bondetilværelse uden brug af moderne produktionsformer.

Det er nostalgiske tosserier uden hold i virkeligheden - uden fremtid. Bondens - landmandens - vilkår er meget forandrede. Det er landsbyerne og landsbykulturen også, men der er mere bondekultur i behold, end kritikerne mener.

Kritikerne fremfører mange tegn på forfald. Et af dem er, at forsamlingshusene nedlægges, og landboungdommen ikke mere kommer på højskole. Der blev i hele landet bygget ca. 1600 forsamlingshuse, 900 missionshuse foruden "landbohjem", "højskolehjem" o.s.v. I Ribe amt blev der bygget ca. 100 forsamlingshuse og 70 missionshuse. De har været ramme om et rigt foreningsliv, kulturelt, politisk, gymnastisk og selskabeligt - i al primitivitet.

Mange af de huse er nedlagte, men mange af dem er her da endnu og stærkt forbedrede, og der sker stadig noget i dem. Som hyppig gæst i aftenhøjskoler, i foredragsforeninger og ved andre møder er jeg ofte imponeret. Folk kommer stadig til møder og kursus.

Se de mange oplyste skolestuer, biblioteker og sale aften efter aften den mørke vinter igennem - ganske vist i den nye centralskole. De vidner om, at ikke alle sidder og sløver foran fjernsynet. Der er stadig et meget aktivt mødeliv i landdistrikterne og ungdomsaktiviteter i de mange sportshaller og i skolernes moderne gymnastiksale er næppe ringere end det forrige generation havde i kolde, støvede primitive forsamlingshuse. Vi kan da glæde os over, at der er en ny "bevidstgørelse" på vej. Man vil genskabe forsamlingshuskulturen, samle landsbyernes nye befolkninger om nye aktiviteter. Det er i sig selv kulturskabende. Lad os støtte det.

Den svigtende interesse for højskolen er nok en beklagelig kendsgerning. Højskolerne har betydet uhyre meget i Vestjylland. Der blev dannet flere små højskoler i Ribe amt, men kun Askov fik betydning. Men vestjydsk ungdom kom mere på højskole end gennemsnittet af landets ungdom.

De frie skoleformer slog an herovre. Den særlige skoleordning, hvor børnene kun gik meget lidt i skole i sommerhalvåret, og hvor der var få realskoler og gymnasier, skabte behov og tradition for at tage på efterskole og højskole, og et meget stort antal af eleverne på de store højskoler som Frederiksborg, Vallekilde, Ryslinge, Ollerup, Askov, Rødding, Vestbirk kom fra Vestjylland. Og efterhånden som gymnastikhøjskolerne oprettedes, fik de også i høj grad elever fra Vestjylland.

Det harmonerer godt med de mange gymnastik- og ungdomsforeninger og forsamlingshuse. En undersøgelse viser, at i 1954-55 kom henholdsvis 35 og 39% af alle 20-årige i Ribe og Ringkøbing amter på højskole (Th. Rørdam). Højskolehyppigheden var stor her. Befolkningen i de amter var især landmænd på middelstore gårde, og det var ganske særlig i de samfundslag, højskoletraditionen slog an.

Men nu svigter de kredse højskolerne, siger man. Det er der nok noget om, men det er en ret ny situation. Th. Rørdam gør i sin bog om folkehøjskolen op, at op til 1914 kom hver fjerde af børnene fra landbohjem på højskole, i 1948 var det hver

femte, og i 1958 knap hver sjette. Men det hænger sammen med, at så mange landbobørn nu søger andet erhverv og anden uddannelse. Af dem, der blev ved landbruget, kom indtil for få år siden flere på højskole end før. I 1945-46 var der lige ved 11.000 landbrugsmedhjælpere i en årgang. Af dem kom 15% på højskole, nemlig 1664. I 1963-64 var der 2.400 landbrugsmedhjælpere pr. årgang. Af dem kom 1.211 på højskole, altså over halvdelen.

Når højskolefolkene i dag højlydt beklager sig over, at de ikke mere har elever fra de gode gamle højskolehjem, at de mangler den solide kerne af bønderkarle, ja, så er forklaringen den, at den kerne næsten er udryddet.

Kun 4% af en årgang unge mænd er ved landbruget i dag. Det er kun en pr. årgang i hvert kirkesogn. Han fylder jo ikke meget, hverken i forsamlingshuset eller på højskolen. Jeg tror ikke, højskolefolkene gør sig det klart. Men det er altså en kendsgerning, at tredie, fjerde generation af den "frie bonde" vælger anden uddannelse. Af landmænd kommer nu 100% på landbrugsskole, men meget få har været på højskole. Hvorfor? Blandt andet fordi man ved lov har ødelagt den frie skoletradition ved at tvinge unge til at gå i børneskole, til de er 16-17 år. Mange praktisk anlagte landbobørn føler det netop som en tvang. Derfor er de blevet negative overfor skolen - "skoletrætte" kaldes det. Dernæst: Mange bliver hjemmefødninge på grund af arbejdspresset i deres hjem.

De kommer også yngre på landbrugsskole, fordi de blandt andet på grund af inflationen indstiller sig på tidligere at blive selvstændige. Det hænger også sammen med de alt for tidlige pardannelser. Men landbrugets unge føler sig nok ikke tiltrukket af højskolen af i dag. Den er så meget anderledes, at det kan være svært for "de gamle højskolekredse" at genkende og acceptere den.

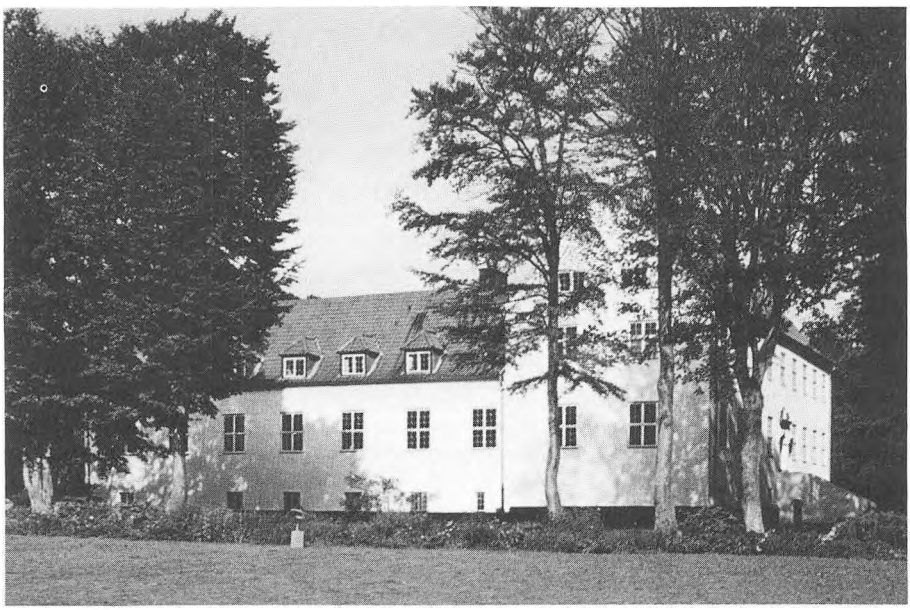

Riber Kjærgaard Landbrugsskole.

Der er heldigvis forskel på højskoler, men jeg tror, at de gamle højskolekredses ungdom ligefrem føler sig frastødt af visse skolers form. De tiltales ikke af endeløse, venstreorienterede debatter om vore selvskabte plager, af den nye højskoleungdoms debatter om samfundets nedbrydning, om vejrmøller, biogas og om biorigtig fødeproduktion. Den moderne negative holdning til landbrug, til kunstgødning, til kvæg- og svinehold, til hele erhvervslivet forekommer de erhvervsaktive meningsløs, urimelig, proportionsforvridende.

Hvor højskolerne før var bondeorienterende, føles de nu ofte bondefjendske. Man erfarer, at næsten ethvert "højskoleforedrag" i dag skal indeholde noget af massemediernes tema nr. 1: Mistænkeliggørelse af moderne landbrug, af fødevarer, af det kapitalistiske system o.s.v. Man kan indvende, at så megen mere grund var der til, at landboungdommern kom og deltog i debatten. Og det er rigtigt. Men jeg tror, den finder det håbløst. De unge på landet er stadig de tavse. De har svært ved at finde ord, når alt hvad de - uden debat - har overtaget af samfundsform og livsholdning, drages i tvivl og skal nedbrydes. De har jo - stilfærdigt - overtaget en kulturtradition, en bondekultur uden at kunne argumentere for den.

Den kendsgerning fører nu til , at vi på landbrugsskolerne skal til at tage "almene" fag op i vores undervisning. Det er en forandring fra dengang højskolerne tilbød ugentlige frifagstimer i landbrugsstof. Nu skal landbrugsskolerne indlægge højskolefag. Vi bliver næsten tvunget til det af Undervisningsministeriet. Derinde har embedsmændene opdaget, at landbrugsskolerne er udprægede fagskoler, som gør deres elever til "fagidioter", og det er jo et elendigt livsgrundlag, som landbrugsskolerne skal gøre noget ved.

Dermed er jeg ovre i det næste tegn på bondekulturens forfald:
"Bønder interesserer sig kun for penge".

"Kun" skal jeg komme tilbage til. Og det med penge: Den interesse er nu ikke speciel for landmænd. Alle grupper snakker om penge, og alle vil have flere. Alle fagforeninger kræver flere penge, og det får også de, hvis årsindtægt nærmer sig millionen. Alle erhvervsgruppers organisationer har store pengekrav som første formål, og selvom 4/5 af samtlige borgere får deres pengeindtægt tildelt så nogenlunde sikkert for overskuelige perioder, er administrationen af dette eksistensgrundlag kaotisk for utrolig mange familier, lykkedræbende, kulturødelæggende. Bønder omgås penge mere fornuftigt end gennemsnittet af befolkningen.

Det er simpelt hen nødvendigt for landmænd at interessere sig for økonomi, de skal hele tiden planlægge og administrere, de skal hele tiden vælge mellem mange forskellige muligheder. De kommer ud for fejlslag og skuffelser og lever hele tiden i spænding mellem terminer, investeringsbehov og et vist privatforbrug. Landmænd af i dag er nødt til at være økonomer.

Landbrugerne har set alle andre grupper få meget store indtægtsforøgelser for stadig mindre arbejdstid. De unge landmænd har fået en stadig større arbejdsbyrde og et stadig større lønefterslæb. Det er ikke uden grund, at de snakker om økonomiske forhold. Leveniveauet er lavt i mange bondehjem, og de allerfleste landmandsfamilier tager det afslappet som en del af livsformen - "et jævnt og muntert, virksomt liv".

Og tilbage til "kun". Bondens verden er stadig langt bredere end det med økonomien. Han lever med i naturen året rundt, føler sig afhængig af stærke kræfter. Det giver livsforståelse, visdom, jævnhed. Bonden går ikke upåvirket fra et sygt dyr, en mislykket afgrøde eller det modsatte, og det er ikke bare økonomisk tænkning. Det er bondeære og livsholdning. Han lever med i sit arbejde.

(Det er jo det, mange nu misunder ham). Ja, men det er da i sig selv kulturskabende, kulturbærende.

Bondestanden er stadig ledende "bærende" i lillesamfundet. Ingen anden erhvervsgruppe har så mange muligheder for at deltage i samfundslivet, for at få pålagt demokratiske opgaver, store eller små. Alle kommer i en "bestyrelse", får samarbejdsopgaver, skal træffe beslutninger vedrørende kirke, skole, forsamlingshus, vandværk, brugsforening, husmandsforening, landboforening, repræsentantskaber o.s.v. Og jo færre bønder, jo flere procent får tillidshverv.

Nutidens landmænd er stadig med til debataftener i studiekredse, til efterårsmøder, gymnastik, sport o.s.v. De deltager aktivt i diskussioner om bondekulturen. Det er de 30-50 årige, der gør "konehold" og "mandehold" til de rigtig store gymnastikhold. Det ser vi ved de stadig store, velbesøgte gymnastikopvisninger. Og de ser glade ud, selvom de skal hjem at malke, inden ballet begynder, og selvom de har termin næsten hver den første.

Men den moderne landbofamilies arbejdspres er stort, og deri ligger en fare for den kulturelle og åndelige spændstighed. Den "gamle bonde" praktiserede et princip om, at egentligt arbejde skulle han/hun være færdig med omkring de halvtreds. Han havde to karle og en fodermester, og hun havde to piger, så der kunne blive tid til både at tage sig af tillidsposter, kulturel syssel og nabokontakt. Nu er den halvtredsårige blevet "enekarl", og konen har måske et udejob. Det fører her og der til tristhed, isolation og apati. Gårdens produktion nedsættes til et minimum, og familiens aktiviteter ligeså. År senere flytter man til parcelhuskulturen, finder nye venner og en ny tilværelse. Men i den afviklingsfase sker der i mange familier noget negativt for de store børn. De kommer ikke hjemmefra, og de bliver altså "hjemmefødninge" med en snævrere horisont end tidligere generationer.

I de "gode, gamle dage" blev det skik og brug, at også gårdmandsbørn kom ud at tjene. Alle unge tog arbejde på andre gårde, lærte andre former for landbrug, så andre skikke, blev påvirket og modnet. De blev sat på prøve, kom til at stå "på egne ben". Det var en udviklingsform, som unge bønder i andre lande ofte manglede, og som byungdommen jo stort set ikke kendte. Heri ligger kimen til mange forældre/børn tragedier. Men nu kniber det også for de unge landmænd at få deres praktiske og deres menneskelige erfaringer. De er beskyttede "skolebørn" til de er sytten, og når forældrene ikke kan få fremmed hjælp, eller ikke har råd til at betale den, så må børnene blive hjemme længere, end godt er. Og når de så skal hjemmefra, bliver den midaldrende familie ladt ene, og mange må opgive at drive et ordentligt landbrug.

For de unge sker der altså det, at de ikke får tid til et højskoleophold, og at landbrugsskoleopholdet bliver ringere. De får ikke tid til at komme på kostskole. Kostskolemiljøet ødelægges. Arbejdspresset derhjemme tager de med på skolen, og forberedelser og selvstudium forsømmes. Landmændenes store arbejdspres og manglen på ung arbejdskraft er en alvorlig belastning for nutidens bondekultur.

Fremtid

Hvem tør sige noget om fremtiden?

Magtforholdene i verden forskydes med en voldsomhed, som aldrig før oplevet i fredstider. Ikke bare mellem Øst og Vest, mellem ideologier, der står til

hinanden som ild til vand. Vil de tørne sammen? Så bliver det et ragnarok. Men der vil også udvikle sig nye økonomiske magtcentre i Østen, i Japan og måske i Kina, religiøse magtcentre er under opbygning i Araberlandene, og de har allerede større magt over de før så rige og dominerende industrilande, end nogen vestlig politiker ønsker at se i øjnene. De rige lande er fattige, fordi de har gældsat sig til de fattige olielande, som nu er rige på penge, men fattige på evner til at bruge dem fornuftigt. Det kan føre til en katastrofal udvikling og totalt ændre fremtiden.

Industrilandenes befolkning vokser ikke mere, men det gør befolkningerne i de lande, der allerede er overbefolkede. Det folkepres bliver også vores problem. Mennesker presses ud over deres landes grænser eller ud i havet. De skal også leve, og vi skal dele med dem. Også det vil påvirke vort leveniveau, vores fremtid. Det forekommer mig, at alle normer er flydende, upålidelige, ingen udviklingslinier kan forlænges. Alt kan ske. Størst er usikkerheden om fremtidens energiforsyning.

Ribe Amts Vestre Landboforeninger er altså 75 år. Det er automobilen i Danmark også. På så få år har vi gjort os så totalt afhængige af eksplosionsmotoren og af jordens energireserver, af olie og gas, at vi slet ikke har fantasi til at se en fortsættelse på vores tilværelse uden olie. Vi har udviklet et energiforbrugende kulturmønster, der er totalt afhængig af de gamle kulstofforbindelser brugt til energi, til mediciner, til tusindvis af andre goder, som vi har vænnet os til at betragte som livsfornødenheder, til kvælstofgødninger, til kemikalier o.s.v.

Hvordan kan man forestille sig en fremtid uden de råstoffer? Hvordan ser den ud for landbruget?

Skal vi tilbage til de gamle landbrugsformer med tre spand store trækheste, mandskræfter i funktion i stalde og på mødding, pålæsning og aflæsning eller hvordan? Hvis det bliver sådan, bliver der brug for mennersker i fødevareproduktionen, i landbruget, to, tre karle på hver gård. Til gengæld bliver der så ikke brug for fritidspædagoger, for så skal alle igen til at arbejde for selve livets opretholdelse.

Men jeg tror, vi finder en ny form. Energiforsyningen fremover vil blive elektricitet af atomenergi og brintenergi suppleret med gas og alkohol af planter. Der vil findes en fortsættelse uden så dramatiske ændringer, at landbrugets produktionsformer vil gå tilbage til former fra denne jubilæumsperiodes begyndelse.

En ting tør jeg sige sikkert om fremtiden: Der bliver brug for fødeproducenter, der bliver brug for jorddyrkning. Der bliver brug for landbrugsforskning. Der bliver brug for landmænd. Fødevarer er alle menneskers første og vigtigste behov. De skal produceres af fremtidens landmænd og på et meget begrænset landbrugsareal.

Kun 15% af jordens overflade er dyrkbar, og der bor menneskene. 4.200 millioner er vi, og vi bliver 75 millioner flere om året. Altså ikke her, men i hele verden. Hver time i døgnet rundt, år efter år sker der en befolkningsforøgelse på størrelse med indbyggertallet i Ribe by. H v e r t i m e!

Omkring år 2000 er der 6000 millioner mennesker, der hver dag skal have mad, og mere mad end nu, for allerede nu er der 500 millioner mennesker, der sulter hver dag, og mange millioner dør hvert år af fejlernæring og sult.

Der vil altså være brug for danske bønder. Men bliver der nogen, som vil være det? Bliver der dyrkbar jord tilbage, som vi får lov at bruge til landbrugsformål? Og bliver der politiske muligheder for, at dansk landbrug kan fortsætte.

Om antal landmænd

Der i 1980 177.000 beskæftiget i dansk landbrug ud af 2.625.000 erhvervsaktive. Det er 6,7% . I år er der ca. 1.400 unge landmænd på landbrugsskolernes

driftslederkursus. Da de blev født for 22-23 år siden fødtes der ca. 70.000 børn om året. Det vil sige, at kun 2% af en årgang uddanner sig til landbrug, til fødevareproduktion. Der er tegn på, at der vil komme lidt flere på landbrugsskolerne de næste år, men selv 1.800 på skole vil ikke være mere end 2,5%.

Der er i 1980 120.000 landbrugsbedrifter. Af disses ejere tjener ca. 20.000 en væsentlig del af deres indtægter ved arbejde udenfor deres landbrug. Det samme gør ca. 15.000 landmandskoner.

Af disse 120.000 brug er 24.000 under 10 ha, og ejerne af disse er 56 år i gennemsnit. Det betyder, at der vil ske en meget betydelig reduktion af antallet af landbrug i de næste 20 år. Men det vil der også i antallet af landmænd. For selv om vi regner med en "underskov" på 14-1800 unge landmænd pr. årgang, vil de ikke kunne opretholde mere end ca. 50.000 brug, når vi regner med, at de i gennemsnit har 30-35 år som aktive landmænd.

Altså omkring år 2000 er der kun ca. 50.000 gårde i Danmark plus en hel del små hobbylandbrug, som dog godt kan betyde en del i fødevareforsyningen, hvis der bliver større interesse for "egne grøntsager" og mindre for ponyheste.

Hvordan vil det gå i Ribe amt?

Der findes ikke tal for, hvor mange landbrugsmedhjælpere der er her i amtet i 1980, men ifølge en landbrugstælling 4. juni 1975 var her 827 "faste, fremmede medhjælpere" og 609 medhjælpende "børn og slægtninge", ialt 1436.

Det samlede antal medhjælpere i hele landet var den dag 23.730. Det vil sige, at medhjælperne i Ribe amt svarer til 6% af dem alle. 1.436 medhjælpere fordelt på 10 årgange (16-25 år) vil sige ca. 150 pr. år. Der skulle altså kunne ske en fornyelse af landmænd på 150 gårde om året her i amtet, og over 30-35 år skulle ca. 5.000 gårde kunne få ny ejere.

Ifølge regionsplanlæggernes undersøgelse var i 1977 Ribe amts landmænd 50 år i gennemsnit, variende fra 56 år på de små brug til 45-48 på de større brug. Det vil sige, at gennemsnitsalderen her er to år lavere end i landet som helhed. Det falder godt sammen med den kendsgerning, at ejerne af de ekstensiverede, husdyrløse brug i den østligste del af Danmark kan blive siddende længere på deres gårde, end husdyrbrugerne i Vestjylland kan. Generationsskiftet forløber mere naturligt her, og det vil sige, at mange af de nuværende ejere vil være på deres gårde også i år 2000.

Landbrugsjorden

Danmarks areal er 4.3 mill. ha. Heraf er i 1980 2,9 mill. ha. under dyrkning, det er 67%, altså de to trediedele. Men det svinder stærkt af landbrugsarealet. For ca. 30 år siden var det 3,2 mill. ha. Ikke mindre end 349.000 ha er taget ud af dyrkning i den sidste landbrugsgenerations periode. Det er et areal på præcis samme størrelse som Fyns amt.

Ribe amt er 313.000 ha ialt, så hvis jorden var blevet taget her, havde det ikke været muligt at holde landboforeningsjubilæum eller snakke om landbrugets fremtid. Arealerne er taget overalt, men mest i den østlige del af landet, altså af den gode jord.

Det spændende er, hvor meget jord vi får lov til at dyrke i fremtiden. Miljøgrupper af mange slags og med mange ideologier og mange forskellige begrundelser vil jo lave vådområder, fuglelandingspladser, naturfredning, landbrugskonservering og måske indskrænke vandingsmulighederne. Ingen kender deres magt eller deres forbindelser.

Der forsvinder stadig i hele landet ca. 10.000 ha landbrugsjord om året = 30 ha om dagen, altså en stor gennemsnitsgård. Men det er vistnok klart - for de ansvarlige kredse i hvert fald - at man ikke fortsat kan drive en sådan rovdrift på landbruget. Føden skal produceres, så der er brug for jord, og der er også brug for at fortsætte en landbrugseksport. Danmark skal jo have udlandsgælden betalt, og Danmark skal eksportere for at skaffe andre goder.

Der gennemføres en omfattende kvalitetsundersøgelse af al landbrugsjord for at få fastslået, hvad der fremover skal friholdes til landbrugsudnyttelse, og hvad ikke.

Det vil nok også bremse tendensen til spredning af boligbyggeriet og alt, hvad dertil hører af arealkrav, at folk fremover skal til at gå eller cykle til deres arbejdspladser.

Det dyrkede areal i Ribe amt var i 1978 211.890 ha = 67,7% af totalarealet. En fremskrivning viser, at i 1990 vil her være 203.500 ha, altså en nedgang på 8.390 ha i løbet af 12 år = 700 ha om året. Det svaret til ca. 25 gennemsnitsgårde. Altså, der nedlægges to gårde hver måned på grund af byudvikling og anden udvikling. Ifølge samme fremregning vil antallet af landbrugsejendomme i Ribe amt gå ned fra godt 8.000 til nu 6.000 i 1990. Det er en nedgang på 170 ejendomme om året, d.v.s. en hveranden dag. Der forsvinder altså langt flere gårde end dem, hvis jorde bebygges.

Sammenlægningen vil fortsætte, men der skulle være en forholdsvis god overensstemmelse imellem antal landbrug i Ribe amt og det antal yngre landmænd, der vil fortsætte.

De prognoser, jeg støtter mig til, er dels fra Ribe amts regionsplanlægning, dels fra en prognose udarbejdet af tre økonomer ved Landbohøjskolens økonomiske Institut, og offentliggjort som "Landbrugsøkonomiske studier nr. 12".

Beregningerne er foretaget amtsvis og viser, at der vil ske en betydelig tilbagegang i Danmarks kvægbestand i de kommende 12 år, nemlig fra 1.152.000 stk til 810.000 stk, en nedgang på 30%. Nedgangen vil være fordelt på alle amter undtagen Ribe. På Sjælland vil malkekobestanden reduceres til ca. en trediedel af den nuværende, på Fyn og i Nord- og i Østjylland til ca. to trediedele. I Ribe amt forventes en stigning på 18%. Det er næppe sandsynligt. Jeg føler mig overbevist om, at antallet af malkekøer også vil gå ned her.

Samme beregning viser en forventet stigning i svineproduktionen på 38%, og her indtager Ribe amt igen en særstilling, idet det er eneste amt, hvor produktionen skulle være lavere om 12 år, nemlig 18% lavere. Det er heller ikke sandsynligt.

Lægger vi produktionerne sammen, kommer vi til, at Ribe amt også i 1990 vil være et udpræget husdyrområde. Det skal nok holde stik. Den ret gode mulighed for generationsafløsning, de sandede jorder, som kan vandes, de fortsatte store investeringer i staldbygninger, den positive holdning til andelsvirksomhederne og den mindre frihedskrævende bondetradition gør det sandsynligt.

Bliver det politisk muligt for dansk landbrug at fortsætte?

Nej, ikke under de nuværende politiske vilkår. Det er umuligt at producere fødevarer i Danmark til priser, der ikke må stige, medens produktionsomkostningerne stiger 10-15% om året. Hvor flid og dygtighed og intenst og vedholdende arbejde giver ringere økonomiske vilkår end lediggang. Det kan ikke fortsætte.

Kun hvis produktionsvilkårene ændres, bliver der en fremtid for landbruget. Men de skal jo ændres.

Nogle forhold kan landmændene selv ændre, nemlig overdragelsestraditionerne.

I den første reformperiode indførtes selvejerformen i dansk landbrug. Den blev næsten total, idet 97% af alle landmænd nu selv ejer deres brug. Selvejerformen har en stor del af æren for udvikling, fremskridt og det høje effektivitetsniveau. (Selvom der kan findes eksempler på lige så godt landbrug under forpagtningsformer).

Nu giver generationsskiftet anledning til alvorlig bekymring. Vi fik aldrig i Danmark selvejet kombineret med et gårdarvingsprincip. Det er lovligt at overdrage en gård testamentarisk til f.eks. en søn på en sådan måde, at egenkapitalen bliver i produktionsanlægget. Selvejerformen i Danmark blev praktiseret sådan, at hele familiens oparbejdede egenkapital uddeles ved hvert generationsskifte, hvilket betyder, at de børn, der vælger et andet erhverv, ofte får en betydelig arv, hvorimod broderen, der vælger fortsat at drive familiebruget, får en stor gæld. Han skal ud at låne ny, højt forrentet kapital for at fortsætte bedriften. I en inflationsperiode er det et håbløst system. Intet erhverv kan i dag eksistere på 100% lånt kapital uden at komme i alvorlige vanskeligheder. Det er landbruget i disse år, netop fordi inflationen har presset ejendomsværdien langt højere op, end produktionsøkonomien betinger. Og inflationen er politisk skabt.

Den er en følge af, at der igennem flere år er udbetalt langt mere købekraft, end der er dækning for i produktionen. Fagforeninger af alle slags og på alle niveauer har presset det offentlige og private lønniveau op i meningsløse højder. Det har fået til følge, at efterspørgslen efter "faste værdier" er blevet abnorm og erhvervstruende. Det har nemlig fået til følge, at den unge, nye landmandsgeneration f.eks. skal betale to millioner kroner for en ejendom, som højest kan forrente en million kroner, hvis arbejdsindsatsen skal være rimelig og på niveau med andres.

I mange lande ser man gården mere som "slægtens" gård, og generationerne følger efter hinanden og fortsætter slægtens arbejde. Der produceres videre på slægtens opbyggede kapital. Det kunne gøres i Danmark også. Det var lovligt, men blev kun lidt brugt.

Hvis man gik ind i det system nu, hvilket jeg mener godt kunne forsvares, da staten har overtaget alle sociale forpligtelser, ville skattevæsenet ødelægge mulighederne for næste generation ved at ansætte fiktive værdier og forlange kapitalvindingsskat af den afgivende generation og arveafgifter af den modtagende.

Unge landmænd snakker derfor i dag om andre ejerformer. Forpagtningssystemet har ikke deres interesse, og det er forståeligt i en tid med løbsk inflation. De snakker om kollektiver og andelslandbrug. Kollektiver, som hidtil set, har ingen landøkonomisk berettigelse og bliver næppe de landbrugskyndiges form. Men måske andelsformen kan slå an. Samdrift, samvær, samarbejde har fordele med hensyn til produktions- og arbejdsform og giver mulighed for et arbejds- og fritidsliv, som mere ligner det, andre har. Men det forudsætter nok en større tolerance, tilpasningsevne og overbærenhed, end danske individualistiske landmænd hidtil har opøvet. Det siger de unge selv.

Det centrale i denne sag er altså: Hvordan kan man finde en fremtidig ejerform ensbetydende med, at produktionskapitalen kan blive i bedriften? Det spørgsmål må stilles både til selvejerlandmanden og til de politikere, som lovgiver om skatter og afgifter.

Til generationsproblemerne kommer, at de unge landmænds koner ofte har en anden uddannelse. Den ønsker de at bruge, og deres lønindtægt er nødvendig.

Børnene skal derfor på institutioner, og så er landmandsfamiliens tilværelse totalt ændret. De lever nok stadig nær ved livskilderne, men gården bliver et boligfællesskab mere end en familiedrift. Vi må konstatere, at meget stadig er under omformning, og at landbruget igen vil komme til at se helt anderledes ud. Men der skal jo komme en fortsættelse. Der må og skal komme en ændring i den politiske og samfundsmæssige holdning til landbruget - også i Danmark.

Det er en utænkelig tanke, at landbrugsproduktionen i Danmark på grund af politisk vrangstyre skulle kunne umuliggøres. Vort fagforeningstyranniserede land skal jo have en produktion, skal have erhvervsvirksomheder, også landbrug.

Dansk landbrug har gennem 100 år udviklet sig til noget nær verdens mest effektive og produktionsøkonomiske. En fantastisk masse landbrugsviden er indsamlet, og vi har fundet former, hvorunder den nyttiggøres i praksis. Vi har øget vor karrige jords frugtbarhed og planternes produktionsevne. Vi har udviklet fodringsøkonomiske, højtydende køer og kvalitetsgrise. Vi har lært at fodre dem og passe dem. Vi har fundet rationelle samarbejdsformer og organiseret enestående forsynings- og forædlingsindustrier, handelsforbindelser og afsætningskæder. Alt dette er også til forbrugernes store gavn og fordel. Ingen steder i de industrialiserede lande får man fødevarerne bedre og billigere.

Der er enorme værdier nedlagt og investeret i dansk landbrug. De skal fortsat udnyttes. Jorden og al denne dygtighed er vort eneste naturlige råstof.

Danmark vil snart blive tvunget til at betale de udenlandske lån tilbage. Vi må håbe, at politikerne snart besinder sig og skaber vilkår, hvorunder landbruget kan fortsætte og producere til eget forbrug og til eksport. Sker det ikke før, så sker det den dag, da Danmark ikke kan låne mere.

Dansk landbrug har fremtiden foran sig. Verden har brug for mere mad, altså for flere landbrugsvarer. Der tales ganske vist om overskud af visse varer - desværre mest om mælk lige nu - og derfor går dansk kvægbestand tilbage, medens andres går frem. Sandheden er, at de periodiske overskud er meget små sammenlignet med forbruget og behovet. Når verdensbefolkningen øges med 75 millioner om året, vil der være 50% flere mennesker, der skal have mad i større mængder og bedre kvalitet end nu, altså der vil være 6.000 millioner mennesker på kloden, når nutidens unge landmænd har deres "bedste alder" omkring år 2000. Og allerede nu er 500 millioner mennesker underernæret, fejlernæret og truet af sultedød.

De "rige" lande kan også komme til at mangle mad. Fødevareoverskuddet er relativt mindre end oliereserverne.

Man skal også gøre sig klart, at en stor del af fødeproduktionen i industrilandene er sket og sker ved rovdrift på en ældre, ikke flytbar bondebefolkning. Dens gennemsnitsalder er nu meget høj, og der er kun få arvtagere. "For de gamle, som faldt, er der ny overalt", gælder slet ikke i fødeproduktionen.

I de "rige" lande var ca. en fjerdedel af befolkningerne beskæftiget i denne primære produktion op til 1950. Derefter gik meget få unge ind i landbrugserhvervet, og nu er kun fra 3 til 8% af de erhvervsaktive madproducenter, de øvrige 95% er afhængige af de 5%. De er mere afhængige, end de hidtil nu har gjort sig klart. Men det vil de blive nødt til at gøre sig inden 1990.

Tidens tendens til mistænkeliggørelse og forkastelse af rationel fødeproduktion vil ophøre, når fødevaremangelen bliver følelig. De marxistisk-idiologiske sværmerier om biodynamisk produktion må også forstumme, når nedgange i fødeproduktionen viser sig.

Følgerne af en socialisering af fødeproduktionen og kollektiviseringen af plan og arbejde kan studeres i Sovjetunionen, hvor man nu åbent må indrømme, at uden de privat ejede smålodders produktion ville fødevareforsyningen være helt utilstrækkelig. Og Sovjets kornimport svarer til 30 millioner menneskers fødevarebehov.

Der bliver en fremtid for alle verdens fødeproducenter, også for de danske og for dem i Ribe amt.

Danmark skal være med til at øge verdens fødevaremængde. Vi har endnu gode anlæg, vi har vore erfaringer, og vi skal skaffe os endnu flere erfaringer gennem øget dygtiggørelse, bedre vilkår og en større forståelse.

Og så vil der stadig være en bondekultur. Ikke den, der har båret disse 75 års udvikling og holdning, men der ville komme en fortsættelse, som bygger på den.

Der er grund til at være stolt af den rige udviklingsperiode, dansk landbrug og dansk bondekultur har gennemlevet de sidste 100 år. Der er stadig tvivl om, hvor "ædel" den har været. Der er tvivl om, hvordan og hvorfor den begyndte. Det giver historikerne stadig nye forklaringer på.

Dette jubilæumsskrift skildrer flere af begivenhederne. Mange husker dem endnu, mange af dem, - de ældste iblandt os, har jo oplevet hele perioden.

Det står fast, at da landbolovene fik orden og kraft, fik bonden frihed, og der viste sig - som reformmændene troede - at være en stor intelligensreserve i den danske bondealmue.

Men blev bonden "lykkelig"? Lykke lader sig ikke definere, men man må vist nok have lov til at sige, at den danske bondestand har haft en udvikling og en tilværelse, som er enestående i verden, også når det gælder indflydelse på og anerkendelse fra den øvrige befolkning. Og kun ganske få landmandsfamilier har inderst inde ønsket at bytte erhverv med andre.

Einar Jensen

Forsøg på status ved et jubilæum

Af gdr. Peder Chr. Ottosen
Formand for Ribe amts Landboforeninger

En vestjydsk landmand var for nogle år siden på en jordomrejse, hvis hovedformål var at se og lære af landbrug i andre og fremmede lande. Ved sin hjemkomst sammenfattede han sine indtryk i, at det vist aldrig havde været Vorherres mening, at der skulle drives landbrug i Danmark, - og da i alt fald næppe i Vestjylland.

På jordomrejsen havde han jo set jord af langt bedre og mere dyrkningssikker art, end de vestjydske sandjorder, - og han havde oplevet vejr- og klimaforhold, der var langt gunstigere for landbrug, end de klimaforhold, der er gældende i de hjemlige egne.

Alligevel er Vestjylland et landbrugsområde, og alligevel har vestjydske bønder ved slidsom og energisk indsats i generationer formået at fremtvinge "gyvelbuskens" guld.

Da de lokale landboforeninger i 1905 sluttede sig sammen i en fællesforening for Ribe amts vestlige del, var det en af de første af den slags sammenslutninger her i landet. I Ringkjøbing amt var noget tilsvarende sket tre år tidligere i 1902. Det kunne nok få en og anden til at tro, at de vestjydske bønder var mere fremsynede og vågne, end deres standsfæller i andre landsdele. Den rigtige forklaring ligger snarere i, at Vestjylland er et fattigt område, og den økonomiske formåen var såre beskeden. I erkendelse af den ringe økonomiske styrke, voksede visheden om værdien af samarbejde og af at "løfte i flok" frem, og gav næring til tankerne om samarbejde fra egn til egn, fra øst til vest, fra nord til syd, fra klit til ager, fra marsk til sand, fra mose til lynghede.

Siden den spæde begyndelse i 1905 har foreningen udviklet sig til et næsten uundværligt stykke værktøj i de enkelte foreningers og de enkelte medlemmers hverdag.

Sammenslutningens opgaver er så mangeartede, at der er nedsat en hel række udvalg, f.eks. planteavlsudvalg, husdyrbrugsudvalg, økonomiudvalg, samt udvalg for bygninger, maskiner, landboretslige forhold, avlsarbejde og fællesskueudvalg. På flere områder har fælles-landboforeningen et værdifuldt samarbejde med amtets husmandsforeninger, der også vælger medlemmer til flere af amtsudvalgene.

Amtssammenslutningen får mange henvendelser fra de enkelte lokale landboforeninger, og ofte går man så i gang i det hjemlige amt med at få klaret det rejste problem. I andre tilfælde går henvendelsen videre fra amtssammenslutningen til

moderorganisationen, Foreningen af jydske Landboforeninger, - og måske videre til De samvirkende danske Landboforeninger. Ikke alle henvendelser fra de enkelte foreninger går til så høje instanser som regering og folketing, men også henvendelser til mere lokale instanser, som kommunalbestyrelser eller andre myndigheder - ledes oftest gennem amtssammenslutningen.

I jubilæumsåret er ca. 100 personer beskæftiget og direkte lønnede af amtslandboforeningen, for at dække medlemmernes behov for konsulentvejledning og andre former for faglig bistand. Herudover har de lokale landboforeninger et nogenlunde tilsvarende antal medarbejdere i deres konsulentcentre eller mere lokale kontorer.

De 5.300 aktive landboforeningsmedlemmer i amtet er således gennem konsulentvirksomhedens opbygning blevet arbejdsgivere for et par hundrede personer, hvis opgave er at bygge bro mellem landbrugets teori og praksis.

Vi har gennem de sidste mange år set en stadig stærkere og stærkere centralisering på en lang række områder. Mange små enkeltheder er blevet smeltet sammen til færre og større enheder, – og denne udvikling er næppe løbet helt til ende endnu. Mange små skoler er blevet nedlagt til fordel for færre og større centralskoler. Det er gået lige sådan med mejerierne, med foderstofforeningerne, med kommunerne og med amterne. Når alle disse sammensmeltninger sker, er det for at de enkelte enheder i højere grad skal være i stand til at klare deres opgaver, og opgaverne er ikke alene blevet flere, men også større og vanskeligere at overkomme.

Ved at stå sammen i amtsorganisationen får de mindre, lokale foreninger med hver deres særpræg og selvstændighed og helt uændret status, der udmærket kan bevares i deres lokale område sideløbende med at den gennem medlemsskabet i amtssammenslutningen kan tale med større vægt og med større effekt, end de ellers enkeltvis ville kunne gøre. "Ved forenede kræfter" er da også netop teksten på Foreningen af jydske Landboforeningers bomærke.

Landboforeningernes medlemsskare er meget uensartet og alsidigt sammensat. Der er medlemmer med et meget stort jordtilliggende og store gårde, der er jævne gennemsnits-gårdmænd, der er medlemmer med mindre ejendomme og et beskedent jordtilliggende, - ja, der er sågar også medlemmer, som slet ikke ejer jord. Der er medlemmer med stor kvægbesætninger, og medlemmer uden kvæghold, der er medlemmer, som driver alsidige bedrifter med både malkekøer, sohold, svineproduktion, hønsehold og ægproduktion, - og der er medlemmer med alle grader af specialisering, - helt ud til en form for industrielt landbrug, hvor der ikke behøver at være nogen sammenhæng mellem arealstørrelsen og husdyrproduktionen.

Der er medlemmer af alle aldre. I jubilæumsåret er den danske landmands gennemsnitsalder 53 år, - men variationerne spænder næsten fra vugge til grav. Det begynder oftest i det landøkonomiske ungdomsarbejde, hvis det da ikke er startet tidligere i 4-H arbejdet. Det er opgaver som svinepasning, kalveopdræt, markbrug, maskinpasning, plantekundskab, regnskabsføring m.v., - og det fortsætter så over etableringen som selvstændig landmand med overtagelsen og den senere drift, - og det slutter som regel efter årene som aktiv landmand med ejendommens salg eller dens overdragelse til næste generation, - og efter dette følger der oftest en årrække med et passivt medlemsskab.

I en så alsidigt sammensat medlemsskare er interesserne selvsagt også meget

forskellige og mangeartede, - spændingerne til tider store. Der er forskellige politiske anskuelser, men det giver nu sjældent anledning til de store kontroverser. Der er enighed om, at landboforeningerne gerne må prøve at påvirke erhvervsforholdene, - ja, der er endda krav om, at det sker med størst mulig vægt.

Landboforeningernes optræden som pressionsgruppe i samfundet er der mindst brug for i medgangstider for erhvervet. Så meget større brug er der for en enig og kraftig optræden, når tiderne er ugunstige og konjunkturerne bærer imod erhvervet.

I første halvdel af trediverne udfoldede landbrugets organisationer en meget ivrig og stor aktivitet, og det lykkedes også i betydeligt omfang at øve indflydelse på de mange ordninger, der blev lavet for at bedre på de meget vanskelige og ulykkelige kriseår.

Nu i den allerseneste tid, hvor produktionsforholdene med stigende omkostninger, stagnerende eller endog faldende produktpriser og den meget høje rentefod, vanskeliggør erhvervets vilkår, ønsker mange af foreningernes medlemmer kraftig handling af foreningernes ledelse. I alle erhverv har man organiseret sig, og organisationerne søger at påvirke myndighederne. Mange af organisationerne har, - uanset deres oprindelse og art, - evnet gennem årene at tilkæmpe sig megen stor magt. Jeg tænker her i første række på lønmodtagergrupperne under LO.

Hørups ord: "Ingen over og ingen ved siden af Folketinget" synes at være sat i skammekrogen, - eller i det mindste ind i skyggen af organisationernes magtudfoldelse og pressioner. Det kan være en farlig udvikling, som bringer selve vort demokrati i fare. Demokratiet er jo skrøbeligt, og det bør værnes hver eneste dag. Vort land skal hverken regeres af LO, af Industrirådet, af Grosserersocietetet eller af Landbrugsrådet. Landet skal styres og ledes af de 176 medlemmer, som er valgt ind i Folketinget.

Det siges ofte, at vi har det folketing, vi fortjener. Vi har jo da også selv valgt dette ting, men det er alligevel, som om det i sin sammensætning er blevet et skævt udtryk for landets helhed og især for landets erhvervsliv.

For øjeblikket har regeringen samt dens støttepartier med deres sammenlagte mere end 90 mandater ikke een eneste erhvervsdrivende. Af alle folketingets plad-

Landbrugscentret i Varde ejes af den jubilerende amtssammenslutning og er foreningens hjemsted.

ser er der 7 (syv) stole, hvori der sidder en landmand, - men landbruget er dog ikke et så lille mindretal, at der ikke burde være flere landmænd på tinge.

Landboorganisationernes opfattelse er, at man ikke kan, - og ejheller bør -, slå sig igennem verden, men at man bør forhandle sig frem gennem tilværelsen, - forhandle sig frem med ærlige, holdbare og underbyggede fornuftsargumenter. Alle, som har prøvet at slå sig igennem, er altid på et senere tidspunkt blevet præsenteret for regningen, der oftest var vanskelig at betale.

Formålet med de mange love, som vort folketing vedtager, er at betrygge og støtte de enkelte borgeres rettigheder, og at fordele de fælles byrder så retfærdigt som muligt.

Men vi har i de senere år fået præsenteret nogle love, der synes mig at virke stik modsat deres hensigt. Jeg tænker her på loven om kapitalvindingsskat. Siden denne lovs vedtagelse har den været medvirkende årsag til et forvredent og forsinket generationsskifte. Kapitalvindingsskatten får den ældre landmand til at fortsætte nogle år endnu, selvom den unge landmand ivrigt står på spring for at komme i gang.

Skatterne på produktionsjord er et andet område, der forekommer landbruget som noget upassende, - og den særlige skat, der vedtoges i december 1979, forekommer mig at være en politisk absurditet, - og jeg synes simpelt hen at regeringen med denne særskat har gjort sig skyldig i en ren fejltagelse.

Landbrugere skal, som alle andre borgere adlyde og efterleve de skrevne love, men landbruget er også underlagt uskrevne love. Det er naturlovene og markedskræfterne.

Naturlovene kan ingen ændre. Vi kan ikke bestemme hvornår, hvor længe, eller hvor stærkt solen skal skinne. Vi må være glade og tilfredse med den mængde sollys, vi nu får. Vi kan heller ikke bestemme hvor, hvornår, hvor længe, eller hvor meget det skal regne. Også nedbørsmængden må vi tage, som den kommer. Dersom nedbøren er for sparsom, kan vi i nogen grad råde bod derpå ved at starte de mange, mange vandingsanlæg og vandingsmaskiner, - men dersom der kommer for megen nedbør, har vi ingen muligheder for at hindre det. For lidt og for meget fordærver

Landbrugscentret i Bramming ejes af Landbo- og Husmandsforeningerne i den sydlige del af amtet.

alt. Vi har nok fået drænet vore jorder. Vi har nok fået bygget nogle tørrerier, der kan tørre kornet, som bliver høstet vådt i en regnrig høsttid. Kornet modner jo og bliver høsttjenligt i årets regnrigeste måned. Sådan er det bare. Men ingen, absolut ingen, der ikke skal leve afhængig af vejrlig og naturens luner, kan rigtigt fatte, hvordan det er at være landmand, når naturen og dens kræfter driller.

I skrivende stund, midt i juli måned 1980, har vi fået et helt kalenderårs normale nedbør i løbet af de sidste 5 uger. Alt det hø, der ikke blev bjerget i hus inden Sct. Hansdag, er næsten rådnet op på markerne, og roerne står på alle de bedste, men lidt lave jorder gule og druknede. De er simpelt hen slået ihjel af for megen regn. Der bliver store problemer med at få grovfodermængder nok til dyrenes vinterforsyning. Det er heller ikke lystigt at se yppige kornarealer i marsken blive ødelagt og vandmodne uden ordentlige kerner på grund af de helt unormalt store regnstrømme, der er kommet i denne sommer.

Vi er som bønder så afhængige af naturens luner, at det kun helt kan fattes af bønder. Folk af andre erhverv kan ikke fatte det, hvor megen fantasi og god vilje de så end prøver at mobilisere for at fatte det.

Nej, den side af sagen, må vi tage som den kommer.

Markedskræfterne har vi heller ikke herredømme over. Det har hjulpet en hel del efter, at vi er blevet medlem af det europæiske fællesskab eller det europæiske fællesmarked, EF.

Det er dog ikke lykkedes at tage højde for det forhold, at priserne på landbrugets produkter fastsættes i Bruxelles, medens omkostningerne får lov til at udvikle sig meget uensartet i de forskellige af EF-medlemslandene. I den sidste tid har forholdet mellem de i Bruxelles fastsatte priser og udvikling i det hjemlige, danske omkostningsniveau udviklet sig meget ugunstigt for dansk landbrug. I andre medlemslande er der i sådanne situationer ofte blevet givet støtte til de betrængte, men sådanne nationale støtteordninger har vi i Danmark altid vendt os imod, fordi vi finder dem konkurrenceforvridende, men vi har i Danmark måttet erkende, at det er umuligt eller meget vanskeligt at stå alene med denne opfattelse, og overlade det hele til kræfternes frie spil. Dansk landbrug ønsker at producere og konkurrere på lige fod, - d.v.s. under ensartede vilkår med landbrugene i andre

Landbogården i Brørup ejes af Landbo- og Husmandsforeningerne i den østlige del af amtet.

lande. Det er vanskeligt at leve i vor komplicerede verden uden "ordninger", men det er også vanskeligt at lave ordninger og få taget alle misteltene i ed, så ordningerne virker efter hensigten.

Faglige områder

På de faglige områder er det noget lettere at se resultater af indsatsen, end det er på de politiske og de markedsøkonomiske områder. På de faglige områder kan der nemlig gribes til de gode forbundsfæller, som tallene er. Hvis vi ser på høstudbytternes størrelse ved foreningernes sammenslutning for 75 år siden, - og så igen i femåret 1930-34 og endelig på udbytterne i 1974-78 finder vi i Danmarks Statistik følgende udvikling for nogle hovedafgrøder i Vestjylland:

Udbytte pr. ha i :	*1905*	*1930-34*	*1974-78*
Korn	ca. 13 hkg	19 hkg	35 hkg
Roer	ca. 4800 f.e.	7200 f.e.	9000 f.e.
Græs	ca. 1400 f.e.	2900 f.e.	4500 f.e.
Kartofler	ca. 100 hkg	160 hkg	260 hkg

Disse imponerende udbyttestigninger er bl.a. resultat af landboforeningernes oplysningsarbejde.

Tilsvarende stærkt stigende udbytte kan også fremvises på husdyrområdet. Der er igennem en meget lang årrække sket en stigning på rundt regnet 50 kg mælk pr. ha årligt. For svinenes vedkommende er 1 kg tilvækst produceret for et stedse mindre og mindre foderforbrug. Den samlede danske landbrugsproduktion er ikke alene opretholdt, men den er øget kraftigt - til trods for den meget kraftige afvandring af arbejdskraft fra landbruget. Da Ribe amts vestre Landboforeninger blev stiftet var langt over halvdelen af Danmarks befolkning direkte beskæftiget ved landbrug. I dag udgør landbrugsbefolkningen kun 7% af landets samlede ind-

Landbrugscentret i Grindsted ejes af Landbo- og Husmandsforeningerne i den nordlige del af amtet.

byggertal. Det er vel så også naturligt, at landbruget er blevet svagere repræsenteret i folketing, amtsråd, kommunalråd, udvalg og kommisioner m.v.., men det gør det nødvendigt, at de øvrige erhvervs repræsentanter forstår de forhold og de vilkår, som det for helheden så vigtige primærerhverv, landbruget har. De politiske forhold ændres jo uophørligt. Ret mange år behøver vi ikke at gå tilbage, før vi igen når til tider, hvor landmænd stemte på to, højst tre af de politiske partier. En for nylig foretaget undersøgelse af sidste valg til folketinget viser, at vælgerne fra landbruget fordelte deres stemmer på ikke færre end otte af folketingets elleve partier. Undersøgelsen viste også, at der sker større ændringer i stemmeafgivningen, end det tidligere var tilfældet, og at der altså i langt ringere grad er tale om kernevælgere. Den større splittethed i afgivningen af stemme ved valg, og den stærke formindskelse af landbrugserhvervets udøvere, betyder jo en svækkelse af erhvervet, - og navnlig synes det mig at den alt for ringe del af folkevalgte, der også er tilknyttet landbrugserhvervet, kan give anledning til alvorlig bekymring. Der er efterhånden alt for få, der kan forklare landbrugets store betydning for den øvrige del af landets befolkning.

Det er et lyspunkt, at samarbejdet med husmandsforeningerne er etableret over en bred front og de fleste steder i landet. Her i Ribe amt har forholdet mellem landboforeninger og husmandsforeninger altid været godt, og det hænger nok sammen med det vestjyske sindelag.

Husmandsforeningerne er genindtrådt i Landbrugsrådet, og dette forhold har nok været stærkt medvirkende til det bedre samarbejde, og en mere enig stillingtagen til mange spørgsmål. Medvirkende har også været, at kornpriserne fastsættes af EF, for tidligere har navnlig spørgsmålet om kornprisen været et af de emner, hvor meningsforskellene eller uenigheden kom klarest frem i lyset.

Usikker fremtid

Mange tunge og mørke skyer hænger truende på fremtidens himmel. Det ser ikke lovende ud for dansk landbrug, og der er for øvrigt mange andre af landets erhvervsgrupper, hvis fremtidsudsigter også er slette. Vort land er økonomisk kørt

Øster Herreds Landboforenings konsulenthus i Ølgod.

Nr. Nebel Landbo- og Kredsforenings kontor.

ud af sporet og færdes betænkeligt nær ved grøften. Vi har svært ved at finde den rette og mere sikre kurs. Vi famler os frem fra den ene politiske løsning til den anden med kun halvårlige mellemrum, - og det er forhold, som ethvert erhvervsliv har svært ved at leve med.

Men ved et jubilæum, hvor det skal forsøges at opstille en status, må man se årene som en lang ubrudt helhed. Ved at se tilbage på de mange år, som er gledet afsted, forekommer det mig, at der omtrent hvert eneste tiår har stået "en ny tids bonde på sin toft", og det ser for mig også ud som om det fortsat vil være tilfældet i den tid, som kommer.

Vort samfund og ikke mindst vort erhverv er bestandigt under forandring. Ændringerne sker med øget fart, - det er som om det hele accelererer mere og mere. Det kan være svært at følge med, - og erfaringer er snart ikke ret meget mere værd end den værdi, som man kan tillægge en jernbanebillet, når toget er kørt.

Der skal i dag både stort mod og stor lyst til at gå i gang med at etablere sig som selvstændig bonde i Danmark. Men landets jord skal jo fortsat dyrkes, og der bliver hver dag flere og flere munde at mætte, så der må da snart igen blive lysere kår for landbruget at virke under.

I troen på, at der altid er lys efter ethvert mørke, vil jeg gerne slutte med et citat af Bjørnson: "Det gælder om at lejre sig der, hvor man tror, at fremtiden gror".

Peder Chr. Ottosen

Ribe Amts Landboforeningers fællesbestyrelse 1980

Ribe amts Landboforeningers Fællesbestyrelse 1980. (Alle gårdejere).

Stående fra venstre: Knud Øllgaard, M.F., Gredstedgård, (Ribe og omegns Lbdf.), Peder Madsen, Hedehusene, Ølgod, (Øster Herreds Ldbf.), Sigurd Christiansen, Lydumgård, (Nr. Nebel og omegns Ldbf.), Magne Andersen, Oved, Nordenskov, (Ansager-Øse Ldbf.), Peder Mosevang Pedersen, Adserbøl, Lindknud, (Kolding Vesteregns Ldbf.), Lars Jessen, Blaksmark, Varde, (Ribe amts nordre Ldbf.), Chr. Hansen, Loft, Grindsted, (Slaugs Herreds Ldbf.).

Siddende fra venstre: Knud Harck Madsen, Solbjerg, (Esbjerg og omegns Ldbf.), Vagn Aage Sørensen, (2. næstformand), Agerbæk, (Varde Østeregns Ldbf.), Peder Chr. Ottosen, (formand), Terplinggård, Glejbjerg, (Bramming-Åstrup Ldbf.), Hans Sørensen, (1. næstformand), Skibelund, (Kolding omegns Ldbf.) og Bent Olesen, (Amtssammenslutningens sekretær), Landbrugscentret, Varde.

Efterskrift

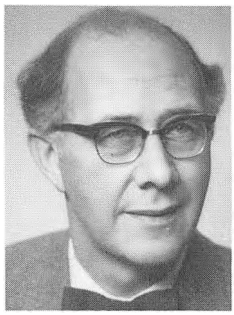

Aage Buchreitz
Planteavlskonsulent, Ribe

Da jeg blev bedt om at være redaktør af dette jubilæumsskrift, blev jeg glad.

Min glæde blev ikke mindsket, da jeg kom til møde med det nedsatte udvalg, idet mødedeltagerne var identiske med skriftets forfatterkollegium, (bortset fra Svend Aage Maretti og Knud Øllgaard, som ikke deltog).

Ved mødet enedes man om skriftets form og omfang, ligesom dets enkelte afsnit blev fordelt mellem forfatterne. Disse gav mig alle helt frie hænder til at slette, tilføje og rette i deres manuskripter, så alt for mange overlapninger kunne undgås.

Det har på ingen måde været min agt at øve censur, og i de fleste af artiklerne er da ej heller ændret noget som helst. I andre tilfælde er der rettet, slettet og tilføjet kraftigt, men jeg har ved arbejdet bestræbt mig på at bibeholde forfatternes egen sprogtone og form, – hvad enten der er tale om en bred, ordrig form eller en kort, ordknap telegramstil.

Jeg håber, at arbejdet er lykkedes, så skriftet er blevet en helhed, der vil blive vel modtaget af læserne.

Ribe i august 1980,
Aage Buchreitz.

75-årsjubilæumsskriftets
udgivelse er blevet støttet økonomisk af nedenstående:

Ribe amtsråd, kulturudvalget
Dansk Landbrugs Realkreditfond
Sparekassen S.D.S.
Den Danske Bank
Bikuben
Andelskasserne i
Agerbæk,
Outrup,
Kærup,
Lindknud,
Næsbjerg,
Lunde-Kvong,
Jernved,
Aarre og
Glejberg.
Kreditforeningen Danmark
Grindsted Sparekasse
Andelsbanken
Vestjysk Eksportforening
Varde Bank
Sparekassen Sydjylland
Andelskasserne i
Billum,
Skovlund,
Øse og
Janderup.
Ølgod Sparekasse
Jyllands Kreditforening
Nr. Nebel Sparekasse
Glejbjerg Sparekasse
Handelsbanken
Carlsbergs mindelegat er der sendt
henvendelse til relativt sent.
Der forelå ikke svar på henvendelsen,
da redaktionen blev afsluttet.

ISBN 87-981144-2-5
JPbureau